

bokselskap.no, Oslo 2017

Regine Normann: *Dengang* –

Teksten i bokselskap.no følger 1. utgave, 1912 (Kristiania/Aschehoug).

Digitaliseringen er basert på fil mottatt fra Nasjonalbiblioteket (nb.no)

ISBN: 978-82-8319-357-2 (digital, bokselskap.no), 978-82-8319-358-9 (epub),

978-82-8319-359-6 (mobi)

Teksten er lastet ned fra bokselskap.no

Regine Normann

Dengang –

bokselskap.no

Oslo 2017

[Forord]

Der er et Nordland som svinder og dør under alt det nye som tar landet. Ungdommen tør ikke kjendes ved det. Men vi ældre, hvis barnefantasi suget næring av det som nu svinder og dør, vi elsker det Nordland.

Jeg er selv en av dem, og derfor skriver jeg boken.

Regine Normann.

---

[1] I heldingen bak Ørntuen sat Margrete, ældste datteren til Christen Dahl Maarsund, og stirret ut paa fjorden efter baat.

Det var fjerde kvelden paa rad hun sat der efterat de andre hadde gaat og lagt sig, for fæstemanden hendes, han Søfren Sørensen, var reist til Vaagan i Lofoten for at handle til bryllups og burde efter al menneskelig beregning være kommet tilbake. Sommersdag var det og makelig veir, saa hun formaadde ikke tro andet end han kom velberget hjem, selv om det drog ut, men jamen tok hun saa smaat paa at bli ængstelig likevel.

Egentlig skulde de ha giftet sig i pinsen, men saa var det blit utsat og utsat. Forældrene hendes vilde heller faa det som hørte med til festen fra Bergen end kjøpe hos gjestgiverne, dér alting blev tredobbelt dyrt og mangt kanskje ikke var til at opdrive engang, selv om en fór fra den ene til den anden og hørte efter.

[2] Men nu var det nære olsok, og endda var ikke bygdefarsjægten, de og Søfren hadde skipet med, vendt hjem fra stevnet. – Et rygte vilde vite at den var forlist sør i leden og at mandskapet og største parten av lasten var berget. Men sikkert visste ingen det. Og de andre jægtene var ikke kommet, de heller.

En finn fra Sørsand i Øksnes, som var paa besøk hos fasteren sin, hun Rein-Ellen paa Jørland, var den som først nævnte forliset. Han hadde set det i brændevinstomlingen og beskrevet det til punkt og prikke. Skikkelig folk brukte ikke fæste lit til denslags utsagn, men jamen var det baade tit og ofte gaat i opfyldelse, det finnen hadde forutsagt. Som dengang paa Finmarken, da Paal Paalsa varslet han Petter i Dingleviken om at to av barnene og sauene og grisen var omkommet ved ildsvaade. Natten før hændte ulykken, og det var mindst femti mil borte.

Jovist fór de med tøis og fjas og fanteri indimellem. Ifjor sommer hun og Doreth, søsteren hendes, var paa sæteren inde i fjorden, forsikret Rein-Ellen at Margrete skulde bli gift med en som bar kjole og krave, og komme høit paa straa. Søfren var fæstemanden hendes da som nu, og hun maatte rigtig le av spaadommen. Men Rein-Ellen blev fortrytelig [3] over latteren og gik sin vei fra karveteen og maten. Doreth sprang efter hende og fik hende godblid med en

dram. Hun hadde spaadd hende ogsaa, og det var sandt hver smitter og smulen.

Men om saa galt var, det gud forbyde, at finnen hadde set sandt og jægten virkelig var forlist, saa blev nøden mangemands gjest i det aar som kom. For hvordan skulde folk kunne berge livet i sig og sine, naar der ikke var at faa kjøpt hverken mel eller redskap, selv om de hadde det de skulde betale med.

Men i herrens navn, hvor blev det av han Søfren!

Tungvint reiste hun sig og stod trind og rank i den bratte helding og stirret spændt utover sjøen. Som et vældig gap var fjorden. Længst i vest gik den i et med himlen, og skybanken derute ulmet i rødlig brand av solen som nyss sank.

I syd og sydpøst var Lofotfjeldene. Kolde og fjerne stod de nu, men spredte solen glans over de blaanende tinder og de dype skar, og laante den gammelsneen guldskjær, var det næsten som de laa og fløt paa vandet.

Mot øst var fjorden ikke fuldt saa bred, for der delte den vakre, skogklædte Hasseløyen den paa langs. Mot nord grenet den sig i [4] mange armer og kilte sig ind mellem aas og fjeld i et utal av viker og poller og sund, med dryss av øer, holmer og skjær inde ved strænderne og langt utpaa.

Bare det ikke var hændt Søfren en ulykke likevel. Hun drømte saa nifst i nat: Enok Ringkjøb, salig avdøde morfar hendes, kom kjørende paa langslæde fra Lofotlandet.

Hun hadde ikke villet nævne drømmen, hverken for moren eller for søsteren, men det brukte vipples efter, naar han synte sig – – –

I forrige uken drømte hun om ham ogsaa; men da kom han og bad om navn og hadde skjellig grund til at uro hende, og blev det gut, det hun gik med, fik han hete Enok, hvad saa Søfren og gamlemoderen hadde at indvende.

En gammel kone strævet sig op bakken paa fremsiden av Ørntuen, stanset litt indved varden og glante dimsynt mot sjøen, tren saa frempaa ytterste heldingen og gløttet.

«Staar du her, Margretbaan?» sa hun mildt. «Kom heller og bli med mæg hjem; han Søfren kjemm ikkje fortere for det om du blir staaende her i nat.»

«E' det jer, værmor? Aa jeg er saa ræd han Søfren aller kommer igjen mer, og det [5] var mig som tælt han ivei,» ynket hun og vugget overkroppen i vaande.

«Ta og knyt stortørklæet godt om dæg jente, du frys. Søfren sit liv staar i guds haand; men du skal bli med mæg hjem paa timen, hører du. Du har ikkje godt av at sitte her mutters alene og bli gjennomblaast kveld efter kveld.»

Margrete lystret motvillig og kom langsomt opover. Hun var høi og ferm, hadde lyst krøllet haar, bred pande og store, litt utstaaende øine. Næsen var ret og munden som en buet strek med tynde, blodrøde læber; hodet sat vakkert paa den slanke, bare hals, og haken var sterk og mager.

Hun gik med sauegraa verkenskjole, og stortørklæet var av samme lét med tre fingerbrede sorte border og sorte frynser. Stakken stubbet op foran, av det hun var med barn, og synte en lubben fot i brun hose og utringet sko.

«Agte dæg at du ikkje glir,» formante værmoren og rakte haanden ut til støtte. «Du lyt være vår om dæg i den omstændighet du er i.»

Margrete lænet sig mot varden og stirret endnu engang utover fjorden, der skumringen bredte sig som et tyndt, blaagraat flor. Han [6] kunde komme Børøysundet, og han kunde komme om Ulvøyholmene, men kanskje kom han Gimsøystrømmen. De var fire voksne karer med ham selv paa ottringen, saa de skulde da vinde ro og ræke sig frem og tilbake de milene fra Vaagan og hit, om de var i live og ved helsen.

Den gamle traadte tæt indtil hende. «Skimta du sægel?» spurte hun.

«Nei, jeg ser ikkje nokke nokkensteds,» sa hun traurig og drog sig nedover bakken.

Sturen gik de stien efter rabben, gamlemoderen foran, Margrete nogen skridt bakefter, med tørklæet trukket vel over hodet og armene i kors. Ovenom rabben var der bare myr, men den hørte med til indmarken. Torv stod saatet langs dype veiter, og midt paa myren var en liten haug; bortenfor den en elv og saa atter en myrstrimmel og saa var det aasen med smaaskog og græsli og ur og brede paller, dér rogn og vinbærtrær grodde frodig i lyvd av bergvæggen.

Hvite taakeflaker bugtet sig med vinddraget, videt sig, skrumpet og videt sig paany.

Nedenunder rabben var der frisk blaagrøn eng; hist og her laa en liten bygaker, og de sølvgraa aks dubbet i kveldsbrisen; i sydholdingen ved husene var

der næpehager og et [7] bittelitet potetland med tovgjærde omkring, og ved sjøen et par store nøst og en seks otte rorboder og nogen hjeller fuldhængt med sei.

Stuelaannene stod i rad efter rabben, bare med staburene mellem. Ovenom laannene og ut mot myren var uthusene og bossdungerne.

Ved Bortigaarden hos gamlemoderen og Søfren var baade hovedveien, som skar tversover tunet, og fjøsveien stensat og strødd med grov skjælsand; men det var ikke kostet paa ved Heimegaarden hos Christen Dahl.

Paa dørhellen stanset gamlemoderen og bidde paa Margrete, som ikke vandt gaa saa fort.

«Du faar bli med ind og faa dæg en bete mat og litt varmt i livet, før du lægger dæg,» sa hun kjærlig. «Æg la bilæggeren fuld med torv og satte kjelen paa før æg gik, saa du skal slippe at vente.»

«Jeg sier mange tak som byr, men I skal ikkje bry jær. Svulten er jeg, og æg frys' paa hænderne, kjend her—»

«Trøste mig saa kald du er, kom nu bare ind straks med dæg.»

Sagte, for ikke at vække tjenestpikerne sine, aapnet gamlemoderen døren til bislaget, tok lavskoene i haanden og gik foran paa hoselæst. Ogsaa Margrete smatt av sig skoene og [8] listet efter gjennom bislaget og kjøkkenet ind paa stuen. Der var det varmt og koselig og duftet av kaffe, og paa bordet stod nykjernet smør, gomme og bygkaker.

«Saa snil og omtænksom som I, værmor, tror jeg ikke noget andet menneske er,» sa Margrete og satte sig paa krakken og varmet hænderne mot ovnsiden.

Gamlemoderen less ikke høre kytet, hun smurte mat og skjænket i koppen og gav svigerdatteren det i haanden, saa hun slap at reise sig. Selv laget hun sig ogsaa en bit; men maten blev stor i munden, slik tænkte hun paa Søfren, sønnen sin. Det var tolvte døgnet imorgen siden han begav sig paa færden, og endnu var der ikke baat at øine – –

[2]

[9] En færing kom seilende over fjorden fra Hassel og la til i Heimegaardsstøen, satte en mand i land og rodde straks tilbake.

Margrete og Doreth blev begge vár baaten fra gammelstuen, hvor de sat og vov vadmél, og kjendte ham som i land blev sat. Det var Josef, sommerkaren til Søfren, og han hadde været med paa turen til Vaagan.

De saa ham svinge ind mellem rorboderne, komme frem paa øvresiden av nøstet og gaa trappen op til nøstloftet, der far deres og gaardsgutten holdt paa med at vøle børnskapen.

Da ropte Margrete og hev sig fremover væven med ansigtet i hænderne:

«Aa herre gud, hvad skal det bli av mig, naar han Søfren er tilsat!»

«Hys da, ikke rop saa,» formante søsteren. Det var slettes ikke sikkert at Søfren var [10] tilsat, for det om Josef kom alene. Han kunde være blit syk eller heftet paa anden vis.

Margrete virret brydd med hodet.

«Du snakker som du har vettet til. Var han blit syk, som du sier, kom de vel førende med ham – og hvor tror du de andre karene er blit av, siden han Josef har nødig at komme alene i fremmed baat? Du vet det vel du, som er saa klok.»

Doreth tidde. – Ikke vilde hun hidse søsterens pine ved at motsi hende, og stiltfærdig gav hun sig til at pusle med rendingen, og lot som bøtte hun en traad bak paa bommen.

«Du sier ingenting, du,» hikstet Margrete; «men jeg har visst i flere dage at han Søfren aller kom igjen. Her en nat drømte jeg at han salig avdøde morfar kom kjørende fra Lofotlandet og hit paa langslæde; og i nat som var syntes jeg han Søfren stod foran sengen og bad mig om tørt ombytte. Han frøs og var vaat, sa han –

Aa Søfren, Søfren, kjæresten min, skal æg aldrig faa se dæg mere. Søfren, Søfren!»

Der gik nogen paa knirkende sko ute i svalen og nærmet sig døren.

«Det er ho mor,» hvisket Doreth, og Margrete bet tænderne sammen og

svelget graaten.

[11] Døren gled paa gløtt.

«Jeg svipper aat Bortigaarden til gamlemoderen som snarest, og det er ikke værdt dere slutter med vævingen før jeg kommer tilbage,» snakket moren gjennem dørgløtten, og stemmen var uklar og svært lav.

«Bli ikke længe,» bad Doreth.

«Nei, jeg blir snar, bare klem paa dere.» Og forsiktig blev døren skjøvet indtil, og klinken faldt i haken.

Doreth lydte paa trinnene. Skulde hun springe efter moren og be hende bli hos Margrete, eller skulde hun la være? Mor var saa mild og flink til at trøste.

Men saa kom hun til at tænke paa gamlemoderen, stakkar, som kanskje hadde mistet den femte og sidste sønnen ataat hun var enke. Jamen trængte hun nu ha en medfølende sjæl hos sig, Margrete var ung og hadde sine i behold – stakkars den som var gammel og hadde mistet alle.

Uviss skottet hun bortpaa søsteren, som sat med ansigtet gjemt i hænderne og albuerne støttet mot brystbommen. Hun graat ikke længer, bare ynket sig en gang imellem.

«Aa arme, arme Margret min, saa vondt du har det,» mumlet hun og satte sig til væven og la ny spole i skytten. Hun turde ikke [12] snakke, og da kunde hun likegodt væve alnen fuld til moren kom tilbake –

Men mellem vævslagene hørte hun søsteren jamre:

«Gud gi æg har logge der han Søfren ligg! Gud gi æg har logge der han Søfren ligg!» –

Inderst paa laaven stod gamlemoderen bøiet over en stor kasse og gav kyllinghønen mat. De nyklækte kyllinger trimlet om hverandre paa bunden av kassen, pistret, pep og hadde ikke laget med at livnære sig, alt det hønen lokket og mante hver især til at æte av næpeskrællet og grøtskalken, matmoren var kommet med.

Gjennem rifterne i bordklædningen sivet dagslyset og solskinnet ind paa den skumre laave og laa i striper bortefters gulvet. Graahvite og solblanke i skift. Og i

de solblanke striperne danset der støvnudd av mangeslags lét, og spindgrovæven under sperreloftet blev som en gild stump regnbue, straks solen traf den.

I nordre røstet paa laaven hadde skjuren reir. Skvattret fra ungerne og gnislingen i de knusktørre kvister hørtes lydt gjennom bindingsverket. [13] Skjuren hadde hat tilhold i røstet saalngt tilbake gamlemoderen kunde mindes, og aldrig var den blit urodd og hatret. Og trutt hadde den til gjengjæld verget kid og lam fra alt det uheppels, slikt nyfødd krøtturs-kjon let var utsat for, baade ved folks avund og ved troldfugl og ræv. Og gandfinnerne inde fra fjordene, som råk og tagg baade vinter og sommer, var ikke længe om at sende skadedyr paa buskapen, hvis en vaagde si nei til det ublufærdige gnaalet deres efter snart sagt alt det øiet saa.

Fra tidlig idag hadde nebbet ikke staat paa skjuren. Den varslet fremmede tilgaards, det skjønnte hun; men skrattet laat likevel anderledes idag end det brukte laate ved slike hændelser. Det var tydelig den visste noget og vilde ha sagt hende det, for da hun ista kom med hønsematen, satte den sig foran hende paa laavebroen og vilde mest ikke rikke sig av flekken, og ikke rørte den næpeskrællet hun slængte til den, bare nidskrattet og glante paa hende.

Aa ja, aa ja san! Der var mangt skjult i verden for den som ikke hadde øine og øren oplatt til at forstaa med. Idag kom der tidende fra han Søfren, og glædelig blev den ikke, det fornam hun paa sig – – –

[14] Hun strøk sig med haanden over øinene og sukket langt. Vilde ikke det der skrattet snart høre op! Hun blev rent opskaket og hjerteangst av at høre paa det.

«Ligervis som en høne forsamler sine kyllinger, vil jeg samle eder, siger Herren.»

Ordene randt hende i hu ved at kyllingerne sanket sig indunder vingerne paa hønen nede i kassen. Hun blev staaende og se paa iveren og maset. Der pistret et neb, der sparket et ben, der strævde et litet gult nøste av en fugleunge for at faa det lunt under de skjermende vinger, og saa blev det stille – – –

Saa vilde Vorherre komme og sanke hende en dag og gjemme hende hos sig. Han som alt naadigen hadde gjemt han salig avdøde Mattis og gutterne og kanske nu sidst han Søfren.

«Du faar komme og hente mig, naar din tid og time er, Herre du barmhjertige Gud. Du ser jeg er træt og stunder mot ro og vil gjerne bli samlet med mine,» mumlet hun, skjøv bordlemmen over kassen for at ingen skulde naa kyllingerne, tok saa tintallerkenen hun hadde hat hønsemat paa, og ruslet ut i solskinnet.

Paa laavebroen møtte hun Susanne Dahl ^[15] som hadde været indom kjøkkenet og spurt efter hende, og pikerne hadde git den besked at «moderen» var gaat med mat til hønsene.

«Nei, ka ser æg, faar æg slikt sjeldent besøk!» smaalo gamlemoderen og omfavnet og kysset nabokonen. «Du skulde bare hørt hvordan skjuren, det spøkelset, har baaret sig med skvatter og laat og varslet dit komme fra solen randt idagtidlig.»

Susanne Dahl holdt gamlemoderens haand i sin. «Staar det godt til med jer? Og mangfoldig tak for sidst,» sa hun og klappet haanden.

«Jo gud ske lov og tak, med mæg har det ingen nød. Men end han Søfren som ikkje er kommen! Har dokker hørt tidend kanske?»

Uten at vente paa svar skred hun over gaardspladsen til fremdøren; paa trappen satte hun av sig træklompene som hun brukte ha utenpaa lavskoene, naar hun færdes i fjøset og paa laaven, og gik foran ind i gangen og aapnet døren til stuen.

«Værsgod, min søte Susanne, træd ind.»

Susanne Dahl neiet dypt og traadte over den høie dørstok ind paa den sollyse stue. Hun var liten og spæd av vekst som en ung pike; paa det hørgule haar bar hun en glat sort silkehue med hvite strimler rundt kanten ^[16] og kulørte hakebaand. Kjolen var av sirs, brun i bunden med fiolette blomster; om skuldrene hadde hun kastet et silkefrynset tørklæ, og snipperne rak hende langt nedpaa kjoleskjørtet.

Gamlemoderen satte en stol til hende ved klaffeboardet foran nedre vinduet og dækket op med en karaffel rosenlikør, to smaa guldrandede glas og kaker paa et sølvfat. Hun heldte likør i glassene og nødde smilende sin gjest til at smake paa trakteringen og ikke forsmaa det ringe hun hadde at by.

Og Susanne Dahl lot sig nøde og forsikret dyrt og hellig at hun aldeles intet skulde ha, og nippet bare saavidt til glasset og valgte sig ut den allermindeste av kakerne.

Gamlemoderen tok sæte for andre bordenden. Hun hadde bitt i et bakkels, men orket ikke spise det op, og sat og bidde paa at nabokonen skulde bære frem erendet. At det var om Søfren, hadde hun paa fornemmelsen.

Men ikke skjønnte Susanne Dahl at faa sagt paa lempeligste maate, det hun hadde at si, og raadløs lot hun blikket flakke om i den kjendte stue. Der stod de høiryggede stoler med gyldenlærs træk langs væggene; farfar til Søfren hadde kjøpt dem paa auktion efter gamlefogden paa Vinje, og hun hadde [17] mangen gang glædet sig over at de skulde bli Margrete sin eiendom. Mellem døren til kjøkkenet og døren til gangen var bilæggeren, og ovenpaa den stod kobberkjelene, baade den store til tevand og den lille kaffekjelen.

Paa væggen midt imot var et blaamalt kraaskap og en dragkiste med messingbeslag.

Ved øvre vinduet stod slagbænken, Søfren brukte ligge i, og gamlemoderens rok og uldkurven. Du gode gud, hvordan skulde hun bære sig ad med at faa sagt hende at han Josef var kommet alene – – –

Blikket streifet fjorden; baaten derute hadde rodd sig op i vinden og heist seil. Og fort sa hun:

«La I merke til at der kom en baat over fjorden fra Hassel og la til i støen hos os?»

Skyss han nokken?

«Ja, jeg tror det var han Josef dokkers, de satte i land paa vorren, men jeg vil ikke paastaa det for aldeles sikkert, for jeg var ikke med sjøen, og karen gik ind paa nøstloftet til han Christen, som er der og vøler om bruket.»

«Fik ho Margret øie paa han?»

«Jeg vet ikke, hun og Doreth sitter i gamlestuen og væv vadmél til vinterklær aat karan; men jeg syntes jeg maatte varsku jer [18] først,» sa Susanne og saa ømt paa gamlemoderen. Hun sat rolig, men svært blek og støttet hodet mot stolryggen, og læberne rørte sig som snakket hun for sig selv.

Susanne skyndte sig bort til hende.

«Vil I ha drikke?»

«Nei, æg er van ved at miste mine. Herren gav, Herren tok, Herrens navn være lovet.»

Susanne bøide hodet mot skulderen hendes og graat og tørket taarerne med snippen av frynsetørklæet; det var blit saa forskrækkelig sørgelig altsammen. Her sat gamlemoderen ene og forlatt i alderdommen, og Margret, som var med barn, hadde mistet fæstemanden just som brylluppet skulde staat. Hadde de faat gifte sig i pinsen, som de selv vilde, var ulykken visst uskedd – – –

Christen Dahl og Josef kom ind kjøkkenveien og gamlemoderen reiste sig og flyttet frem stoler til dem.

«Tak, æg veit ikkje om æg skal sitte. Det er en sørgelig tidend æg har med til jer idag, Marja, og vorherre gi jer styrke til at taale den.»

«Æg skjønner det, Christenmand, men værsgod sit ned og ta for jer av traktementet.»

Med dirrende haand heldte hun fuldt et glas og rakte ham det.

[19] Han stod op fra stolen og tok det. «Skaal,» sa han og tømte det i et drag og satte sig igjen.

Hun fylgte paany og bar til Josef.

«Dokker skal ikkje bry dokker med aa trakter mæg,» sa han, tømte glasset og stillet det forsiktig fra sig paa ytterste bordkanten.

Christen Dahl kremtet som for at klare stemmen, og gamlemoderen og Susanne foldet hænderne.

De va paa hjemveien austa paa Brettesnes da ulykken skedde, fortalte han. Der kom ei rossa og kvælva dem. Han Søfren og han Hans hendes Adolf-Mita blev borte straks; men han Karoles og han Josef kom sig paa kvælvet. Der sat de og red fremimot et døgn; men da var han Karoles saa utmatta at han slap sig. En baat fra Raftsund frelst han Josef, og ottringen den stod nu paa Brettesnes hos han Jørgen Larsa.

«Er det længe siden?» spurte gamlemoderen.

«Det e akkurat sju og et halvt døgn sian,» svarte Josef.

«Hørte du ikkje maal i han Søfren? Sa han ikkje nokke før han sokk?»

«I Jessunamn, sa han høgt og tydelig i det samme baaten kvælva, meir hørt æg ikkje.»

Gamlemoderen smilte, mens taarerne dryppet.

«Gud ske lov at han fik suk for sæg, saa [20] kan æg ha godt haap om aa møtes med han hos gud. – Men la os nu gaa til ho Margret. Sorgen er tønger for ungdommen end for alderdommen. Og det ho bær under brystet, Christen Dahl, det skal æg ta til mæg i Søfren sit sted, om hun vil anfortro mig det –»

Men Margrete hadde ikke gamlemoderens styrke til at ta imot sorgen. Hun fik krampegraat og fødte fortidlig. Gamlemoderen hjemmedøpte gutten og kaldte ham Enok Søfren Mattias, og tok ham hjem til sig, for moren var uten sans og samling og nærmere døden end livet.

---

[3]

[21] Farende mand bar tidende fra Hassel til Bø, at et utliggerfartøi fra Trondhjem laa i Stokmarknes og drev tuskhandel, og at rivsten om varerne var større end størst.

Menigmand glædet sig, men gjestgiverne blev olm og vild ved tidenden og truet hver gjældbunden fisker med øvrighet og søksmaal, om nogen vaagde søke trondhjemmeren med saa meget som en eneste sperre fisk. Herren annamme, skulde de da faa blaasvelte, baade de og kjærringen og ungehorgen atpaa.

Før i tiden var det intet særsyn at der kom utliggerer til Hassel og engang imellem til Bø og Malnes. Men da gjestgiverne tilrante sig herredømmet over almuen og fik bugten og begge enderne, blev det slut med den herligheten. De hadde løst kongensbrev paa handelen, og gjældbunden almuesmand blev for træl at regne i deres hænder.

[22] Og denne gangen kom utliggeren uventet og som sendt fra himlen.

Aarsbeholdningen tok paa at minke baade hos gjestgiverne og hos dem som stod i direkte handel med Bergen. Mange var de ikke, men de som var, tok sommersei og det de ellers kunde ruske sammen av rekling og tran og rodde til utliggeren. De fór i dagslys og trængte ikke dølge sine gjerninger, lik de gjældbundne armingerne, som hadde stukket unda nogen pund av vinter- og vaarfisk, og nu snek sig avsted nattetider, forat ikke gjestgiveren skulde faa snusen i det og straffe som han hadde utlovd. — — —

Det var senkveld, før tidenden naadde prestegaarden. Med aarsbeholdningen var det snart slut, meldte jomfruen, og tidlig næste morgen stod presten Jochum Telman paa holmen og hjalp folkene sine at ta sei ned av hjellen og bundte den. Et par tønner tran og nogen vegter skraap skulde ogsaa være med, saa sekstringen blev omtrent ladd.

Truls Eriksen skulde forestaa salget og i samraad med husjomfruen indkjøpene. For i det stykke skilte Jochum Telman sig fra sine formænd i kaldet, at han personlig holdt sig borte fra handel og vandel og overløt den omsorgen til [23]jomfru Elisabet Stoltz og sin betrodde husmand, Truls Eriksen.

Truls Eriksen var snaasning. Han kom til Bø med en Trondhjemsutligger og stedde sig til gaardsdreng hos Jakob Bork, som den tid var prest.

Da han steg paa alderen, giftet han sig med en pike fra Strandlandet og tok ved husmandsplads under prestegaarden. Han var streng av væsen, ordholden og faatalende og paa finnevis gik han med komager uten strømper baade vinter og sommer.

Jomfru Elisabet Stoltz var høi av vekst, svært smekker og vrikket i hofterne som en gaas. Blev hun nidkjær, tok hodet hendes til at skjælte og nikke og hadde vondt for at komme til ro igjen; tandløs var hun blit med aarene, men det dulgte hun ved at snurpe munden og holde sig fra at le.

De svære, rødbrune fletter bar hun lik en krone om sit vesle hode og ovenpaa dem en stramtsittende silkehue med lange hakebaand, knyttet i sløife paa venstre siden, nær øret.

En av presterne hadde faat hende som husjomfru fra Lofoten og overløt hende til sin eftermand i kaldet, da han reiste; og dennes enke hadde av pur

barmhjertighet med Jochum Telman, som var unngkar og litet vant ved landsens [24] stel, igjen overlatt ham det dyrebare klenodie av en husjomfru. Selv hadde hun ikke bruk for hende længer, hun skulde leve resten av sit liv hos datteren, som var gift med sorenskriveren i Lødingen.

Jochum Telman hadde aldrig hat grund til at være misfornøiet med jomfruen. Paapasselig og tro som guld var hun og ræd om det hans var, svær til at kommandere og litegranne egen og sær, hvis nogen sa hende imot, slik tilfældet gjerne blir med tjenerne, naar de blir gammel i husene – –

Ved halvottetiden var baaten lastet. Karene skiftet klær til færden og kom ind paa kjøkkenet for at æte frokost, kold bygmelsgrøt og varm, kokt melk. De var i godt lune og vekslet flittig spøkord sig imellem om jomfruen; hun hadde iført sig blomstret kattuns kjole og rød silkesalop. Som et uveir føk hun gjennom huset, smeldte i dørene, trampet i trapperne og kommanderte og bar sig som gjaldt det livet. Og i kjølvandet hendes sjauet kokken og indgangsjenten, slæpte blaakisten fra specerikammerset, hentet færdesryen fra mørkeloftet og den gulmalte løpen fra jomfruens eget soverum og drog og bar til baaten.

Paa bordet i dagligstuen stod rømmekolle og flatbrød til presten; han spiste nogen skeer; [25] men staaket til jomfruen plaget ham, saa maten ikke smakte. Han reiste sig fra bordet, stoppet langpipen og gik ut.

Paa veien møtte han jentene; de var het og opkavet og skraalte høirøstet, da de hastet forbi ham.

Han drev fjæren nedover til støen. Paa vorren ved siden av baaten stod den blaamalte kisten, over den laa færdesryen og ovenpaa den jomfruens gulmalte løp.

Mellem holmen og land var vandet blikstille med lyse, grønblanke stræner, der den hvite sandbund ikke var overgrodd med tang og tare.

Men utenfor holmen blaandet fjorden i frisk vestenbris med nogen vindstille flekker bortunder Hassellandet. Det var heldig om folkene kom sig ivei mens brisen varte, tænkte han og la langpipen fra sig paa en sten, og gav sig til at lempe løpen og færdesryen ind i agterskotten. Da det var gjort, stoppet han pipen paa ny, tændte og drev op til nøstet.

Der traf han karene paa nedtur. Først skred Truls Eriksen med nistebommen, saa gaardsdrengen med blængspandet, saa begge sommerkarene og sidst jomfruen i den røde silkesalop og med brandgul kysehat utenpaa den stramtsittende, sorte huen.

[26] «Glem ikke et bismerpund bedstesort bladtobak og tre skaalpund god snus, Truls Eriksen», sa presten. «Og kan du faa fat i et anker østlandsk brændevin og et par kander gammel rum, er det bra. Vin fører han kanskje ikke; men hør allikevel efter, om du kan erholde et par flasker muskatvin og en flaske portvin.»

«Jeg skal gjøre mit bedste, hr. pastor, men saa var det melet og alt det øvrige.»

«Snak med jomfru Stoltz om de ting, du Truls. Hun har greie paa hvad vi skal ha fra kjøpmanden i Bergen og hvad vi har før. Men tobak og brændevin er godt at ha i huset. Eller hvad sier De, jomfru?»

«Jeg sier intet andet end hvad presten behager», sa jomfru Stoltz inderlig fornøiet ved tilliden pastoren synte hende. «Dog litt av det allernødvendigste til huset maa vi vel kjøpe; naar det er at bekomme. Og med gud sin hjelp er vel jægten snart ventende. Jeg kan ikke bringe det over mit hjerte at tro at den er forlist.»

Presten sukket.

«Vi faar haape den er i behold, baade for vor egen og for almuens skyld. Ellers ser det mørkt ut. Og nu farvel og god lykke paa turen.»

Han rakte hende haanden til avsked, og [27] jomfruen rørte forsiktig ved ytterste fingertuppene og neiet dypt.

«Farvel, hr. pastor. Hold øie med pikerne, de er litet at stole paa. Og vorherre bevare huset og pastoren, mens jeg er borte.»

Det klang næsten som en slags besvergelse, og Jochum Telman saa overrasket paa jomfruen. Hun var hvit i ansigtet og halvt paa graaten. Den kjære, trofaste sjæl – det var første gang siden hun kom i hans brød, at hun tok paa langfart; var det da at undres over at hun var bevæget og staakte litt mere end vanlig.

Galant tok han hendes haand og leiet hende over den sleipe tanggrodde vorren til baaten. Der løftet Truls Eriksen hende over i agterskotten og pakket ryen vel om hende, efter at hun først selv omhyggelig hadde brettet op silkesaloppen, for at den ikke maatte krølles unødige.

Fæstet blev løst, tre mand satte sig til fremaarerne, Truls Eriksen sat bak og hamlet og sekstringen gled ut paa sundet.

Jochum Telman slængte sig ned paa græsbakken ovenom tangbroen og stirret efter færdesfolket sit – Nybredd, med grønne og gule riper var baaten. Karenes [28] skjortearmer lyste blændende hvitt, og festlig rød flammet jomfruens silkesalop, der hun råk som et lys tronet i agterskotten.

Indunder odden reiste de masten og la seilet tilrette. Endnu nogen aaretak, og seilet fløi tiltops, fanget vind, og gyldenbrun skar baaten over den mørkeblaa fjord.

Nogen maaser fulgte den et stykke, braasnudde og kom seilende tilbake til holmen, og de spilte vinger glinset som sølv. Efugl, som skræmt av aareslagene hadde tat flugten, kom tilbake med ungeflokkene og laa og dukket efter mat paa det blanke sund, hvor de tydelig kunde skjelne hver liten fisk som smøg mellem tangen. De hadde hat rerene sine mellem rorboderne paa holmen; men nu var dunen sanket, og ungerne store nok til at være rerene foruten.

Tyve rorboder laa der paa holmen og hauger av raavedstænger til hjellbruk. Men adskillige av rorboderne stod til nedfalds og blev ikke nyttet, efterdi baade sildefisket og skraapfisket ikke mere var saa aarvist rikt paa Vesteraalsfjorden, som det hadde været før i tiden.

Han hadde ofte foresat sig at rydde væk alt det raatne skramlet og rense holmen; men størstedelen av rorboderne var privat eiendom, og han gad ikke strides med fiskerne. En vaar hadde de dem i bruk, en anden vaar ikke. [29] Og de rorboder presten aatte til utleie, var velflidd baade utenpaa og indvendig, det sørget Truls Eriksen for.

Jochum Telman blev liggende paa bakken og stirre efter baaten, til den ikke syntes større end en lys prik ute paa den mørke fjord. Han hadde ikke lyst til at ta

sig det skapende gran nyttig fore, og træt av morgenens uvante støi og uro strakte han sig i det bløte strandgræs og dormet av i solsteken.

Med ét kvakk han til og satte sig lysvaaken overende. Han hadde drømt der gikk en mand og vasset i flomaalet og lette efter noget han hadde mistet.

Ellers var det ikke noget særlig ved drømmen. Men han kjendte manden. Det var Søfren Sørensen Maarsund, som nylig var blit borte paa sjøen, da han fôr fra Vaagan, hvor han hadde været og handlet til bryllups. Sommerkaren var den eneste av fire mand, som var blit berget, og han kom med dødsbudet.

I egenskap av prest var Jochum Telman gaat til Maarsund for at bringe trøst til de sørgende. Bruden laa i barsel, saa hende slap han ikke ind til. Men sent glemte han møtet med gamlemoderen – mor til Søfren.

Hun sat paa sengebænken og spandt, da han ^[30]traadte ind, og ved siden av rokken stod en vugge med et litet godt tildækket, nyfødt barn.

«Det er Søfren sin lille gut,» forklarte hun. «Margret er saa fortura, stakkar, og ørsker i vildske, derfor tok æg baane hjem til mæg sjøl.»

Varlig lettet hun paa tørklæet som skjermet mot træk og lys, og viste frem det lille rynkede barnefjæs. Han sov med de smaa lubne næverne knyttet ovenpaa lakenet; munden spidset i en liten trut, og frem under høllikken^[1] stak en brunsvart dot haar.

«Synes ikkje pastoren at han ligner paa far sin? Han e hjemmedøpt. Vi har kaldt ham: Enok Søfren Mattis.

Enok, det e etter morfar til ho Margret, han salig avdøde Enok Ringkjøb, han bad først om navn. Og saa e det Søfren, etter han Søfren. Mattis, det er efter han salig avdøde Mattis, manden min, han kom ikkje før to daga før baane blev født og bad om at bli opkaldt. Og det ser gudskelov ut for at glunten trivs ved navnene vi har git han.»

Trøsteordene fik han ikke større bruk for. Hun foldet pent hænderne og hørte andægtig paa det han hadde at si, og fældte nogen taarer naar han ynket hendes sorg.

^[31]Men snart forstod han, at for hende var der ikke nævneværdig skille mellem levende og død. Søfren var sammen med faren og brødrene sine paa

andre siden og ventet hende der. Men for det lille kjonets skyld, som Margret hadde født til verden, var hun villig til at stanse nogen aar og opsætte møtet, endda hun var svært træt og stundet mot kvile.

At hun var gammel og alene, var ikke til at hefte sig ved. Hun smilte medlidenheten hans væk der.

Men da han var færdig til at gaa og hadde sagt farvel, aapnet hun svalgøren og bad ham se ditind litt. I ene hjørnet under et vakkert aaklæde hadde hun likkisten sin. Hun løftet paa snippen og synte frem gavlen, og smilende sa hun:

«Her har æg den, og pastoren kan lite paa den e forsiggjort. Mattis kjøpte den til mæg aaret før han selv blev borte, hos han Beier i Bergen.

Daa æg fik den, var den fylt med vandkringler og sukkerkringler og kaffe og sukker og mangt andre slags smaatterer til husbruk, for han Mattis, han var støtt saa omtænksom, han.

«Nu skal du ha den for din egen del og ^[32] ikkje laane den ut», sa han Mattis, daa han gav mæg den.

Æg har ærlig og redelig holdt det han paala mæg; men pastoren kan lite paa der mer end engaang har vorre rivst om den kista. Men døyr ho Margret, hvad gud forbyde, saa skal ho faa laane den.»

---

[4]

^[33] Jochum Telman var prestesøn, hadde gaat paa latinskolen i Trondhjem og studert i Kjøbenhavn.

Han hadde været personelkapellan hos presten paa Ørlandet, da han syv og tyve aar gammel blev utnævnt til residerende pastor i Bø og Malnes under Hassels sognekald. Kundskapsrik og varmhjertet var han, men arm paa jordisk gods.

Han tok med jægteleilighet til Vaagan og derfra med baatskyss til Hassel,

hvor han hilste paa sognepresten, Villas Celius, og sent en fredagskveld i slutten av mai kom han seilende i et forrykende uveir over Vesteraalsfjorden til Bø.

Av sin formands enke kjøpte han indbo og buskap, og hende var det som ved sin avreise overløt ham jomfru Stoltz.

Som løn av menigheten oppbebar Jochum Telman al offertold, paaskeoffer, kirkegang og [34] utfærd i de annekser han betjente, samt fjærefisk av de fremmede fiskere. Og om almuen ydet noget frivillig, skulde det tilfalde ham.

Men alle de faste inntægter gik til sognepresten paa Hassel.

Prestegaarden het sig at være i privat eie; men han tiltraadte den uten bøkssel og med fuld skattefrihet. Landskylden blev utredet av den kongelige kasse.

Gaarden gav rikelig fór til to hester, fire og tyve naut og seksti smaafø, utsæden var tre tønder byg, som sjelden blev modent; derimot gav næper og poteter i gode aaringer flere fold.

Av Villas Celius hadde Jochum Telman faat et slags karakteristik av sin vordende menighet, og lystelig hørtes den ikke ut, det var synd at si.

Han sat i baatskotten den fredagskvelden han seilte over fjorden fra Hassel til Bø, og talte lyderne paa fingrene: «Drikfældig, trodsig, raa, uslepne. Indbyrdes trættekjær og ubøielig mot bedre overbevisning.

Ved sammenkomster blev tit og ofte uordener begaet, og den fornærmede stolthet næret had. Men samtidig sporedes en fasthet i karakteren og megen naturlig godhet.»

Saadan lød synderegistret, snart skulde han være i menighetens midte. – Skogklædt aas [35] og kollet fjeld og blaanende tinder saa han. Markerne var delvis snebare og skogen skinnende grøn i sydheldinger, ellers var den rødlig brun med svakt skimmer av grønt.

Han saa spredte gaarder med strimer av lys groe og gul soløie paa de snebare flekker. Husene var usselig smaa mot dem han var vant med paa Ørlandet, og fattigslig tok de sig ut i graaveiret. Om det saa var kirken, den ruvde ikke stort der den laa paa haugen ovenom prestegaarden. Den var rødmalt med hvite vindskier, og prestegaardens hus var gulmalt, men nede ved sjøen stod et stort, tjærebredd nøst.

Efter tre aars samvær fandt Jochum Telman, at hans sognebarn mest av alt var at ligne med barn. Rolige, tilfredse, bøielige, let at bevæge, aldrig at fæste lit til, letsindige, ustadige og ofte uredelige. Dertil kom deres hang til umaadelighet i mat og drikke og en utpræget pyntesyke, især hos kvinderne.

Men han hadde lært at holde av dem, slik de var, og fandt villig undskyldning for feil og skrøpeligheter.

Hvad kunde en vente andet av en utestænget øbefolkning av bumænd og fjordfinner, som hensynsløst var blit opblandet med heltyske og halvtyske geseller, eventyrere allesteds [36] fra, slaver, herremænd saavel som stoddere, sendt fra Danmark hit til fiskeværerne for at sone. Var det at undres over at befolkningen skilte sig ut og tedde sig anderledes end i de bygdelag, hvor aldrig den oprindelige stamme var blit krydset med fremmed blod.

Men om længe, længe – naar han var støv og hans navn slettet av jorden – vilde der av blandingen fremstaa kloke, haardføre mænd og staute, hjertensgode kvinder, som skulde løfte bygden til hæder og værdighet. Som en av de fremmeligste skulde den nævnes. Og Jochum Telman smilte ved tanken og dvælte glad ved den, naar barnagtighetens mangfoldige unoter blev ham for vederstyggelige.

Almuen holdt ogsaa paa sin vis av den nye presten sin, og mest kvinderne. Han var en rank, staselig mand, middelshøi med smaa hænder og føtter. Vakre, brune øine hadde han, sort, bløtt haar, og kruset kindskjeg hadde han lagt sig til det sidste aaret; men da han tiltraadte kaldet, var han glatraket. Og han messet penere end nogen Bøsokningene hittil hadde hørt.

Og saa var han ugift og ikke det mindste storstændig. Kom han ind til en bondemand under maaltidet, satte han sig bortaat bordet og spiste sild og flatbrød og syrsuppe, han som [37] de andre. Og den fattige var like trygg paa at faa traktering i prestegaarden som den rike.

De bar til ham sine frivillige gaver, smør, ost, kalvekjøt, lammelaar og kveitekoking, baade fordi de likte ham svært godt, og fordi det var en gammel, indgrodd tro blandt dem, at ulykke vilde ramme dem paa krøttur og eiendom om presten ikke fik sin lodd av undadrot og slag.

Jomfru Stoltz tok mot gaverne og delte ut lovord eftersom de fandt naade for hendes øine. Men presten selv takket vakrere, og derfor gik kvinderne først til ham med det de hadde at gi.

---

[5]

[38] Samme formiddag som Søfren viste sig for Jochum Telman i drømme, vaaknet Margrete Christensdatter Maarsund av uvettet, hun hadde ørsket i siden Josef kom med dødsbudet, og bad om alterens sakramente.

Hun var syk og nedfor og fuld av sorg og aatte ikke viljen til liv, siden vorherre hadde tat han Søfren fra hende. Barnet spurte hun ikke efter. Kanske sanset hun ikke engang at hun hadde født det til verden.

Forældrene lovde villig at opfylde hendes begjær. Hadde skjæbnen eslet dem saa tung en lodd at miste hende, de var mest glad i, var det bedst at ordne det slik med vorherre paa forhaand, at han annammet sjælen. Og Christen Dahl trak helgdagsvamsen paa, gløttet forsiktig paa kammersdøren og sa fra, at nu begav han sig paa timen til prestegaarden, og hun maatte ikke bli utaalmodig mens han var borte.

[39] Han spurte kokkejenten efter presten, og hun sa han var paa kontoret. Men jomfruen var reist til Stokmarknes, oplyste hun pratsom.

Christen Dahl strøk kabbussen av, glattet haaret med haanden, banket haardt og tren ind.

I en bred armstol ved vinduet sat presten og røykte langpipe og læste i en liten bok med brune permer og rødt snitt paa bladene. Luften kjendtes harsk av røken som hang i tætte flaker mellem vinduet og døren. Og det tænkte Maarsundsmanden, der han stod og ventet, at pastoren skulde lægge fra sig boken, og nok var han selv en besat brand efter pipen; men han som her sat, han var jamen bra værre.

Goddag, hilste han; og da han ikke blev hørt, kremtet han høit og glattet hodeplagget sit med fingrene.

Jochum Telman saa adspredt op. Var der nogen inde?

Men saa snart han drog kjendsel paa Maarsundsmanden, la han boken i vinduskarmen, gik frem mot ham og bød ham venlig haanden.

«Det var da hyggelig at se Dem, Christen Dahl. Værsgod sit ned og røk en pipe tobak med mig, andet har jeg ikke at by paa, for jomfru Stoltz er reist paa langfart til utliggeren for at gjøre storhandel.»

[40] «Takk som byr, men jeg har kleine stunder til at sitte,» svarte Christen Dahl, «Margret, datteren min, strides med døden, og har bedt om alterens sakramente, om presten vil være inderlig snil og bli med nu straks, før hun slukner.»

Var hun svært syk?

«Hun har ligget i ørske fra da hun fik høre om ulykken. Idag er hun klar paa forstanden; men hun har visst ikke langt igjen, skrøpset.»

Faren sa det saa rolig, som var det en ham uvedkommende sak han stod her og berettet; men Jochum Telman la merke til at svetten sprat i store draaper paa panden hans, og at haar og skjeg hadde tapt sin friske glans siden sidst de taltes ved.

«Tap ikke modet, Christen Dahl,» trøstet han. «Jeres datter er ung, og kan staa det over. Sit ned et øieblik, jeg skal straks være færdig til at bli med Dem.»

Christen Dahl satte sig træt. Og mens presten la samarien og sakramentet ned i reisetinen, tænkte han paa datteren. Hun var blit saa blek og indsunken i ansigtet, og øinene bad saa inderlig om lov til at vandre – – –

[41] Fjelget og pyntet i hvit dreiels nattrøie og kappe med kniplingbrus laa Margrete i sengen paa kammerset og ventet paa at faren skulde komme med presten.

Dødsens mat var hun efter alt strævet med at skifte rent paa sig, det suste for ørene, og aapnet hun øinene, danset der sorte prikker for synet, men lukket hun dem, fornam hun blanke glimt. Stundimellem døde hun hen og stundimellem var hun vaaken og anket sig over at det varte saa længe, før presten kom og

meddelte hende.

Moren og søsteren listet sig paa hoselæst og ryddet og pyntet i kammerset til det, som forestod. De la hvid duk paa klaffebordet foran sengen, og paa duken la de bibelen og bønneboken. De satte frem messingstaker med to tykke talglys i og lysesaksen paa en blank brikke ved siden av; for vinduerne hængte de florsgardiner, de hjemmevævede var ikke staselige nok, og paa gulvet strødde de finhakket brisk.

Da det var undagjort, hentet moren fra nederste skuffen i dragkisten paa kammersloftet det fine sengespredet, far hendes hadde kjøpt i Holland, og bredte det over sengen. Av tyk silke var det, gult i bunden med smaa, pene buketter av roseblommer og blaa baandsløifer. [42] Det var foret med ublekt bomuldslerret, og rundt randen var paasydd en smal frynse et grann lysere end bundfarven.

Forsiktig løftet hun den sykes hænder en for en, trak spredet godt opunder armene og la dem langsomt ned paa.

«Ikke spandér dette, mor,» bad Margrete uten at aapne øinene, «det er alt for fint til mig.»

«Ingen ting er for fint for dig barn. Du skulde faat det paa brursengen din, om gud hadde villet,» sa moren og strøk ømt over datterens foldede hænder. De blev saa hvite og avpillet mot den varme gule silken.

Tjenestjenten stak hodet ind og meldte at nu saa hun «faderen» og presten innan paa Risnakken. De gik svært fort.

«Sæt over vandkjelen,» sa Doreth. «Og kom saa, mor. Vi maa forte os, skal vi række at bli fjelget, til de er her.»

De hastet ut og trak lempelig døren igjen.

Margrete pustet lettet. Endelig fik hun en liten stund for sig selv, kvitt alt staaket deres, til at sukke til gud i, at han maatte stemme hendes sind til anger og ruelse, saa hun ikke aat og drak sig selv til doms og for evig blev skilt fra han Søfren. Han stod blank og frelst for guds trone; men hun var en arm, [43] fortapt synder og visste ikke en eneste god gjerning at bære for sig. Slap hun ind, blev det av pur naade og barmhjertighet, og det vilde hun si til presten, naar hun skriftet sine synder for ham.

Træt døde hun av, men vaaknet ved klangen av stemmer paa stuen.

Var han alt kommen! Aa nei, aa nei, hun hadde ikke vundet at angre endda.

«Herre gud, Herre gud vær mig mine synder naadig,» tagg hun. «Herre gud
— — —»

Der knirket det i støvlerne hans, han nærmet sig døren, og moren aapnet for ham. Hun knep øinene sammen; aa nei, aa nei, saa forfærdelig ræd hun var.

«Margret, sover du?» kaldte moren. «Her er presten.»

Nu var der ikke gjemsel mer, hun maatte vaakne. Ved fotenden av sengen stod han, og samarien hadde han paa.

Barmhjertig fanget presten hendes rædde, flakkende blik, og før hun riktig vandt sanse sig, sat han med hendes hete haand i sin friske, kjølige og talte mildt og godt for hende om adskillelsens smerte og om himmerikets glæde og fred.

Eftermiddagssolen flommet ind og la gylden glans over hans mørke haar og det krusete [44] kindskjeg, og det tænkte Margrete, der hun laa, at slik maatte vist Jesus selv ha set ut, da han vandret her nede paa jorden. Og aapenhjertig skriftet hun hvor ræd hun var for ikke at findes værdig til at møtes med Søfren hos gud.

Han hørte paa hende, med hendes hete haand i sin. De to øverste knapper i nattøien var aapne, han saa pulsen dunke halsgropen og aarernes blaa gren gjennom den klare, hvite hud. Hvor hun var lys og uskyldig i sin angst, og hvor hun mindet ham om en skræmt fugl, han engang hadde fanget –

Den hellige handling var fuldbyrdet, og presten og forældrene og Doreth sat inde paa stuen og drak kaffe og spiste nystekte vafler.

Gamlemoderen var der ogsaa. Hun hadde sneket sig fra «han liten» den stunden Margret blev meddelt; men hun sat som paa glør for at han skulde vaakne og skrike sig fordærvet. Mer end tre kopper kaffe trøstet hun sig ikke til at drikke, saa sa hun farvel og næsten løp hjem.

Kort efter brøt presten op. Men først gik han ind i kammerset for at ta avsked med Margrete.

Hun laa med ansigtet mot væggen og sov [45] stilt og godt. Kappen var glidd av det askeblonde haar, og kindet som vendte op hadde et fint skjær av rødt.

Det fyldte ham med en underlig, varm glæde, at hun nu sov saa trygt og stille.
– Kanske sov hun sig helsebot til, hun var altfor vakker til at dø saa ung.

Sagte vendte han tilbage til stuen og bad hviskende forældrene vogte sig for at uro hende, og lovde komme snart igjen.

---

[6]

[46] I en græsgrodd bergskôre sat en granvoksen niaars gut og blaaste paa siljufløite. Den lyse haarlug strittet frem under kanten av bundingshuen og hang ned i panden. Han bar kort, sauebrun verkens kofte uten halslinning og garvet lærbelte rundt livet. De lange vadmelsbukser var skjøvet op til ovenom knæet, og brunstekt av vind og sol trampet de bare ben takten mot det bløte græs. En rummelig næverskrukke hang i en tvundet sene over venstre skulderen hans, og tollekniv og avskaarne pinder av siljulæg stak frem under lokket. Rundt ham laa svarte, hvite, blaagraa og flekkete kid og lyttet til spillet, og længer nede i skôren gnog en flok lam, og en messingbjelde singlet omkap med siljufløiten.

Men gutten ænste hverken kidene eller de smaa lam. Længselsfuldt stirret han dit, den fjerne blaa fjeldkrins aapnet sig i bred port. [47] Bakenfor, der hav og himmel gik i et, var det faren forliste jægten og blev borte. Mor sa ham det en kveld i vaares, og siden gjorde det ikke saa vondt længer, at Lars Henningsen hadde tat gaarden og næsten alt det, de aatte. Hun fik ha en liten husmandsplads i utkanten, det var alt, og selv tjente han gjæterpilt for sommeren i prestegaarden.

Men naar Eiler Hundevart blev stor, skulde han ogsaa faa sig en jægt at føre og seile langt langt ut i den vide verden, baade til Bergen og til Dannemarksland.

Spillet døde hen. Han slap fløiten, og blikket drog sig indmot land. Odde efter odde tunget sig stranden med vik og vaag som skilte. Lange remser tøjte den sig flat, og dyrket mark rakk ned til fjæresandet; saa krøket den sig i knauser og bratte hamrer med gare utenfor av skjær og flu helt til fjeldet længst borte steg

steilt av sjøen og stængte for synet.

Der vaag skar ind mellem odderne, laa græsgrodde holmer og tok av for havet, saa det blev tryk havn. Og ved havnen bodde gjestgiveren. – Rundt vaagene laa gaarder og rorboder, og gjestgiveren blev liksom hersker over alle som soknet til hans vaag. Dér i Steinvaagen hadde Lars Henningsen myndigheten, [48] men i Vinjevaagen raadde Falk, naar ikke Jon Røst Schelderup ankret op med en av bygdefarsjægterne sine, for da blev han konge – – –

«Nikkebok din havregamp
i din grønne fløiels vamp,
gjør ei ondt ei heller godt.
Mangelhaftig er din hjerne
som et skal foruten kjerne.
Du i alting er en dott.»

Eiler spratt op. Paa kongsveien over brækken gik en tiggerunge med pose og stav og skraalte med høi, skrikende gutterøst nidverset om Lars Henningsen.

I en fart puttet Eiler fløiten i næverskrukken og løp nedover.

«Ola!» ropte han. «Tigger-Ola, kom hit!»

Gutten nede paa brækken tversnudde, glemte visen og hoppet over veigrøften.

«E det du, Eiler?» spurte han lys i mælet og kom fort opover mot skôren.

«Kan du ikkje bli her hos mæg ei stund, det e saa langsamt aa være aaleina heile dagen,» bad Eiler og satte sig skrævs over en nubbesten. Han maatte passe smaakrøttur alene, for den andre gjæterpilten deres var strøken med i sotten, la han forklarende til.

Tigger-Ola slap pose og stav og hév sig [49] flat ned i bakken og hikstet efter pusten. Han var paa Eilers alder; men lavere av vekst og svært mørklet. De svarte, gnistrende øine var indsunket og huden strammet sig blank om ansigtsknoklerne. Koften han hadde paa var sydd om efter voksen kar, den var lap i lap og bot paa bot og altfor stor for den skindmagre kroppen, lerretsbuxen hang i traser om de saare læggene, bare den røde bundingshuen var nogenlunde hel.

«Det e fem dau i denne vekken nordpaa bygden,» sa han og lettet paa sig og rotet i posen efter noget at gomle paa.

«Nu har han Lars Henningsa tekke resten av krøtturan og jora vores og stua og fjøsen og sjaaen og alt sammen,» fortsatte han gammelmodig, mens han prøvde bryte et stykke av en haard bygkake. «Han far, veit du, har slie sæg til paa Steine og vil ikkje heim, ho mor har faat sotta, og inat sløktes ho farmor. Æg gik med bud fra ho mor til han far, at han fek sjaa til at ha sæg heim og faa gammelkjærringa i jora. Men han Lars Henningsa huta mæg dit, æg var kommen ifraa, og svor og forpinte sæg paa han hadde anden bruk for far min i travleste seifisket – det kunde æg helse mor min paa fraa ham. Og han far [50] trua mæg me juling, hvis æg synte mæg for auan hans meire.»

Han glemte at tygge, øinene størknet som paa et dyr i stor angst.

«Heime ligg ho mor og døir, og mat ég vi ikkje uten den æg gaar og ber,» mumlet han. «Men han far e god, naar han tør syne det,» snakket han for sig selv. «Det e han Lars Henningsa som e et naut.»

«Men veit du,» sa han braatt, og blikket skiftet og tok glans av glæde. «Han Jon Røst Schjelderup e kommen fraa Bergen inat og ligg paa Vinjevaagen.»

«Seier du det paa narri?» spurte Eiler studs, men ansigtet kvitnet av spænding.

Tigger-Ola lo.

Han hadde gaat bent til Vinje, da faren skyssset ham væk. «Ho sjøl» der var svært snil til at gi mat og viste ham aldrig tomhændt fra sig. Jægten laa søkkladd paa vaagen, og karene var i land, og fulde var de alle mand. Og det hadde de ærlig fortjent, hørte han, for engelskmanden hadde været efter dem paa Statthavet, og det var med nød og nøgda de slap fra ham.

«Engelskmanden, du?»

Ja, han hadde sagt engelskmanden:

Der laa tolv jægtter veirfast under Kinnarodden [51] og bidde bør, og da den endelig kom, var det med slikt herrens forrykende uveir at ingen vaagde sig ut.

Men han Jon Røst Schjelderup, han løste en bonnetⁿ² fra seilet og lot det staa til. Utpaa blev han vars engelskmanden, som holdt ret ned paa dem. Rokket røk jevnhøit med masten; men han Jon Røst Schjelderup snørte bonneten paa igjen og gav jægten fuldt seil og svor, at før engelskmanden skulde faa dem, før skulde

baade han og skuta ligge paa havsbotten.

Karene knydde ikke; men da de var unda skudvidde, og stormen bedaget sig, lovde han dem en kande kornbrændevin til mands straks de laa velberget paa Vinjevaagen. Og det hadde han holdt. I kveld skulde der være dans, sa dem, og da kunde Eiler forlate sig paa enkvan fik smake kniven. Likte Eiler at slaas?

«Nei – – men – – .» Eiler drog paa svaret.

«Æg lika det.»

«Saag du skipperen sjøl?»

«Nei, de sa at han og han Falk sat i storstua og kapdrak. Men du kan tænk at [52] en av jægtekaran ga mæg fire vandkringler og en otteskilling, sjaa her!»

Stolt bandt han op knuten paa snippen av halsklæet og tedde frem pengen.

«Det e ægte kongens mynt», nikket han kry og slog atter knute om skatten.

Men han skulde melde dødsfald for presten og sat her og glemte erendet han gik i. Og han sanket stav og pose, bad farvel og mangfoldig tak for sig og ruslet med karslige skridt tilbake til kongsveien.

Eiler blev sittende og se efter ham, til han var kommet i skjul, lokket saa kid og lam med sig høiere op i skôren, krøp ut paa en avsats og stillet sig indved berget med haanden over brynene til skygge for solen, mens han prøvde faa øie paa jægten.

Jo saa sandelig, der bakom holmen ved søre siden av vaagen skjelnet han aldeles tydelig mastetoppen. Overimorgen eller saa omtrent kom den kanskje til Bø og losset varerne til presten. Skulde han be sig fri fra gjætingen den dagen? – Aa nei, han vaagde ikke.

Men i vaares skysset han jomfruen ombord. Og Jon Røst Schjelderup trakterte hende med rød, søt vin og smørkringler. Eiler fik mange kringler og et kræmmerhus fuldt med sukkerkuler for sig alene.

[53] «Spis gut,» hadde skipperen sagt og strøket ham over haaret med den svære næven. «Du brægder paa far din i opsynet, ser jeg. Han var min bedste ven, og vil du ut engang, skal du faa fare med mig – jagu skal du det. nu svor han Jon Røst Schjelderup, og da staar det fast!

Men mat ham godt, jomfru, at det kan bli kar av ham,» la han til og klappet

jomfruen paa kinden.

Du verden, som han var svær og sterk og høi derinde i den trange kahytten, da han sa det. Selv jomfruen blev som en smaa jente ved siden av ham.

Gutten smilte og satte sig og tok frem fløyten av næverskrukken. Og atter laat tonen spinkel og fin, og messingbjelden singlet omkap med den. – –

Gaarden skulde han kjøpe igjen, og en stor hvitmalt stue, like fin som den gamle futegaarden paa Vinje, vilde han bygge sig. Og jægten laa paa vaagen søkkkladd med varer, og to engelskmænd hadde han seilet ifra. Alle folk saa gik de og snakket om det. «Har dokker hørt ka han skipper Eiler Hundevart ha gjort?» sa de – – – –

Men solen stekte og vinden svalte og êm av groe og blommer svam i den lune skôre.

[54] Om litt trillet siljufløyten utfor avsatsen. Eiler sov med hodet mot berget; en liten gjetebuk laa ved siden og tygget ihærdig paa næverskrukken.

For lind sydvest stod bygdefarsjægten op Bøvaagen og slap ankeret indenpaa holmen, og ikke lang stunden efter rodde Telman ombord og blev mottat av Jon Røst Schjelderup, som urven efter to døgnsvir gik og stabbet paa dækket.

Presten entret ledig faldrepet, grep skipperens haand og skaket den hjertelig.

«Velkommen tilbake fra kjøpstaden og alle reisens farer og mangehaande besværligheter,» sa han og bukket sirlig.

«Tak, hr. pastor, hvordan lever De?»

Stemmen var grøtet endnu efter rusen, og øinene rødsprængt og fuld av vand; men rák holdt han sin vel trealnes krop, og støtt plantet han benene i det hvitspylte dæk.

Jochum Telman saa paa ham fuld av udelt beundring.

«Jeg hører De har hat en strid seilas over Statthavet med engelskmanden i kjølvandet?»

Aa, ikke noget at snakke om, mente skipperen. Den dævelen av en pirat hadde [55] engang tat en Bøfjerdings jægt; men saa salte pine hans syndige sjæl, om han nogen gang skulde faa kloen i den Jon Røst Schjelderup førte.

«Men værsgod, hr. pastor. Vil De ikke træde ind i kahytten. Jeg har en krukke gammel genever og ekte hollandsk knaster at by paa. Jeg tiltusket mig begge dele paa Bergens rhed av en kofardifarer fra det velsignede land. Han hadde lurt sig gjennom blokaden.»

Jochum Telman lo.

«Jeg sier saa mange tak, skipper, det skal smake mig udmerket.»

Pratende slentret de mot kahytten, den staute, svære skipper og den ranke, spænstige prest, som ikke rakk ham mer end til skuldrene. Jægtekarere foran ved byssen skottet skøieragtig efter dem.

«Bætterdø, nu skal dokker sjaa han faar præsten paa støvlan,» flirte baadsmanden og stelte med en taugkveil for ikke at være ledig.

Og inde i kahytten fik Jochum Telman av skipperens egen mund høre om seilassen over Statthavet og mangt andet nyt om ufreden, som hjemsøkte landet –

Men baat for baat kom roende og la til ved jægten. Nogen kom fra de nærmeste ^[56]gaardene, nogen fra seiklakkene og nogen helt inde fra Jørgenfjorden, og det blev folksomt om jægtekarere, som gik og krodde sig med splinternye tophuer og bergensskjorter og less ha det travelt.

Et faatal kom for at hente indkjøpene. Det var ikke længer som i gamle dager, at alle bosittende mænd og inderster og løskarer med skikket vinderlot og vaarskraap til Bergen, og lot skipperen handle ind for sig det som tiltrængtes av livets fornødenheter.

Det var som sagt i gamle dager, det.

Nu sat der en gjestgiver i hvert vær, og vinterfisk og vaarfisk, og sommersei og tran, og hvad anden velsignelse havet gav, det svandt i skuddersmudder for en slikk og ingenting.

Kristsømmelige og ærbare, som det anstod sig skikkelig folk, hadde kvinderne dengang nøiet sig med hjemmevirkete klær baade til inder og ytter. Men fra dét, stasen paa krambodene skar dem i øinene, var de blit besat efter at klæ sig i kjøptøi og pynte sig med silke og krus og kniplinger og alt slags unyttig kram. Som om karfolket ikke hadde utgifter nok desforuten til tobak og brændevin, det nu var blit slik herlig anledning at bekomme og nyte paa stedet og i godt lag.

Og med hensyn til bygdefaret, saa var det [57] blit bortforpagtet og var ikke mere fælleseie, som før i tiden.

Men et lystelig og skjønt syn var det nu som dengang, naar bygdefarsjægten ankret op paa vaagen, og ombord maatte en.

De som havde skipet, blev bedt ind i kahytten og sat der i lag med presten og skipperen. Resten leiret sig forut hos jægtekarrene.

Snaut om brændevin var det ikke, hverken i kahytten eller forut, og som stemningen steg, vokste farer og oplevelser i omfang og tal. Krig og forfærdelig ufred var der i landet. – Aa *du*, som de skulde ha slaas, om de hadde naadd at faa være med ...

---

[7]

[58] Tæt, vaat og isende kald drev havskodden indover land, fyldte skar, hegtet sig til fjeld og tok bort mêd og stængte lei for fisker og farende mand. Blev det vindstille med den skodden, var det stor fare for at næpehagen og bygakrene frøs, for ikke at tale om poteten.

Det var ellers stridt nok for en stakkar at berge livet i sig og sine, om ikke den ulykken laes til det øvrige. Sotten herjet, engelskmanden laa sørpaa og lurte, og krig og rygter om krig fyldte luften. Og det værste var, at den andre bygdefarsjægten endda ikke var kommet. Der trasket alt flokker av fattigunger efter landeveiene og bad om mat. Ingensteds kom de fra, ingensteds hørte de hjemme, sky som skræmte dyr og graadige som aamer paa nybrodden aaker om vaaren.

Eiler møtte en fem-seks av dem oppe paa [59] brækken en morgen han kom med smaakrøttur. Som faldt ut av skodden stod de der, en hel rad av filletuller, uttærte og graableke, med øine som brandt og tagg og var sløve samtidig.

Han blev rent fælen, bødde tvert av og vekte fæet sit ind i smaaskogen. Væten drysset over huen og skindtrøien, og han hadde sin store nød med at frelse

varmen, han bar med sig i et gammelt jernspand. For jomfruen hadde git ham lov til at gjøre op baal under Storhalleren, naar veiret var surt og ruskevorrent som idag.

Men bak ham knakk det i gren og trampet rappe føtter. Han skottet snøgt tilbake. Saa sandelig, der kom de labbende hele smørjen. Den største var i spidsen. Han var meget høiere end Eiler, klædd i mange slags plagg og med voksen mands fotbunad, de andre var mindre og ikke fuldt saa paabjultret.

Eiler naadde stien ovenom smaaskogen. Hadde det været klarveir, kunde han set prestegaarden derfra og kunde ha hauket efter hjælp, om det gjordes nødig, nu saa han bare graa skoddevæggen til alle sider og var som en indestængt. Kid og lam la paa sprang op efter stien, selv sprang han efter og hujet [60] og skrek og feftet med armene for at syne han var kar til at ta fra sig.

Fattigungerne fulgte som hunder paa frisk spor. Den største i spidsen, de andre pæsende efter. Eiler trøstet sig ikke til at stanse og be dem pakke sig, han bare løp det fortteste han orket, og hujet værre end før.

Han naadde berget, der Storhalleren lutet og tok av for vind og væte. Smaakrøtturte kringet sig i lyvd og vilde ikke længer, selv satte han sig tvert ned og stirret morsk paa dem som fulgte. Hvad vilde de ham? Visste de ikke han var søn til avdøde skipper Hundevart og tjente hos presten? Han skulde klage dem, melde dem for lensmanden og faa dem riset og sat fast, om de vaagde sig til at røre ham.

Ordløs stod de utenfor halleren og glodde og veiret mot næverskrukken og spandet med torvglørne.

Han maatte le, saa snodig tok de sig ut med al den paabjultringen av filler og helgdagsklær om hverandre. Var forældrene deres døde og borte, siden ungerne kunde rumstere og klæ sig ut som de vilde?

«Find ved til mæg og staa ikkje der og glan!» kommanderte han og efterlignet uvilkaarlig Jon Røst Schjelderup i stemme og fagter.

De gjorde som han bød, rev brisk og [61] sanket tørkvist og bar det under halleren. Selv laa han paa knæ og blaaste paa glørne og fik baalet til at brænde. Det gik traatt, men det gik, og røken valt tyk under fjeldet.

Baalet gjorde Eiler modig og trygg og mild til sinds. De stakkarne dér stod, de hadde vist sovet under aapen himmel i al denne ufyslige væten og trængte tørke sig.

«Sæt dere bortaat og varm dere,» sa han voksent.

I samme nu var de indved baalet og bøiet ansigterne mot varmen, som katten, naar den snuser til flamme.

Nei, dem var han ikke ræd. – Nu var han skipperen, og de var mandskapet hans. De hadde hat et strævsomt døgn, baade de og han, været ute i storstorm og seilet fra engelskmand og tyrk og mange slags troldpak som hadde øntes efter dem; men nu skulde de faa kvile sig og faa sig litevette mat i livet. –

Han aapnet næverskrukken, og seks par sultne barneøiner hang ved fingrene hans. Tre flate, smaa bygkaker og to flekte, tørkete røkesild var nisten for dagen. Kakerne kløvde han, silden skar han isund og la oppaa og delte ut.

De hekste efter maten, smattet og slukte, og den første var færdig med sit, før han rak gi den sidste.

[62] Det gjorde ham vondt at der ikke var mere at gi av, han tedde dem at skrukken var tom, og de ringet sig ihop og nidstirret ind i varmen. Op til bergvæggen kurte lam og kid, og utenfor drev skodden isende kold og svært vaat.

«Nu e han Tigger-Ola dræpt.»

Det var den ældste som snakket, han var i stemmeskiftningen og dygtig haas.

Eiler kvapp og hadde nær skreket, saa rammet blev han av den ukjendte røsten. Hvad var det striken sat der og tøiset om?

Som naar ravn grov, kom svaret?

«Han Tigger-Ola e dræpt, sei æg.»

Og hvinende kjapp slængte en av de andre ind:

«Det e far hans som ha dræppe han.»

Eiler maapte fra den ene til den anden. Snakket de i vildske, eller hvad var det? Han hadde jo selv sittet og talt med Tigger-Ola for snaut en uke siden der borte i skôren ned med uren; men saa mindtes han, det krypen hadde fortalt ham om far sin, og tidde bom stille.

Trægt, uten at flytte blikket fra flammen, tok han med det grove mælet paa at berette. Han Tigger-Ola hadde gaat sammen med dem, efter at mor hans sluknet, og inat hadde de [63] ligget bak en torvstakk paa Stenejordet. Tidlig idagmorges, straks røken kvarv gjennom skorstenen, snek de sig frem til husene for at be. De frøs saa og var saa svang, at de næsten ikke sanset hvad de gjorde. Karene holdt paa med at sætte ut en av storbaatene, da de kom, og han Tigger-Ola gik til far sin og bad om en tugge mat i guds navn. Og da var det at han Steffen, far til han Ola, tok glunten og slængte han mot rorbodvæggen, saa hodet hans Ola sprakk.

De hadde skreket alle mand, og han Lars Henningsa sjøl var kommet springende med en taugtamp og hadde jaget ungene væk. De hadde gaat, men ikke fortere end de fik se dem binde armer og ben paa morderen, og at en løp efter lensmanden.

Ordene endte i et søvnig gjesp, og beretteren strakte sig saa lang han var og gjemte ansigtet i albukroken. Og Eiler vandt sig ikke til at spørre mer. Sturen sat han og nørte baalet og lydte paa aandedrættene til filletullene. De sov vist hver eneste én efter pusten at dømme.

... Saa fortærende ødslig det blev. Smaakrøtturte holdt sig unda og var skvætten for herket her laa, og ikke kunde han faa sig til at spille som ellers om dagene – – – Huf, [64] han turde ikke tænke det, men hvis han Steffen kom sig løs og rømte fra lensmanden og la paa skogen og tok til at røve og myrde, akkurat som de sa tyrken gjorde i gamle dager, saa blev det først fælt at gaa alene i skogen og gjæte – – –

Aa, rørte det sig dernede i skodden? Var det ikke traakk paa kongsveien han hørte? Gud trøste og gud bedre, nu kjørte de kanskje forbi med morderen til lensmandsarresten. –

Vårt listet han sig frem fra halleren og stillet sig utenfore. Der gik nogen dernede, men han kunde ingenting se. Jern skrapte mot sten, det skrek i hjulaksen paa en vogn, saa var det en hest som knegget, saa nogen mandsrøster, og en som jamret sig høilydt, og saa et ul av mandsgraat, haapløst, gagnløst, et vræl i dødsangst ingen og intet kunde stilne.

Eiler stod blek og skalv. Han visste ikke selv hvad det var for en stor, tung

rædsel som hev sig over ham, bare at han maatte tilgaards og gjemme sig hos jomfru Stoltz. Og dermed la han avsted, bort fra krøtturte og baalet og næverskrukken og slirekniven og alle filletullene – Ned efter stien fløi han, gjennom smaaskogen og videre til prestegaarden. Efter ham stimet lam og kid, og messingbjelden singlet kort og iltert i skodden.

---

[8]

[65] Det var senhøstes og nat.

Fra en glætte mellem jagende uveirsskyer glimet maanen over de vastrukne, nakne marker, og stormen ulte og jamret rundt naaverne og skraklet med dører og vinduer.

Fra kontoret gjennom storstuen og dagligstuen og tilbake til kontoret drev Jochum Telman time efter time i rastløs gang. Haaret klistret sig klamt til panden, og ansigtet var pint og visnet av søvnløs kval.

Det var Margrete Christensdatter Maarsund han tænkte paa, naar han hvileløs vandret slik nat efter nat. Hendes blaa, deilige øine, stemmens bløte, rene klang, maaten hun bevæget hænderne paa, pulsens dunk i halsgropen og aarernes blaa grener under den hvite, skjære hud.

Hans stilling som prest forbød ham at nærme sig hende uten som ven og sjælesørger. Hun var ingen jomfru i tugt og ære, [66] og aldrig skulde han kunne be hende bli hans hustru, om end hans hjerte vansmegtet av kjærlighet og længsel. Han var som den tørstige hjort der segnefærdig skrek efter de rindende vandstrømme, og aldrig, aldrig skulde han faa læske sin attraa og holde den elskede i favn.

«Aa gud, du forfærdelige,» mumlet han og svalte sin hete pande mot vindusrutens glas, «forbarm dig og se i naade ned til mig. Min menighet er blit mig en vederstyggelig plage, og mit arbeide i din tjeneste en kval. Min gud, min

gud— — —»

Han vaklet fra vinduet til den store sofa i dagligstuen og satte sig ned og foldet hænderne over issen. Paa bordet oste et talglys med gulrød flamme, i bedstestuen og paa kontoret var det mørkt. Sjælesyk stirret han hen for sig, og tankerne môl og môl.

Margrete, den deilige, blyge Margrete. Tusenfold renere var hun, trods det hun var mor, end nogen anden kvinde han visste at nævne, og likevel ikke værdig at kaldes hans hustru. Var det ikke til at bli gal over. Forbandet til helvedes avgrund være de der hadde skapt den slags love. Ja tifold forbandet være de og deres lov — —

[67] De første ukerne, mens hun endnu holdt paa at friskne til, var hun stille og sørgmodig og snakket helst om at dø og samles med Søfren. Først trodde han hans besøk var hende til plage og grep forstyrrende ind i al sørgmodighetens søte rus. Men den pirret og egget ham denne kamp med den døde om hende, og han maatte kjæmpe den til ende og seire.

For en letsindets kamp og for en letsindets seir! Dyrt hadde han maattet bôte med sin egen hjertefred. — — — Aldrig hadde han elsket en kvinne før, aldrig hadde han attraaet hende med legeme og sjæl som nu. Han vilde ta Margrete, gjøre hende til sin paa trods av alt og leve aapenlyst med hende i hor, naar han ikke fik gifte sig med hende paa lovlig vis.

Aa nei, grøsset det i ham. Du er gal, Jochum Telman, sa han høit. Din menighets fæiske lystenhet er gaat dig i blodet, og du burde skamme dig, din kjeltring.

Skamme sig, môl tanken, som gjenklang av ordene, hvem hadde han at skamme sig for? I denne utkant av menneskeørkenen, hvor han var sat til at virke, var den ømme elskov selv blandt ungdommen næsten ukjendt. Ynde, forstand, sindets elskelige beskaffenhet saavel som [68] haandens duelighet kom litet i betragtning. Utugtighetens lyst drog den ene til den anden og fandt straks tilfredsstillelse. Den egteskabelige forbindelse var ingenlunde altid forutsætningen, saa til nogen stor forargelse i menigheten blev han saaledes ikke, om han tok Margrete til sig.

Men Margrete, orket hun leve med ham paa de vilkaar, naar der ikke anden

utvei fandtes? Andre hadde eiet hende før ham, saa – – –

Din kanalje du er, skrek han høit, sprang op og feftet vildt med armene. Din usle, forbandede kanalje!

Saa datt armene slapt ned, og hele kroppen skaket i saar hulken.

Lyset oste længe og sluknet, en klokke slog fire skingre slag, og jomfru Stoltz knakket i væggen til kjøkkenloftet for at minde jenterne paa at det var opstaaertid; men Jochum Telman sanset ingen ting, han sov.

---

[9]

[69] Fra snesklette og silregn hele høsten fremefter var det slaat om til klarveir og frost; vandene hadde lagt sig, og der var faldt passe sne til ski og slæde.

Indendørs hadde kvindfolket det brændende travelt med at faa paa karfolket til vinterfisket. Det var ikke smaatteri som krævdes av inder- og ytterklær, og desforuten var det votter og sjøstøvelhoser og andre hoser og læster som skulde spindes og strikkes og være færdig paa datoen. Og ikke et minut var hænderne ledig.

Men ungerne de sov – aat og sov næsten døgnet rundt. De hadde det slik i mørketiden; mens de sommersdag ikke var at formaa til at gaa i seng.

Karfolket paa sin side drev med smaaline og jugsogn inde ved land for at prøve dra litt julefisk til huset. – Var de indendørs, syslet de med børnskapen: Spandt forsønn, [70] rørte angler og satte op liner. Nogen enkelte av de mest fremmelige bandt torskegarn. Men hampen var dyr og baade garn og line svært ilde likt av jugsognfiskerne, saasom de hadde erfaring for, at dagsæt med garn og line gjorde sjøen svart for fisk, og at natsæt heller ikke var av det gode.

Mer end ofte hadde de ønsket hver garnfille og hver linefavn i Tykje sit helvete, for han var det som hadde indgit sine tjenere paa jorden lærdommen med at fange vintertorsken paa anden slags vis, end de hadde brukt før i tiden.

Og han salig avdøde fogden Krogh, han skredde ikke paa sandheten dengang han levde og førte jugsognsmændenes sak mot linefiskerne. Men sjaa om det hjalp – I Lofoten der gik det paa livet løs under vinterfisket med rovdrift og slagsmaal og mord. Børnskapen blev plyndret om natten for fisk, telner kappet og iler stjaalet, saa garnlænker og linesætninger sank paa havsbunden, skræmte væk fisken, og ikke var til at finde igjen for de arme eiermændene, som fik al sin velfærd forskjertset ved lovløsheten.

Og ikke nok med det; men han Meisk sjøl i egen person spankulerte lys levende mellem rorboderne, snart synte han sig som en stor, svart hund, snart som en fin [71] herremand. – Den grommeste gjestgiveren hadde forskrevet sjælen sin til ham, og hos ham stod han krambodsvend bak disken og bedrog folk ved falsk maal og vegt og forledet dem til at bruke av fortjenesten sin til brændevin og drikke sig fra vettet.

Naar spetaklet blev som værst med uvenskap og blodig slagsmaal, danset han i blaat ildskjær og hojet og töt, saa en død maatte vende sig i graven, om han hørte det.

Men sprang der liv under slagsmaalet, knep han sjælen og fór hjem til sig sjøl og holdt gjestebud paa den, og da var de kvit ham i været mens det stod paa.

Øvrigheten gjorde sit for at stanse uvæsenet. Prosten Celius avfattet en forestilling til landets far og konge og indleverte den til eksamination inden retten paa Gregori ting, som holdtes i Kabelvaag for at haandhæve orden under fiskeriet. Men ikke blev tilstanden likere for det.

Folk fra yttersiden av Vesteraalen som hørte om elendigheten hadde al grund til at takke sin gud og skaper for at de raadde sit eget fiskehav og ikke trængte at reise til det Sodoma og Gomorra, Lofoten var blit til. De delte havet sit paa en von og enedes om, at [72] dagen var for line og jugsogn og natten for garnbruket.

Men der kom fiskere fra andre sogn med skikker som ikke hørte hjemme i fjerdingen, og saa blev reglerne brutt og fandenskapet bredde sig og florerte med rov og «ruddenering».

Christen Dahl Maarsund og et par andre garnbaater reiste til Gaukværøy paa adventfiske. De var ikke avhængig av agn og kunde trøstig sætte ut garnene straks

de fornam fisken.

Foruten sine egne folk hadde Christen Dahl gaardsdrenge til gamlemoderen og en leikar fra hende paa noget av avdøde Søfren sit bruk. Men saart saknet han bukameraten sin, og stuslig og tomt var det om kveldene og under landliggen. For Søfren hadde været en velsignet letlivet kar, fuld av rægler og skjemtord og en brand til at synge.

Christen Dahl, stakkar, han var av det traurige menneskeslaget, han, og skjønte ikke at live op hverken sig selv eller andre.

[73] Susanne Dahl og begge døtrene sat paa stuen og spandt, samme uken som karene var reist, da hun fik se jomfru Stoltz gaa forbi øvre vinduet.

Hun stanset rokken, slængte forklæet over stolsættet, rettet paa huen og skyndte sig at ta mot hende i gangen.

«Skal jeg leve den dag du kommer ubedt til Maarsund, min kjære Elisabet,» sa hun glad og bredte armene ut mot veninden.

«Du kommer ikke oftere til mig, Susannemor,» lo jomfruen blidt, bøiet sig og hilste med mundkys.

Begge døtrene kom ogsaa ut, og i forening hjalp de jomfru Elisabet Stoltz av med yttertøiet. Margrete løste det svære uldtørklæ som var tullet rundt hodet utenpaa silkehuen, Doreth tok den fotside, vatterte vinterkaapen, og Susanne selv pirket op knuten paa opskjørterbaandet og slap ned kjolen.

Efterat det var undagjort, fattet hun venindens haand og ledet hende ind paa stuen. Men døtrene sendte hun paa kjøkkenet for at lage istand traktement for den sjeldne og kjærkomne gjest.

Paa stuen stod spinderokkene som de nyss hadde forlatt dem, og jomfru Stoltz gik fra rok til rok og saa paa garnet. Margrete [74] spandt hvit uld, Doreths var steinmosbrun og Susannes staaalgraa.

Var det rending eller islæt det Doreth spandt, spurte hun og strøk traaden med pekefingeren.

Det var rending, Margrete spandt islættet, det tænkte de farve grønt, og over nytaar skulde de sætte op kjolevæv – seksti alen paa bommen og vel femkvart

bred.

«Det blir et støva tøy. Jeg maa si, smaapikerne dine er flinke til at spinde fint og jevnt.»

Susanne likte kytet. De var flinke med hænderne til bare at være hjemmelært. Men vilde ikke Elisabet sætte sig?

«Tak, jeg skal nok finde mig plads. Men du selv, Susannemor, hvad spinder du paa?»

«Det skal bli handingsvotter til han Christen. Vi har det rigtig saa travelt med bundingen; det er fire mand som ha skal, og du ved selv det er ikke smaatteri som skal være færdig til fisket for alvor begynder.»

Jomfruen satte sig og fandt frem strikketøiet sit av en pose, hun bar paa armen. Det var et reiseskjerf til presten og skulde være færdig til jul.

Susanne hentet ogsaa en bunding og satte sig bredved hende, og blikket hang som forhekset [75] ved skjertifet, for penere rødt hadde hun aldrig set –

Hadde presten det bra?

Jo tak. Idag var han kjørt til Græsaasen i sykebesøk til et gammelt kræk av en lægdsjente som laa nedfor der. Og saa var lysten at gaa bort kommen over jomfruen.

«Og ansvaret ved at stelle for en ungar, Susanne, det tar paa kræfterne,» sa hun opgit og lot bundingen synke.

Men han var da sikkert saa snil og medgjørlig, som det gik an at være. Det indtryk hadde Susanne faat av ham, da han gik og saa til Margrete. Nu kom han der aldrig; men det var heller ikke at vente, han skulde hygge sig ved simple bønder, naar han hadde hele storkarsflokket til sin raadighet.

Jomfru Stoltz lutet sig tæt hen til veninden.

«Hjerte Susanne,» sa hun lavt, «der kan vel ingen høre os?»

«Nei.»

«Presten er forelsket i din Margrete, derfor er det han ikke kommer.»

Susanne knuget bundingen mellem fingrene.

«Gud forlate din mund, hvad er det du sier!» hvisket hun hæst. «Forelsket i

min Margrete! – Du skal ikke sitte her og drive ablegøier [76] med mig i mit eget hus, det er baade du og jeg for god til –»

«Jeg driver ikke ablegøier, det er saa sandt som jeg sitter her en synder for gud!» nikket jomfruen. «Ikke spiser han, ikke drikker han, ikke kommer der søvn paa hans øielaak den lange, utslagene nat. Og utpint og mager er han som den usleste vaarpist, til stor skam og forringelse for mig, som ikke kan faa ham til at spise.»

Susanne slog hænderne sammen i ren forfærdelse.

«Hvad er det du sier, spiser han ikke!»

«Neigu om han gjør, nu svor jeg. Jeg lager de lækreste retter som kunde friste et lik, han pirker ved dem, og saa er han mæt før han har vundet faa dem til munden.»

«Men sier du da ikke noget?»

«Pastor, sier jeg. De maa ikke ta mig det fortrydelig op; men jeg maa reise fra Dem.

Men hvorfor det? spør han adspredt, som hadde han tanken paa maanen eller et andet sted like langt borte.

De orker ikke faa ned den maten jeg lager, sier jeg, men gaar her og svinder ut av klærne og blir som en avpillet fugl. Og det har jeg ikke hjerte til at se paa længer, sier jeg. – Og enten du vil tro mig eller ikke, Susanne, saa kjendte jeg graaten i halsen, da jeg sa det.»

[77] «Hvad svarte han dig?»

«Han lo, Susanne, lo høit! –

Jeg spiser, jomfru Stoltz, jeg spiser som en hest, ropte han og forsynte sig med mere paa tallerkenen. Men jeg saa godt, hvor tuggen vokste i munden paa ham.

De er syk, hr. pastor, sier jeg.

Jeg er frisk som en fisk, sier han.

De sover ikke nogen nat, mente jeg paa.

Det var sandt, men naar han ikke fik sove. – Aa reis ikke fra mig, kjære jomfru Stoltz! bad han og grep mig om haandleddet, og da jeg skulde se paa

ham, var ansigtet hans drivende hvitt som salveten der ligger.»

«Du skrømmer mig, Elisabet, hvad kan der være iveien med ham?» spurte Susanne og tok paa at strikke flittig.

«Nu skal du høre:

Nogen lønlig forbrydelse har pastoren ikke paa samvittigheten, sier jeg. Og naar De ikke er syk, saa maa der være opkommet en forstyrrelse i hjertefreden formedelst kjærlighet. Og den skulde pastoren søke lægedom for hos rette vedkommende. Georgine Falk er baade klok og pen.

Hvem tænker paa Georgine Falk, vrængte han.

Maren Henningsen paa Stene var ikke fuldt [78] saa smekker av figur og mere tilaars, men fandt pastoren behag i hende, hadde jeg intet at indvende – for du skjønner, Susanne, at nu vilde jeg ikke gi mig.

Hun skulde ikke sitte her og forringe min gode smak, jomfru, sa han og lo paany. Hvad skulde jeg med den fuldriggeren. Men vet hun ikke andre at nævne, siden hun endelig vil ha mig gift?

Vi har Nederman sine tre døtre paa Svinø, det er flinke smaapiker og vant til at ta i, og saa er det jomfru Brun i Hovden og hendes kusine jomfru Borchenhagen, sier jeg.

Men pastoren har kanskje utset sig én paa Hassel. Villas Celius skal ha seks giftefærdige gaaende paa rad, prokuratoren tre, fogden paa Huseby fem, den rike proprietær Schjelderup paa Guldstad fire, foruten alle dem jeg ikke har greie paa, saa De har nok at vælge imellem.

Det er slikt bry med at fare over fjorden. Vet hun ingen nærmere at foreslaa.»

Susanne sat med aapen mund og glodde, hun var blek av spænding og hænderne skalv.

«Og saa, hvad svarte du?» spurte hun.

«Blandt de konditionerte vet jeg ingen flere, svarte jeg, og bøndernes barn lar jeg bli unævnt, [79] om de end som Christen Dahl sine smaapiker er like saa pene og velopdragne som bedremands barn.»

Hvem likte jeg bedst av de to, spurte han fort.

Doreth var en eiegod pike; men Margrete var min guddatter og stod mit hjerte nærmest –

Mit ogsaa, brast det ut av ham. Aa gud, aa gud jomfru, hvor livet er en forfærdelig kval! næsten skrek han og styrtet ut av stuen.

Og dette hændte for tre dager siden, og nu sitter jeg her for at pleie raad med dig om hvad vi bør gjøre. Jeg kan ikke la manden forgaa av kjærlighetens smerte, skjønner du. Vi fik ikke ro i vor grav hverken du eller jeg, om vi var med paa noget saa grusomt, saa du ser vi maa finde hjælp.»

Susanne grundet fortænkt.

«Det er ikke længe siden, Margrete mistet fæstmanden sin, og saa er det harmt – –»

Men kjære hende da! Det var over fem maaneder siden Søfren blév, og kunde Margrete bare fatte litegranne elskov for Jochum Telman, var barnet ikke til hinder. Det hadde hun da avlet i tugt og ære med sin trolovede fæstemand – –.

Jomfru Stoltz grep skjerfet, talte efter maskerne og begyndte at strikke igjen. Hun vilde gi veninden tid til at tænke sig om.

[80] «Du forstaar nok jeg har ikke noget imot at se mit barn som prestekone i bygden; men tvinge hende mot hendes vilje, Elisabet, det formaar jeg ikke, svarte hun. Vi er ikke brøtten av saa ringe et berg, vi heller; jeg nævner det nu fordi vi er kommet ind paa denne passieren, og siden aldrig. Min farmor styrte huset for greven paa Ringkjøb herregaard i Danmark og aatte barn med ham. Hun blev gift med forvalteren og døde kort efter at hun hadde født barnet til verden. Men greven glemte ikke gutten, han kjøpte skib til ham, da han var blit voksen og valgte sjøen til levevei.

Senere blev der en knute paa traaden dem imellem, og far forlot skib og alt og reiste hitop og blev bygdefarsskipper.

Far nævnte aldrig sin avstamning for mig; men mor betrodde mig det, da hun laa paa dødsleiet, tre aar efterat far var hensovet –.

Men jeg har fortalt mine barn det», sa hun og kneiste stolt paa stolen. «De kan ha den trøsten, naar de ser sig nigslet og overset av kræmmeryngelen som gror og brer sig værre end vasarven bak laaveknuten.

Men nævn ikke et ord om det mer, nu skal smaapikerne til at dække bordet; kom saa gaar vi op paa kammersloftet og ser paa lerretsvæven, der kan vi snakke færdig.»

[81] Og saa gjorde de.

«Kom snart ned,» ropte Doreth efter dem.

«Jeg har slaat paa at jeg var laak og maatte ha et menneske til at hjelpe mig med julebagsten,» sa jomfruen og satte sig paa vævfjelen med ryggen til lerretet. «Og løgn er det ikke; den forbaskede gigten har været rent besat i høst. Tilslut sa jeg, jeg vilde be om at faa en av dine smaapiker.»

«Vilde han?»

«Det blir min sak. – Men hvordan har det sig med gutten, kan Margrete være borte fra ham?»

«Gamlemoderen antok sig Enok, straks han kom til verden, og vi har ikke hat hjerte til at ta ham fra hende. Det er jussom al trøsten hun har, siden hun mistet Søfren.»

«Nei, du veit hun maa faa ha ham. Og naar bare Margrete kan være borte fra barnet, er det godt og vel –.»

De snakket færdig og gik ned igjen.

Ved trakteringen klaget jomfru Elisabet Stoltz sig ilde for rygverken sin; den rev og slet og levnet hende liten ro, og ikke skjønnte hun at hun kunde greie julebagsten med slike daaførlige jenter som dem hun hadde at trækkes med, naar hun selv var saa laak.

«Jeg tænkte rigtig be dig, Susanne, laane [82] mig en av smaapikerne dine til hjelp. Men det nytter vel ikke at nævne det?»

«Aa jeg vet ikke,» sa Susanne og drog paa ordene. «Det maatte bli Margrete, hun duger ikke videre til drefsarbeid efter det lange sengelægeret sit. Men Doreth kan jeg slettes ikke avse.»

Jomfru Stoltz saa ømt paa Margrete.

«Hvad svarer du til det mor din sier? Vil du fare til Bø med mig idag og hjelpe ho gudmor?» spurte hun vart.

«Det faar bero paa ho mor, det, jeg sier ingenting,» sa Margrete og blev

sprutrød til langt nedover halsen.

---

[10]

[83] Vand i vand laa med staablank is. – I vest reiste fjeldgaren sig langs vandene, i øst laa flat, snedækt myr og smaahauger tilgrodd med kronglebjørk og vierkrat. Længer borte var der lave aaser og tæt skog. Under graablaa himmel laa dagen som lys skumring, og lysere blev den ikke paa denne siden av jul. Men mot den hvite myr blev det nu likevel et slags dagslys, tænkte Jochum Telman, han kom kjørende i trav over den blanke is.

... For en høst det hadde været med tungsind og mismot. Han hadde støtt hat vondt for at klare mørketiden fra han kom hit nord, men de andre høstene hadde likevel været rene leken i sammenligning med det han nu hadde prøvd av søvnløshet og angst. Der var ikke det skapt mellem himmel og jord som ikke blev til plage. Den mindste fortrædelighet blev ovstor byrde for saaret sind [84] – hvad under da, at kjærligheten til Margrete hildret sig op til noget forfærdelig, han ikke orket raa med og langt mindre fri sig fra.

Og ikke var der nei i hans mund, da jomfru Stoltz igaaraftes spurte om at faa guddatteren til at hjelpe sig med julebagsten, fordi hun selv var rent laak av gigten.

Men han pligtet ha sagt nei, baade for sin egen skyld og allermest for hendes. Istedet blev han frydelig glad, skjønt han visste hvor haapløs fremtiden tegnet sig, og at han aldrig turde forraade for hende hvor usigelig kjær hun var ham. Og skulde han være ærlig, saa var det dog haapet om at hun kanskje var i stuen, naar han kom hjem, som fik ham til at gjøre denne turen, for at se til Nelle lægdslem. – Lovd det hadde han forlænge siden, men tiltak hadde det skortet ham sørgelig paa hittil.

«Men saa sker det nu,» sa han glad, spændte benene mot meierne og rettet sig i slæden. Litt senere gav han sig til at plystre paa en gammel snurrig slaat.

Rasmus vedhugger hadde lært ham den en lørdags eftermiddag Jochum Telman hadde været mere end almindelig i ulag. Ikke likte han sig inde, ikke likte han sig ute i høljregnet, og uten hvile vandret han hit og dit.

[85] Saa var det han hørte felelaat fra størhuset og gik ind. Foran peisvarmen sat gamle Rasmus, kjæmmet og flidd, og spilte fele. Telman fandt sig en krakk og satte sig bortaat varmen han ogsaa, og Rasmus spilte slaat efter slaat, og for hver eneste én fortalte han først en stubb om oprindelsen. En hadde en dødsdømt laget under galgen, et par hadde han lært av en slave fra Danmark, resten stammet fra hulder og underjordiske.

Men saa skulde presten høre en Rasmus sjelden spilte. De nævnte den for «Havell-slaatten», og far hans hadde laget den en nat paa Hovdesanden. Det var endda blikstille og sol og en time over midnat. Havella var netop kommet under land og hele viken fløt med fugl.

Gamle Rasmus tidde et bel og klødde sig i skjegkrinsen og spyttet tørt.

«Se her har du en skraa», sa presten og slet av en bete tobak til ham.

«Aa tak og pris, skal æg ha nokke saa godt,» smisket kallen og satte tænderne i bussen.

Men Jochum Telman kveikte snadden og ventet fortsættelsen.

Far hans hadde været betrykt den natten, fortalte Rasmus; jenten hans, hun som siden blev mor for Rasmus, laa for døden. Træt av [86] at vaake var han gaat ut i svalen for at faa sig en blund, og der var godbonden kommen til ham og sagt, han skulde ta fiolen og forte sig til Hovdesanden paa flyende flekken.

Ja han far tok fiolen, som han var bedt, spændte skoene av sig og sprang paa hoselæsten i et kjøer fra Malnes til sanden. Men da han kom dit, skjæmtes han næsten over det han hadde gjort. Tænk om nokken hadde set ham; de kunde mindst tro han hadde forloret baade vet og forstand.

Rasmus gjorde en stans og spyttet i varmen.

«Naa,» sa presten, «hvordan gik det saa, kom godbonden til ham der paa sanden og lærte ham slaatten?»

Nei ikke han. Men bedst som han stod der, løftet alle fuglene hodet og sang hver eneste én. Faren hadde sagt det var saa inderlig vemodslig og sørgelig at

høre paa og endda saa nydelig vakkert, at han plent maatte graate. Og hvordan det var eller ikke, han maatte faa frem det han hadde hørt, og saa tok han felen og prøvde med den. Og slik var Havell-slaatten blit til.

Om morgenen spilte han den for jenten sin, og sjuken slap hende fra den stunden, det var baade sandt og visst.

[87] For det fulgte det med den slaatten, at sorgen slap tak i den som kunde den.

Og Jochum Telman sat i slæden og plystret lystig hele slaatten tilende, mens sno og issprut pep om ørene hans. Til natten sov Margrete under tak med ham. Hans deilige Margrete – – –

Torberg-Larsine sat med deigtrauget i fanget og klappet kaker og la dem utover takken til stek, og rundt hende krydde ungeflokken, seks i tallet, og desforuten hadde hun de to ældste guttene, som var med far sin paa sjøen for at dra litegranne mat til huset.

Bust av agner og stubb av finmalt halm stak frem av deigen – de hadde set sig nødt til at ta med alt for at dryge melet, saa sørgelig uaar det var blit. Men likegodt smakte det ungerne, og graadig gumlet de paa de halvsteekte kaker, moren delte ut til dem.

Der var ufjelgt i stuen og kvalmt av alle dem som aatte tilhold derinde baade natten og dagen. Ved ene langvæggen var en bred seng, skindfelden og hodeputen og barnedyner laa hulter til bulter oppi der. Ved røstvinduet var et bord og en krakk, og paa andre langvæggen en sengebænk og et skap. Filler og boss var der alle steds, og nede ved døren stod [88] vandstampen og bøtter og en sopelime og alle slags fotbudnad, baade stort og smaat.

Alle ungerne var storvommet og graablek i ansigtet, paabjultret oventil med tørklær og halsbind, men halvnakne nedentil og usselig spinkle paa lagger og laar.

Men Larsine selv var en trind, trivelig kone, lyslet og mild i ansigtet. Hun pratet og skraslet med ungerne sine, der hun sat og laget mat for dem, og ante ikke det gode hun ikke gjerne undte dem og han Torberg.

«Skal æg ligge her og svelte ihel?» gneldret en skjør, amper stemme, og et

skindmagert ansigt paa en tynd hals strakte sig ned gjennom loftsluken.

«Hys nu, Nelle mor, gaa pent læg dæg, saa skal du straks faa, du ogsaa.»

En drog sig over loftsgulvet med subbende skridt, det knaket i sengfjelene og saa blev det stilt, og Torberg-Larsine skikket største jentungen ovenpaa med to kaker og en skaal syrblæng til den syke kroken.

Jenten kom svindt ned igjen.

«Aa mor, æg høir tydelig dombjeldsingel!» skrek hun og fløi til vinduet og pudset duggen av ruten.

Hele ungeflokken efter.

[89] «Der kjem en kjørannes over vatne,» varskudde jenten.

«Kolsen ser han ut?»

«Han har spidsslæe og dombjelder, og mærra e brun,» skraalte flokken i kor.

Torberg-Larsine stillet deigtrauget fra sig ved sengen og gik til vinduet. Du storeste Sankt Povel, jamen var det presten som kom, og saan som her saa ut hos hende!

Lynrapt mønstret hun barneflokken og utdelte befalinger til hver især.

«Du Anne tar limen aa sopa over gaalve. Du Kari passa kakenn, og gudnaade din syndige sjæl, om du breinn op maten. Du Johan skal ta og rødde op ute i svaldøra, og Arntine og Marta og «han liten» skal sette sæg opi sengen og spille sæg med krusbrottan og dokkelørvan sine.

Men kom hit baan og lat mæg faa tørke dokker i auan først.»

Hun trev en fille og dyppet den i kopvaskgryten og skrubbet dem en for en, og Johan nyttet stimmelen til at knerte sig en kake; men han lurte ikke morens øine.

«Johan, stæl du a den dyre maten, din forbanna gneiste,» skrek hun og labbet ham én under øret. Vilde han se aa pakke sig ut og faa fra sig det han var bedt om —.

[90] Trompen gik han, og Larsine skubbet deigtrauget under sengen, plukket sammen de værste fillerne og sendte dem efter. Saa dyppet hun kluten paa nyt, rev et hvitt laken op av nedre skapurummet og sprang op paa loftet for at fjelge Nelle lægdslem litevætte. Det var selvsagt til hende han kom.

Og endda rakk hun vaske deigen av fingrene og faa paa sig trøie og gaaborstakk, inden Jochum Telman stanset hesten utenfor døren.

Graat dagslys trængte sparsomt ind gennem en liten visdusglugge i røstet og vandt ikke lyse op det lave loft, der Nelle laa i brisken og bidde presten. Her paa loftet hadde hun hat hjem og tilhold hele høsten, og her hadde hun de fattige eiendelene sine: den blaamalte bommen og hankekurven og klædesplaggene; de hang med vrangen ut, at ikke støv og lys skulde skjæmme leten.

Ved sengegjerdet stod en krakk og en kop vand, slik hun makelig kunde naa den, og en anden krakk hadde Larsine sat tilrette for presten.

Væggen over sengen var utstaset med lyngdusker og tørkede blommer; omhyggelig var de stukket ind i bjelkesprækkerne rad efter rad helt op til raftet.

[91] Nelle lægdslem hadde været rigtig laak den høsten og plaget av nedfaldssotten og av brystverk, og Jochum Telman hadde ordnet det slik med Torberg i Græsaasen, at hun skulde faa bli der, til hun frisknet. Penger var sjeldne i de dage, og en riksdaler og to vaager bygmel rundelig betaling for det stakkars kræet, tænkte Torberg.

Aa ja, folk var støtt snille mot hende, syntes Nelle, naar de bare lot være at spørre efter bankjônnet hun skulde ha født i dølgmaal og omkommet.

Visste hun om hun hadde dræpt det – Og om saa var, skilte det dem? Negtet hadde hun for skriver og fut og prest og lensmand. Ja, selv da de førte hende til doktoren, og han sa hun hadde født, svor hun paa at han lögst, til krampen tok hende.

– – – Det hændte for umindelige tider, og ikke turde Nelle avlægge sin salighets ed paa at det *var* hændt. Det kunde være en livagtig drøm, dem hadde hun hat mange av. Men høstnat og vaatt og belgmørkt var det. Og barnet fødte hun til verden under buskene nede ved elveosen, og matmoren tok kjônnet og tullet det ind i en tørklæfille og bandt søkke paa og sa, Nelle skulde slænge det uti [92] elven. Den var jup paa det stellet og fuld av mudder paa bunden.

Saa vandret de hjem, og matmoren bød hende holde sengen nogen døgn, svinet, som hadde bedrevet utugt med sønnen i huset, før han var sluppet under

prestehanden.

Men var det hende – – –

Gaarden laa langt fra alfarvei, og matmoren dængte og haardrog hende, hvergang hun nævnte bankjônnet, og truet med at skikke hende paa daarehuset for drøset og tullsnakket hun fór med. Og nedfaldssotten regjerte værre end ilde, saa hun var glad til, nogen vilde hyse hende for mat og klær, for baade faren og moren laa gjemt under græstorven paa kirkegaarden.

Men glunten, som barnefar skulde være, han stiltret sig aldrig mere paa laaven til hende, naar hun kveldgav krøtturue, saa hun maatte ha drømt det.

Var der nogen paa loftet? Nelle lettet sig paa albuen og stirret ørsken. – Han, den fyren som satte sig paa krakken, var det ikke presten? I jøssenamn, kom han nu for at grave og spørre.

Snøgt trak hun skindfelden over akslerne og blunket rapt med lukkede øine.

Jochum Telman sat aldeles stille og [93] betragtet hende med et smil; han visste, hun brukte te sig skræmt og mistroisk.

Nelle kunde ikke dy sig for at titte, om han sat der fremdeles, og det høve nyttet han til fortælle han var kommet for at høre, hvordan hun hadde det.

Hun less ikke høre ham.

Der var frygtelig kvalmt paa loftet, og han gik hen til vinduet; det var fastspikret. Han satte sig igjen og tok om haanden som holdt skindfelden, og følte med pekefingeren efter pulsen.

I en fart fik hun øinene op.

Skjønte presten sig paa sjukdom, spurte hun og stemmen pep av iver og næsefløiene dirret.

Var hun svært syk?

Aa gud velsigne pastoren, det fandtes ikke maate med saa laak hun var. Sygdommen stak og sved i brystet; og fik hun nedfaldssotten attaat, var det som hele kroppen krøket sig ihop, og det smaldt i benene, som var de av tør-ener. Hun Torberg-Larsine kunde bevidne det, hun, dersom han far sjøl ikke vilde fæste lit til Nelle sine ringe ord.

Gulblek og uttært laa hun der under felden og glodde paa ham lik et sykt dyr.

«Vær endelig snil og hitt paa nokke som kan dulme ^[94] pinsla. Æg e sikker paa dokker kan, naar dokker bære vil,» bad Nelle og strøk ham over frakkeærmet med klamme, knoklete fingre.

Jochum Telman rettet sig stivt. Her laa atter igjen en syk og tagg ham om lindring for den legemlige pine, uten ringeste begripelse av synd og ansvar for gud –

Langsamt drog han sin haand til sig og sa sterkt:

«Der er en sykdom du lider av Nelle, som er værre og farligere end smerten i bryst og lemmer. En sykdom Nelle, der har magt til at bringe dig i helvedes ild, om den ikke blir læget i naadens tid.»

Kors i alverden, hvad mente presten, hvor sat den sykdommen henne, stønnet hun og strakte begge armene mot ham, som famlet hun efter frelse.

«Den sitter i dit fordærvede, lydefulde hjerte, Nelle, i din formørkede forstand og i din aarelange forhærdelse mot sandheten. Aldrig vilde du tilstaa synden du øvde i din ungdom, og aldrig bad du om tilgivelse. Hvor kan du nu vente at Herren skal motta dig i sine himle, du som aldrig har villet bøie dig for hans tjenere paa jorden!» sa presten med tungt alvor.

Vildsken glante Nelle paa ham uten at fatte. ^[95] Hadde hun gjort ham fortrøten paa sig, siden han var blit saa morsk i opsynet? Hun la begge armene indunder feiden igjen – Bedst ikke at tirre – – –

Jochum Telman skubbet krakken nærmere. Han blev grepet av en brændende trang til at vriste tilstaaelsen ut av hende. Og dæmpet, men indtrængende formante han hende til at lette sit hjerte med en fuld tilstaaelse – Betænke, inden det blev forsent, at hun var en arm synderinde foran dødens port, uten redning, uten skjul paa dommens store og forfærdelige dag, hvis synden ikke blev tilgit og slettet ut.

Hun var syk og nedfor og forlatt i verden – Men det var, fordi den algode gud nærret frelsens tanker, at han hadde lagt det svare kors paa hende. Tvinge hende vilde han, gjennom lange dages og nætters kval, at være stille for hans aasyn, at hans manende røst kunde naa hendes forstokkede hjerte og smelte trods og forhærdelse – Døden spurte ikke om tid – Den kunde komme ved dag, ved nat, ja

i denne time – Held den som da var beredt.

Nelle stirret stivt mot loftsluken, mens fingrene klorte sig fast i feidens uld og angsten kriblet hende om midjen. Gud trøste og gu' bedre hende, om nu dauen virkelig steg op igjennem hullet –.

[96] Dog, gud vil ikke en synders død, fortfor Jochum Telman, og ordene blev vare i munden paa ham og myke av mildhet, men at synderen skal omvende sig og leve. Han vilde be for hende og sammen med hende, at Herren maatte ta hendes arme hjerte, og danne det til et tempel og en bolig for sig, og forjage de onde aander som nu hadde tilhold der.

Nelle turde knappest dra pusten – Svært saa langtækkelig han var til at præke, den der fyren – Bare Larsine vilde skotte opigjennem luken, det blev saa stusslig at være to ene med ham længer – Aa hun blev saa daarlig og svett – –

Hendes uro undgik ikke Jochum Telmans granskende blik, men han tydet den anderledes.

«Fold nu hænderne kjære Nelle,» sa han, «og forsøk at samle dine tanker om den bøn jeg nu skal fremsi.»

«Herre barmhjertige skapermand, her ligger en arm, fordømt synderinde i sin ytterste nød og anroper dig om at røre hendes døde, kolde hjerte og skape – – –»

Længer kom han ikke. Nelle vred sig i krampen, og mellem de sammenbitte tænder trængte der smaa hikstende bjef.

Jochum Telman fór op og bødde sig raadvild [97] over sengen. Hun vørte ham ikke, laa og snudde det av smerte og kval fortrukne ansigt mot ham – Haaret klinte i vaate tjafser til de indfaldne tindinger, og munden gjepte mellem latter og graat.

Aa nei, aa nei, hadde han sittet her og forgrepet sig paa en vergeløs og prækt fordømmelsens ord til en uvettig stakkar.

«Nelle, kjære snille Nelle, hør paa mig,» bad han og rørte lindt ved den klamme kind – «jeg vil dig ikke ondt. Du skal faa komme til prestegaarden og være hos mig og ha det godt saa længe du lever. Og jeg skal aldrig skræmme dig mere,» la han trøstende til.

Hun bare lo – en syk, sansesløs latter var det, som blottet de brune, halvraatne tandstubber – og saa pekte hun mot loftsluken.

«Ser du ham!» skrek hun, «der staar han, Satan! Der kjem han hit. Dævel, ka vil du mæg, ta presten!»

Snøgt hugg hun tak i frakærmet til Telman og rusket og slet av al sin magt og hujet:

«Ta ham, ta ham!»

Han vilde løsne taket og fri sig fra hende; men hun holdt fast, til Torberg-Larsine kom med en øse iskoldt vand og slog over hende. Da glap det, lemmerne rettet sig, og hun laa stille og graat i lange ul. Men da Jochum

[98] Telman vilde bre lommeørklæet sit over den dyvaate hodeputen, fór hun op og slængte det i synet paa ham, og rolig blev hun ikke før Torberg-Larsine lukket døren efter presten.

Med en svak dæmring av rødt ség dagen i vest. Paa den klare høie himmel tændtes stjernerne, og nordlys flammet i korte, jagende blaff – alt tydet paa ustadig veir. Men Jochum Telman merket sig ikke aspekterne. Sturen sat han i slæden og nærmet sig hjemmet med hesten i skridt og hadde alene et ønske: At Margrete ikke maatte være der – Slik pjalt som han fortjente det ikke.

---

[11]

[99] Det duret i ovnen, og middagsbordet stod dækket til tre, da Jochum Telman kom ind paa stuen.

Lys var ikke tændt, men i skjæret fra ilden saa han jomfru Stoltz sitte og strikke i den brede armstolen, og nær hende paa en skammel sat Margrete Christensdatter Maarsund. Hun var barhodet, hadde lavhalset, sort kjole og nøstet hvitt garn.

Mismodet og al indre lede var som blaast av ham ved det syn, og sjælefordnøid gik han bort til hende og ønsket hende velkommen til prestegaarden og takket, for hun vilde være snil og hjelpe gudmoren, nu hun hadde det saa travelt med alt stellet til jul.

Margrete reiste sig undselig ved de mange ord og neiet dypt, og unødige længe holdt han hendes haand i sin.

Saa traadte han bak jomfruens stol og klappet hende skøieragtig paa skulderen –

[100] «Nu skal hun være forsigtig med gigten sin og nytte hjælpen længst mulig, hører hun det.»

Jomfruen kniste glad, rullet strikkesøiet sammen, og saa stolt og kjærlig paa Margrete, som sat der saa uskyldig og from og ikke ante det gudmoren nu laget i stand for hende.

«Det var heller ikke mere end netop hun vilde bli med og hjelpe gudmor sin; men jeg skal da gjøre mit for at holde paa hende. Og nu skal det bli mat paa timen; pastoren er sagtens baade sulten og tørst efterpaa den lange turen –»

Hun hastet ut av stuen, og Jochum Telman satte sig i hendes stol.

«Hadde De ikke lyst at komme til os, Margrete?»

«Jo – – men –» stottet hun lavt og bøidde hodet for at slippe at se paa ham og nøstet ivrig.

Lysningen fra ovnen laa over hendes skinnende fletter og den hvite, slanke hals, og ikke sig selv mægtig fattet han med begge hænder om hendes hode og snudde ansigtet op mot sig.

«Margrete, du søte deilige Margrete, se paa mig! Jeg har længtet efter dig hver stund og [101] time i døgnet siden jeg sidst saa dig. – Bryr du dig om at høre det?»

Hun bare saa paa ham til svar, og han kysset hende.

Jomfruen tok i dørklinken, og de spratt fra hinanden. Margrete nøstet saa traaden pep, og presten fik det med at rote i varmen; men da de atter blev alene, grep han Margretes hænder og sa:

«Jeg maa faa tale med dig senere i kveld.»

Men da de mætt og munter sat og koset sig ved kaffen, som Telman altid maatte ha like efter maten, laat der bjeldeklang, og en slæde kjørte ind paa tunet og svinget op for gangtrappen.

Kjære, hvem kunde det være som kom nu, undret jomfruen og skottet ut av vinduet.

«Det er Vinjefolket, Falk og begge døtrene,» meldte hun, og Jochum Telman gik ut for at ta mot dem.

Men det bélet nyttet Margrete Christensdatter til at stikke sig væk paa jomfruens kammers. Hun vilde ikke være inde til beskuelse for storkarene.

– – – Gjestgiver Carolus Falk var en mand i tredveaarsalderen, liten, mørk med krum næse og svarte, tindrende øine. Han hadde giftet sig til en aldrende kone, meget [102] jordegods og to voksne døtre, og forstod sig bedre paa boklig lærdom og brændevin end paa at bevare sit jordiske gods.

Den ældste av døtrene, Isabella Elchen Rafen var en vakker mørkhaaret pike, et par og tyve aar og forlovet med bygdefarsskipperen Jon Røst Schjelderup og skulde staa brud til sommeren. Søsteren, Georgine Cathrine Kaas-bøll Rafen, var tre aar yngre, blek og lyslet og sykkelig. Hun færdes meget i skog og mark og hadde det med at digte leilighetsvers til bryllup og gravøl, men vilde aldrig være ved at versene var av hende.

Jochum Telman likte bedst den ældste av søstrene, den anden var ham for sky og utilnærmelig – –

Der følger fest ved at faa fremmed i grænd-grissen bygd. Jomfruen duket kaffebord paa bedstestuen, tændte to helligtrekongers lys og bad gjesterne træ dit ind.

Men hvor var Margrete? Jomfruen svarte hviskende, hun var gaat op paa kammerset og vilde helst sitte der, og Jochum Telman ante straks grunden.

Han forklarte for gjesterne at hun var i huset for at hjelpe gudmoren med julestellet, og bad jomfruen hente hende.

Da hun kom, sat de rundt bordet og drak [103] kaffe. Hun fik plads mellem den yngste jomfru Rafen og gudmoren og prøvde tappert at late som ingenting; men

hun var undselig og svært brydd med, hvor hun skulde gjøre av hænder og føtter.

Efter kaffen fulgte rykende varm punsch for herrerne og et brett med syltetøi og smaa kaker for damerne. Jochum Telman sprettet en pose egte hollandsk knaster, han hadde bekommet givendes av Jon Røst Schjelderup, til ære for dagen og sin ven.

Carolus Falk var netop vendt hjem fra en tur til Lofoten og berettet villig det nyt han hadde hørt paa turen.

General v. Kroghs oprop til trønder og nordlændinger, som blev publiceret 1807, hadde baaret bra frugter. Hvert prestegjeld hadde bragt sin skjerv, og offervilligheten hadde været stor, om end ydeevnen enkelte steder hadde været liten. Man var alt gaat i gang med at bygge kanonbaater i Trondhjem, og én skulde være færdig.

Det var som strøk der kolde gufs gjennom stuen, naar talen var om krigen, og damerne bøidde sig dypt over sine haandarbeider og vilde ikke være ved sin egen angst. Men jomfruen suttret:

[104] «Den forfærdelige krigen, skal den da aldrig faa en ende.»

«Den er nyss begyndt, jomfru,» svarte Falk tørt, «og vi faar andet at føle inden den er fuldbragt, vær tryg om det.»

«Nu maa damerne smake paa brygget» foreslog Telman, og galant lot han glasset gaa rundt.

Da de hadde drukket, maatte jomfruen ut i kjøkkenet for at stelle istand til aftens; men de andre blev sittende.

For Margrete Christensdatter Maarsund var der en hellig høitidsstemning over stuen. De hadde det hyggelig hjemme hos dem ogsaa, naar der kom fremmede; men her var der noget mere fint og fornemt med. Og presten! Han var jo som forvandlet, gutteagtig munter og værdig paa samme tid; med kunde han være i passieren uten at si et ord, og utsøkt opmerksom var han mot damerne og mot hende især. Tænk han titulerte hende for jomfru Dahl og lot hende først drikke av glasset. Aa, hun saa godt at den spidse jomfru Georgine støtte til søsteren med det samme – De skulde bare hørt det han sa til hende ista fremfor ovnen, da vilde nok Georgine sat sig til at digte vemodskvad over sig selv.

Fra Flagstad, fortalte Falk, var der bare trist ^[105] nyt. Bygdefarsjægten var tat av engelskmanden – det var fjerde aaret paa rad de ulykkelige folkene led uheld med jægtene sine, og nøden i bygden var stor. Prosten Randulf hadde sat i gang en innsamling for at lindre den værste armoden; men det lille han fik ind, kunde ikke strække til for mange.

Den prosten Randulf var forresten en merkelig mand. Nu hadde han faat opprettet et bygdemagasin i Vaagan, som hadde til hensigt at forsyne prestegjeldet med et oplag av sædekorn, der kunde tjene til utlaan for almuen om vaaren, mot tilbakebetaling med et bestemt overmaal om høsten og derved vokse og bli en tilflugt i paakommende hungersnød.

Og sogneselskapet hadde utsat præmie for de kvinder som utmerket sig ved jorddyrkning. Presten selv ivret meget for at faa kvinderne til at overta gaardsbruket, saa mændene kunde være løs og ledig til at søke fortjeneste paa sjøen til alle tider av aaret.

«Jorden drives bedre ved dygtige kvinder end ved dovne mænd,» sa han i en præken han nyss holdt i Vaagan kirke.

«Det skulde jeg ønske kvinderne i Bø og Malnes vilde ta efter lofotværingerne i. Her regnes det jo til skam for et fruentimmer at haandtere en ljaa,» bemerket Jochum Telman. ^[106] I Søndhordland, hvor han var født, gik kvinderne jevnside med mændene paa markarbeide, og var de ikke flinkere, saa neimen om de var daarligere – –

Nu bad jomfruen dem tilbords. I farten streifet Jochum Telmans haand Margretes arm, og hun rødmet dypt og turde næsten ikke se op, for at ingen skulde merke hvor lykkelig hun var.

Resten av kvelden svandt snart, og inden en rigtig visste hvor tiden var blit av, maatte fremmedfolket bryte op. Der blev git ordre til at spænde for og reisetøiet blev hentet ind fra gangen og varmet ved ovnen, før de fik det paa. Og med mange taksigelser for den hyggelige kveld kjørte fremmedfolket.

Jochum Telman, jomfruen og Margrete stod paa trappen og lydte efter bjeldesinglet til de tok paa at fryse; saa gik de ind i de lune stuer, hvor lysene brændte og glassene glitret og duft av kongerøkelse, punsch og god tobak fylgte

luften.

Kunde de ikke bli sittende oppe en stund til, foreslog presten. Men jomfruen mente nei. Hun maatte tidlig op, saa nu fik de kvelde, skulde der bli utrettet noget imorgen. Og dermed sa hun og Margrete godnat.

---

[12]

[107] De hadde ligget og pratet en halvtimes tid, da gudmoren slukket lyset og bad kveldssukket sit.

«Gud bevare hus og hjem
fra ildens nød, knus og klem.
Gud lad din hellige engleskare
i nat om os en skanse slaa og os bevare.
Saa vil vi dig storligen prise og love
og i dit navn Herre Jesum sove.»

Hun slumret ogsaa straks, træt av dagens travle staak; men til Margrete vilde søvnen ikke komme.

Det var ikke, fordi hun delte seng med gudmoren, hun og Doreth delte altid seng, og jomfru Stoltz laa da rak som et kirkelys mot Doreth, slik hun hadde for vane at sparke og bære sig i søvne.

Hun hadde snudd sig efter gudmoren, og hun hadde snudd sig fra hende og ligget med [108] næsen mot væggen og knepet øinene sammen; men kroppen brændte og pulsen hamret. Og Jochum Telman saa hun livagtig for sig enten øinene var aapne eller igjen, og kysset hans kjendte hun og krislingen av det nydelige, silkebløte skjegget hans. Du gode storeste! At han var blit glad i hende, en simpel bondepике, han som kunde vælge mellem alle storkarsdøtrene baade i Bø og Hassel.

At hun, stakkar, var glad i ham, det var saa selvsagt – – Hvordan skulde hun bære sig ad med ikke at være det, vilde hun rigtignok spørre. Fandtes der kanskje vakrere mand skapt under solen? Og nogen halvt saa snil og ømhjertet som han?

– Kom han kanskje ikke dagstøt og sat hos hende da hun var syk og mat av sorg over han Søfren og helst vilde dø – ja, hun vilde driste sig til at bruke saa stort et ord, at hadde ikke Jochum Telman været, hadde hun nu i denne stund ligget gjemt under jorden.

Folk sa, han brukte være oppe om nätterne og vanke fra værelse til værelse. Og gik der ikke nogen nedenunder?

Spændt lettet hun hodet fra puten, holdt pusten og lyttet med aapen mund – Jo –. Nei –. Jo, det gnislet i dørhængsel ensteds ^[109] – – Nu hørte hun det aldeles tydelig at nogen gik over gulvet og ind paa andre stuen. Han hadde bedt om at faa tale ved hende, og klokken hadde ikke slaat tolv. Skulde hun staa op og lure sig ned til ham? Kanske vilde han synes hun var efterhængelig, og det var saa inderlig skammelig for hende – Men kanskje vilde han bli glad og faa sove resten av natten, og da var det jo bare sælebot at hun kom til ham, arme søvnløse kroken. Hun vilde det saa gjerne selv ogsaa – – –

Der satte uret paa dagligstuen i at slaa. En, to, tre, fire, fem, seks, syv, otte, ni, ti, elleve, tolv talte hun, og gudmor Elisabet sov saa hun snorket.

Smidig smøg hun ned til fotenden og skrævde frem. Hun skulde bare ut et snarerend, om nogen spurte.

Klærne fandt hun og klædde sig i mørket, aapnet lydløst døren og listet paa hoselæst over gangen og ned trappen. Det knirket høit i et par gulvbord og trappetrinnene gav sig; hun lette forsigtig efter næste trin og næste. Saa var hun nede.

Og der stod Jochum Telman og grep om hende i mørket og klemte hende indtil brystet sit.

^[110] «Kommer du endelig, jeg har ventet saa paa dig.»

Han leiet hende med sig gjennom dagligstuen og spisestuen og ind paa kontoret. Der brændte det lys i en stake paa skrivebordet og der var det lunt og tæt av tobaksrøk.

Han satte sig og drog hende ned paa fanget sit og kysset og kjælte hende og gjentok gang paa gang:

«Margrete, at du er her!»

Selv sa hun ingenting, bare klynget sig t et, t et indtil ham. Han maatte saa gjerne gj ore med hende alt hvad han vilde.

L enge sat de slik. Saa la han hende bakover paa armen sin, aapnet kjolen i halsen og suget graadige kys i halsgropen hendes.

«Margrete, Margrete, jeg kunde forgripe mig paa dig, du deiligste paa jorden – – – Men jeg maa ikke – – Nei jeg maa ikke. Og aldrig, aldrig kan du bli min,» n asten hulket han.

Hun grep fastere om ham. Hvorfor tok han hende ikke, han maatte jo kjende at hun vilde.

«Jeg maa ikke,» sa han haardt, og skj ov hende av fanget og gav sig til at drive frem og tilbake med rappe trin.

Fattigslig famlet hun efter hegterne i [111] kjolehalsen og heftet igjen, og indi hende var det saart og tomt og koldt. Men nyss var hun varm av lykke, og uten at kunne gj ore ved det brast hun i graat.

Jochum Telman fattet begge hendes h ender og kn elte for hende.

«Graat ikke,» tagg han, «aa graat ikke, er du snil. Jeg skulde ikke bragt dig op i dette, jeg hadde ingen ret til det, naar jeg ikke kunde be dig bli min hustru.»

Hun h orte paa stemmen, at han var knust og ulykkelig; men det maatte han ikke v ere for hendes skyld.

«Du skal ikke kn ele for mig, Jochum Telman, jeg er bare en simpel pike og altfor ringe et gifte for dig. Men jeg er glad i dig, og det er ingen skam, hverken for dig eller mig, at jeg er det. Og aldrig har jeg stilet saa h oit som til at du skulde ville gifte dig med mig –»

«Nei, nei, min dyrebare pike, det er ikke fordi du er av for ringe en stand. Du er hundre, tusen ganger finere og  edlere end alle andre kvinder jeg vet om – – Men det er loven som forbyr mig at egte dig, min dyre, hellige skat.»

«Er du da gift f or?» spurte hun forfjamset.

[112] «Nei men» – han lette efter de lempeligste ord at si det med – «en prest maa ikke gifte sig med nogen, som har barn uten at v ere gift.»

Det kjendtes som fik hun et slag midt i ansigtet, hun blev likblek og knyttet h enderne.

«Jeg har avlet ham i tugt og ære med fæstemanden min, og det er ingen horunge, saa meget du vet det,» sa hun dirrende harm og skjøv ham fra sig.

Jochum Telman reiste sig og stod og saa paa hende. Hun var bitter og vred, kunde han se; det skar ham i hjertet at han hadde krænket hende, og nu maatte han tale ut.

«Nu er du vred paa mig fordi jeg sa det. Men skjønner du nu det jeg har lidt og kommer til at lide? – Der gives ingen vei utenom. Enten maa jeg slutte med at være prest, og da krænker jeg mine gamle forældre, eller ogsaa maa jeg gi avkald paa dig og døde min kjærlighet.»

«Ja men det regnes ikke for nogen skam hos os at ha barn før bryllupet, naar det er med fæstemanden,» sa hun hastig.

«Jeg vet det, og det er ikke for at bebreide dig noget jeg sier det, men gid du var ren –»

«Jochum Telman!» ropte hun og hyttet mot ham med haanden. «Jeg er ikke mere ^[113]besmittet end en hvilkensomhelst mor som faar et barn i tugt og ære, det sier jeg dig. – Jeg vører ikke den loven du nævner, og jeg har ikke kjærbedt dig om at gifte dig med mig. Men du skulde skamme dig ved at staa og fornærme mig opi mit aapne ansigt.»

«Jeg mente det ikke saa,» sa han ydmyg og la armen om hende.

Hun vred sig unna.

«Rør mig ikke. Er jeg en skjøge for dig, saa er jeg det, men i mine egne øine holder jeg mig like god som du.»

Han slog begge armene om hende, og hun stred for at komme løs.

«Jeg slipper dig ikke før du forstaar mig,» mumlet han mellem tænderne og holdt til hun blev spak. Da førte han hende til sofaen og bød hende myndig ta plads; selv satte han sig ved siden av hende.

Og omstændelig forklarte han hende om sit presteløfte og om de pligter og forsagelser han hadde tat paa sig for himmerikets skyld. Hun sat og lænet sit hode til hans skulder og hørte alvorlig paa det han sa. Indimellem listet hun sig paa taa bort til skrivebordet og pudset lyset og listet sig fort og stille tilbake til ham. – Klokken slog et, klokken blev to og mere til før de skiltes; ^[114] og da var

det blit avtalt at han over jul skulde reise til sognepresten paa Hassel og raadføre sig med ham.

Og kanske gaves der en løsning, om de ikke kjendte den nu. – De var saa glad i hverandre – – –

---

[13]

[115] Det var tidlig morgen og splitrende koldt. Nymaanen laa som kvass sigd paa himlen, og syvstjernen og fiskerne varslet veirskifte. Det var harmelig, skulde det træffe til at bli omskiftelig netop nu, folk trængte saa inderlig til litegranne fortjeneste. Julen stod for døren, og det vilde bli en trist helg for mange om de ikke engang kunde faa spise sig mættten paa fisk. – Men kanske blev det bare en rie.

Margrete stod i ytre spiskammerset og sigtet mel til kakebakingen; men arbeidet gik trægt fra haanden, for hun længtet saa rent urimelig efter Enok.

Hun visste jo han hadde det som egg i dun hos farmor, og ikke kunde bedre ha det; men paa disse faa timerne fra i nat var han blit til én, hun selv trængte verge og ta vare om, like meget for sin egen skyld som for hans – [116] Ingen lov og anordning skulde faa stemplet ham som lausingsunge, og med ham paa armen skulde hun trø over dørstokken til Jochum Telman, ellers skedde det aldrig. Det hadde hun svoret en dyr hellig ed paa, og den agtet hun holde, alle dumme lovstængsler og presteaaahit tiltrods.

Vorherre sit paafund var det ikke, at to som bar hjerte for hinanden skulde leve adskilt og aldrig faa komme sammen – Og hadde han i sin uransagelige visdom ryddet Søfren avveien, længe før hun arme, kortsynte menneske begrep hensigten, saa skaffet han nok en utvei for hende og Jochum Telman, naar hans tid og time kom og de var modnet til at nyde lykken her paa jorden.

Men Enok vilde hun se, og hun sa det til gudmor Elisabet, som bad hende skynde sig hjem paa flekken og komme snart igjen.

Forbi kirkegaarden og kirken var hun litet hjertig. En mand fra Ramberg, som hængte sig ifjor, laa begravet utenfor porten, og folk sa han spøkte – Og nogen hadde set lys i korvinduet i kirken midt paa natten og hørt et barn graate og klage sig under vinduet. Enkvan hadde faret ilde og gjemt avkommet i muren i en smørøske, og pistret hadde kjendt liv og graat efter daap. Og saa sa de, men det [117] turde hun ikke tænke paa, at alle de som var død av sotten den høsten gik igjen. En mand hette Erik paa Fagerhaugen, levde usams med mor sin. Kjærringen lovde paa han skulde ha det igjen, om ikke før, saa naar hun var død. Sotten tok hende, og Erik stod i svalen natten efter og høvlet likkistebord til kjærringen. Bedst han staar, slukner tranlampen. Han kveikte veken, og den sluknet paany. «Ka i fan e dettan?» sa han og tændte en praase og lyste rundt, og da fik han se kjærringen borte ved loftstrappen.

«Ka staar I her efter? hutt jer paa likstraa,» skrek han. Men med det samme blev han grepet i nakken og slængt ut av døren og paa hodet i bossdungen.

Og mange hadde set fegdlys efter veiene og hørt gaangfæra fare forbi. Hadde det sømmet sig Margrete, hadde hun lagt paa sprang; men gjorde hun det, kunde hun faa dauingerne efter sig og kanskje aldrig bli kvitt dem. Derfor gik hun med korte, adstadige skridt og less som ingenting, endda saa ræd hun var.

Vel hun var forbi kirkegaarden, snudde hun sig tre ganger rundt med solen, spyttet og sa:

«Du døde, kvil i gudsnamn,» og løp videre det forteste føtterne vilde bære hende. Hun [118] var paa barlæst og let tilbens, og veien til Maarsund blev ikke lang den morgen ...

Tranlampen hang i vindusposten og brændte med rødgul flamme, og i peisen putret kaffekjelen foran det luende ilæg til bilæggerovnen. Raden med tinfat og tintallerkener henne i sprinkelrækken speilte ilden med kjølig glans, men kobberformene paa væggen og messingstakerne og morteren i kraahylden blinket varmt.

Gamlemoderen selv glattet barnetøi til Enok, som laa i vuggen inde paa stuen og sov med døren paa gløtt til farmor, og begge jentene spandt lin – Ikke skjær av dag var synbart gjennom det nakne vindu. Bare stjernerne og nymaanen.

De hørte ytterdøren bli aapnet og lukket, det traadte over bislaggulvet med snabbe steg, kjøkkendøren gled op, og Margrete stod het og andpusten i aapningen.

Gamlemoderen gapte forundret.

«Men Margretbaan, kor du skræmmer mæg – E *du* ute saa tidlig, ka staa paa?»

«Ingenting, jeg vilde bare se om han liten. Men kor koselig I har det hos jer, farmor,» svarte hun og gik forbi hende og tittet ind paa stuen. Der var det lunt og mørkt; men i lysningen fra dørgløtten saa hun vuggen staa ved ^[119]ovnen, og katten laa paa stolen ved siden av den og sov.

Gamlemoderen skottet paa hende fra siden. Hvad gik der av jenten idag – Hun brukte ikke fly gaardimellem for ingen verdens ting.

Hadde Margret været hjemom mor sin? spurte hun og la stryketøiet pent sammen.

Nei, hun kom benest og skulde straks gaa. De skulde bake fattigmand og go'raad idag, oplyste hun og listet sig til vuggen og la sig paa knæ.

Mellem dyner og tørklær saa hun ansigtet hans, og høire tommelfingeren hadde han i munden til sutt. Hun kysset ham paa haanden og paa panden, slog korsets tegn over ham og sa: «Herren velsigne baanet mit,» og blev liggende paa knæ og se paa ham, til Gamlemoderen kom med kaffebrettet og et tændt lys.

Margrete var skrubsulten efter vaakenatten og turen og spiste graadig mange stykker av de nysmurte smørogbrød og drak kaffe til. Og med mætten kom velværet og trangen til at fortro sig, og før hun visste av det, sat hun og fortalte nattens oplevelser fra først til sidst.

Men da hun naadde saa langt som til at loven forbød Jochum Telman at egte en med ^[120]lausingsunge, satte gamlemoderen koppen haardt i brettet, og dødblek i ansigtet mælte hun kvast:

«Forlate min blodige synd, kor du snakka! Du forklarte ham daa vel endelig at baane har du aatt med han salig avdøde Søfren, fæstemanden din, og ikke med en strik?»

Ja hun hadde gjort det – Men den loven prestene hadde at rette sig efter,

regnet alt til løst, som var kommet til verden inden forældrene var vigd.

«Kjøss mæg baade her og der, ka e det for en forhutelig bestemmelse! Æg kan fortælle han Jochum Telman det, at saa langt tilbage i tiden som æg kan mindes – og nu blir æg femogfirsinstjuge aar til Vorfrumess – saa ha det blit regna for egtefødt som var avla med fæstemanden, enten det var ét baan eller flere. Sjøl aatte æg han Olaves halvandet aar før bryllupet, og han Petter Jakob, broren, otte daga etter vi var vigd. Men der skulde nokken ha kommen og sagt til han salig avdøde Mattis, far deres, at ikkje gluntan var like god, saa tænker æg han hadde synt dem vinterveien, enten det saa var fut eller prest.»

«Og det sei æg dæg, Margret, at du trænger ikkje gaa der inde i Bø og ta imot snikord for det uskyldige baane. Kom heim med dæg, og [121] det straks. Ka trur du mor din sa, om hun hørt det, du har fortalt for mig?»

Men Margrete berettet videre det han sa, og det hun sa, og gamlemoderens nidkjære harme stilnet og døde hen. Og høilydt ynket hun Margrete for det, hun nu atter maatte gjennemgaa.

«Over jul reiser han til Hassel og spør Villas Celius tilraads. Kanske vi maa søke baade prost og bisp,» klaget Margrete.

Men da slog gamlemoderen hænderne ihop. Var det ikke net som at høre oplæst av en historiebok, det Margrete sat og berettet, og like sørgelig som visen om Axel og Valborg. Hun fik hende til at fælde mødige taarer, gjorde hun.

«Men han liten faar du ikkje ta fraa mæg, det skjønner du, Margret.»

«Jau, farmor, jeg tar han. Før skal hjertet faa sprænges i beter i barmen, før jeg fornegter det baan jeg sjøl har født. Og med ham nedmed sia gaar jeg i brurseng med han Telman, ellers kjem jeg dit aller.»

---

[14]

[122] Rosalia og Elibraa bar begge tidlig paa høsten. Men Jeriko, som blev sat paa samme vaaren Jochum Telman tiltraadte Bø, og kaldtes efter ham, kalvet

anden søndag i adventen og melket saa det var et under at se.

Baade fra nær og fjern kom der unger og kjærringer til prestegaarden og tagg om en liten skvæt kvitt at ha i teen. Og jomfru Stoltz var ikke den, som nisk og nøie ikke undte andre av det gode hun selv hadde mellom hænderne.

Men da Syvert-Andrine fra Korsnesstranden for femte vendingen indfandt sig med et tokandespand og vilde ha det fylt med blodferske melken, som den silte fra kuspenen, sa jomfruen tvert nei. De trængte fløte til julebakkelse, og nykjernet smør pliget hun skaffe husfolket sit til helgen.

Syvert-Andrine var ikke vant ved at faa nei, naar hun oplot sin mund for at be om noget, [123] og eitrende harm svor hun paa det snart blev fler end hende som skulde sakne melketaaren, var de end aldrig saa gromme og sjølhjulpne.

Men da tok vreden jomfru Elisabet Stoltz. Vaagde kræket true med trolddom i presten sit hus, skulde hun faa med hende at gjøre. Nu pakket Syvert-Andrine sig og det fort. Og med soplimen i næven skysset hun kjærringen paa dør og slængte levende glør efter hende.

Tjenestjentene glante livrædde paa optrinnet. – Levende glør var bra til sit bruk; men mange ganger tryggere hadde det været for alle parter, hadde jomfruen slaat Syvert-Andrine tilblods med limeskaftet, for da hadde hun tat fra hende magten til hevn.

Syvert-Andrine var fjordfinn av fødsel, svarthaaret, liten og styg i opsynet. Hun var gift med en bumandsslamp av en stril, som var kommet rækende nordefter og hadde truffet sammen med hende under sildefisket i Eidsfjorden.

De giftet sig braatt, tok ved en liten husmandsplads under Maarsund, dér Andrine hadde tjent budeie hos Christen Dahl, og bygde sig gamme paa Korsnesstranden.

Et eneste barn hadde de hat, det var Arntine, som syv aar gammel frøs ihjel atmed [124] torvstakken deres paa myren, mens hun sat og agtet efter kubeistet. Faren fandt hende der om kvelden og bar hende hjem, og Christen Dahl og gamlemoderen kostet barnet til jorden og fulgte selv med i begravelsen.

Men Syvert-Andrine undte ikke baansungen sin gravhelg og nyttet hende

idelig og alltid til erendsvend, naar hun vilde øve ondt. Litet hjalp det stakkarstinget at hun huttret og bad moren skaane sig: Urodd støv maa gaa tjener for den, som maner det frem, til en sterkere kommer og steder det til tryggere kvile.

Røde blodtaaken gnistret for synet, da Syvert-Andrine kjapføtt trimlet av bislagnaaven og tok veien hjemefter. Den forbandede skittmærren av en jomfru, som vaagde skape sig opstanasig og si nei, naar hun forringet sin mund til at be. Men jagu skulde hun faa det betalt.

«True med trolddom i presten sit hus!» tviert hun. Ha, ha ha! Hun magtet syne dem han Meisk, om saa Vorherre og jomfru Marja var midt iblandt dem. – Den inmarie purken, som negtet hende, Syvert-Andrine, melkedraapen – – –

Ved kirkegaarden stanset hun og saa sig tilbake om nogen var i nærheten, og da hun [125] ingen saa, gik hun til grinden og stirret mellem sprinklerne.

«Arntina, syn dæg for mæg,» sa hun halvhøit, og røsten dirret av vildsinnet som kokte i hende.

En mager liten jente, blaa-frossen og i fillet substak, som snaut rak hende nedom knæskallen, steg frem av en grav langt inde paa kirkegaarden og trippet barbent over sneen.

Grumt og glad smilte Syvert-Andrine, og hun slap ikke barnet med øinene før det stod tæt indenfor porten.

«Koffer uroa I mæg mor,» sutret jenten. «Æg e saa trøt, la mæg faa lov til at kvile i fred.»

Syvert-Andrine hyttet mot datteren og skjældte hende.

«Gaa og læg dæg igjen, dit tvertfortræ dersom du ikkje har løst, æg kan bruk han Meisk i dit sted,» skrek hun.

Jentungen sukket saart og gled tilbake til graven, hun kom fra, og blev borte.

Men Syvert-Andrine trimlet kjapføtt videre, og det tomme melkespandet slang og gnislet i næven paa hende.

[126] Foran ildmørjen paa peisen sat Syvert-Andrine og røkte kridtpipe og

snakket høit med sig selv. Kvigen sov i fordøren til gammen, og Syvert sov borti sengen; men i mørket opunder sperreloftet kraslet det av mangeslags levende som aatte tilhold i taknæveren.

... Kridtpipen var utrøkt og mørjen næsten slukt, hun reiste sig, la tør torv paa varmen og fik den til at brænde og puttet kridtpipen i stakkelommen. Gik saa til hylden og tok ned syøsken og fandt graatt uldgarn og en lap sort vadmel; fra kraaskapet hentet hun en skindpose fylt med tørrede urter, kveitegalde, svovel og dyvelsdrek og satte den paa peishellen bredved vadmelet og uldgarnsnøstet. Saa karet hun friske glør ut av varmen opi en jernøse med kort skaft og drysset litt fra posen ovenpaa dér, stillet sig midt paa gulvet og svang øsen og gjeiket høit.

Stril-Syvert nøs av osen og gløttet paa øieløkkene. Han skimtet kjærringen staa i blaa flamme, og fort sluttet han dem igjen. Vorherre bevare ham fra, at hun nu skulde tro ham vaaken –

Da gjeiken var slut, satte hun øsen paa peishellen og holdt vadmelslappen over osen. Saa røsket hun haar av sig selv og la i lappen, og av posen lette hun frem urter, som ^[127] der endda var indtørket troldkjærringspyt paa, og la dit, og tullet lappen sammen til en avlang rull og bandt graatt uldgarn for begge enderne. Siden rev hun tollekniven av sliren og rispet sig i høire lillefingeren og dryppet tre draaper blod over rullen, og for hver draape sa hun:

«Fanden gi dæg liv i namn gud fader, gud søn og gud den helligaand.»

Da hun tredje gangen hadde sagt ordene, tok troldkatungen til at lee paa sig og dra sig sagtelig bortover laaret hendes. Frydelig lot hun den trille fra laaret i handloven, løftet den mot lyset og messet:

«Gaa til Bø og sug ho Jeriko indtil blodet og bær mjølka til mæg, og han Meisk bevare din indgang og din utgang. A–men.»

Troldkatungen trillet fra loven paa jordgulvet og rullet mot døren. Hun fulgte brysk og lukket først op gammedøren – kvigen spratt op og gaulte kaldt – saa ytterdøren, og utysket blev borte.

Hun blev staaende litt i den aapne dør og se ut i natten. Stummende mørkt var det uten glimt av stjerner, og skymørket varslet regn. Fra fjæren stank det næsten som naalugt, og havet mól hult over skjær og flu og mot strandens rullesten.

Nu skulde hun faa det som hun selv hadde [128] stelt det, den næshøge jomfruen, som vaagde negte Syvert-Andrine det hun bad om. – «True med trolddom i presten sit hus,» ha ha ha ha! Styrte skulde Jeriko og slæpes av fjøset som et vanhutelig aadsel, før var forsmædelsen ikke tvættet.

Leende tasset hun ind efter tokande-spandet og satte det paa dørhellen. Nu blev det løilig svir at agte paa utfaldet – –

Da hun i graalysningen næste morgen hentet spandet ind, var bunden skjult av melk. Den tok hun og vasket juret til kvigen med og miltet den spéne for spéne.

Om kvelden melket den som den gjeveste nybærku, og Syvert-Andrine trængte ikke traske gaardimellem og kjærbe om melkedraapen. Hun aatte den sjøl.

---

[15]

[129] Jeriko hadde faat det med at melke blod, og en morgen budeien kom i fjøset, stod den og survet paa baasen, opblaast og trindvommet og glohet paa mulen, og hadde ikke tært straa av kveldsvisken, endda høiet var av det bedste paa laaven.

Hun løp ind og meldte fra, og jomfru Stoltz tok en trepælsflaske med sterk kaffe og blandet den med dyvelsdrek og to drammer kamferbrændevin og en teske støtt pepper og rendte det i dyret. Og Jeriko kviknet i øieblikket, men av nogen lang varighet blev lisen ikke. Den blev laakere og laakere som dagen skred.

At det var hugskott krøtturet hadde annammet og at Syvert-Andrine hadde sendt det, trængte ingen fortælle Elisabet Stoltz, til det var hun for godt kjendt med alle finnernes dævelkonster. Men om saa Telman hundre ganger hadde forbudt hende selv at utøve dem eller la dem utøve av andre i hans hus, denne [130] gangen vilde hun søke hjelpen der den var at finde. Og ikke skulde Korsnesheksen faa gaa rundt og kyte av, at hun hadde formaadd hevne sig paa

Elisabet Stoltz og sat ondt paa presten sin eiendom. Nei saa bætter pinedød om hun skulde!

Margret var enig med hende, og jentene var enig med hende; men strengelig negtet jomfruen dem med et eneste ord at røbe for presten at der var sygdom i fjøset.

Paa Ner-Jørland bodde Rein-Ellen. Navnet hadde hun av det hun holdt tamren og solgte ost og kjøt til storkarene paa Hassel og i Bø. Hun var rik og hadde ord for at trolde og var svært sær og vanskelig i al sin omgang med bumandsfolket. Manden hendes var død, og sønnen, Nila het han, hadde mot morens vilje trolovet sig med en bumandsjente. Han drev med at bygge baater og vilde nødig være ved at han var finn.

Til hende skikket jomfruen indgangsjenten med en vakker sending av kaffe, kandis, brændevin og to alen sirs. Og med bud og hilsen at Rein-Ellen endelig maatte umake sig til prestegaarden straks, jomfru Stoltz vilde nødvendig tale ved hende.

Fremimot middagsleite næste dagen kom ^[131] der en liten krumrygget kjærring paa ski over vandene. Paa de spredte gaarder hun gik forbi, oste torvrøken stråk fra piperne i den stille, lysfattige dag, og skispor og merker efter barlæst var der fuldt av. Sporene øket som hun nærmet sig storbygden, og alle saa mundet de ut i bygdeveien, den hun ikke gad følge.

Elisabet Stoltz hadde holdt øie med kjærringen, fra hun ikke var større end en svart fugl mot sneen og til hun saa hende sætte kursen bent paa prestegaarden. Saa hængte hun kaffekjelen i skjæringen og bad kokkejenten male dygtig paa, saa kaffen blev sterk. Margrete satte hun til at tørke støv paa begge stuerne og paa kontoret ogsaa, hvis hun slap til med det, selv flyttet hun rokken sin til ytre spiskammerset, og der var hun og spandt, da Rein-Ellen neiet sig ind gjennem døren.

Jomfru Stoltz less overrasket og braastanset rokken. Var Ellen kommen, aa nei saa snilt! Hastig skjøv hun rokken tilside og pekte paa stolen ved bordet og bød fremmedfolket sætte sig der. Men Rein-Ellen sa nei takk, og satte sig nede ved døren og var ikke til at rikke, alt det jomfruen nødde. Hun sat godt der hun

sat, og finneøiet streifet lystent alt det som i spiskammerset var.

[132] Her var kleine ku paa gaarden, og Rein-Ellen vilde se til dyret – jomfru Stoltz var et gjeve kvindfolk, for god til at yppe sig med dem som bare vilde gjøre ondt – – – Nei ellers takk, kaffeen kunde de vente med til gjerningen var fra sig gjort.

De gik til fjøset, jomfruen foran og Rein-Ellen nogen skridt bakefter. Paa begge side av den haardtrampede vei laa sneen skuflet i mur. I fjøsgangen brændte det under sørpegryten; budeien var i sauefjøset og vandet smalen, og døren var paa klem.

Jomfruen aapnet til kufjøset. Der sto tre og tyve naut og slubret i sig bløtfór, men Jeriko laa stindvommet med hodet mot bolken mere død end levende.

Slik Rein-Ellen nu saa den, hadde den ligget paa andre døgnet, forklarte jomfruen og tørket sig med haandbaken under næsetippen, for ikke orket hun holde sig ugraatendes, naar hun saa det dyret led. Men om Rein-Ellen magtet frelse koen, ikke visste da jomfru Stoltz det gode hun ikke undte hende for umaken.

Stemmen bad saa inderlig, og den lange, bryske jomfruen krøket sig liten i ydmyghet indfor finnekjærringen.

[133] Men Rein-Ellen less ikke høre. Bøiet stod hun over koen og tommet og forfór den over al kroppen. Det magre fjæs var rynket og gløgt under den svarte luen, og stemmen pep og fræste, mens hun dirrende av opriktig harme sa fra om det, her var bedrevet.

«Aa kjære velsigne jer, hjælp mig,» tagg jomfruen.

Rein-Ellen rettet sig, og øinene skar i grønt mot dagslyset. Kanske fandt visse folk sin overmand – kanskje. – Og med en lydløs latter, som blottet to rækker tobaksgule tænder, trak hun en graa uldgarnstraad op av lommen, bandt syv knuter paa den, og for hver knute hun bandt læste hun noget ingen anden kunde høre. Saa huket hun sig, stak ene enden under vommen paa Jeriko, og bad jomfruen ta imot paa andre siden.

Jomfru Stoltz tøyte sig ned i baasen og famlet efter traadenden, og det isnet i korsryggen da fingertuppene møttes. Men ikke turde hun syne fælsken hun

kjendte, nu hun altfor vel skjønnte, hvad for doktorkunster her bedrives skulde. – Det var Jeriko sit liv det gjaldt, den snille, flinke koen hun hadde kaldt etter Jochum Telman, og desforuten var det Syvert-Andrine som skulde kverkes.

Rein-Ellen knyttet enderne ihop; men saa [134] rum var traaden, at en godt kunde lægge begge næverne under.

«Fyll ho traad, kan ho reddes, spræng ho traad, skikka du for sent bud etter mæg,» sa hun, og strøk langsefter traaden med pekefingeren.

«Aa jøie mig,» ynket jomfruen og stirret paa den graa strek.

«Hent levanes glo og tør sand,» befalte Rein-Ellen og traakket iltert.

Jomfru Stoltz sprang ut i fjøsgangen og var fort tilbake med sanddunken og en sprukken gryte med torvglør paa bunden.

Rein-Ellen var krøpet op i baasen og sat paa huk foran Jeriko og pjuttret noget paa finsk og tviert og tegnet underlige liknament i skallen paa den. Koen rugget trægt med hodet og ledde ørene.

Rein-Ellen blev ivrigere. Ordene fosset i rasende kvin, de tobaksgule tænder gliste stygt, saa ofte hun gjorde en liten stans og skottet om sig efter nogen jomfru Stoltz ikke kunde se. Men Jeriko blev urolig og ledde paa halsen og glante sansesløst med blanke øine og emnet reise paa sig men kunde det ikke.

Elisabet Stoltz stod som en støtte med sanddunken i den ene haand og glogryten i den andre. Ikke ante hun, hvad dernæst skulde ske; men vorherre var ikke hjælper og [135] erendsvend i det, her gikk for sig. Saa satte hun sanddunken ned og gryten ovenpaa den, og knepte hænderne under forklæet. Det lille, hun selv hadde bedrevet av konster, var barnelek mot det hun nu saa; og saa var det altid med guds kraft hun gjorde dem – – –

Rein-Ellen hev sig over bolken og drysset svovel paa glørne. Det stank stramt, og dyrene snøftet. Saa svinset hun rundt og satte tollekniver i alle fire hjørner, fattet glogryten og svang den over Jeriko, og hev næve for næve med sand vægimellem, saa kyrne rent vetskræmt slet i klaverne og var nærved at strupe sig.

Gjerne hadde jomfruen godsnakket for dyrene, men finskingen og al vildskapen fjettet hende, saa hun hverken aatte maal eller mæle. Og ikke kunde hun rikke sig av flekken.

Svovlen oste ut og laa som en tynd, hvit hinde over glørne, og Rein-Ellen svinset til andre siden av baasen.

«Rækk mig næven din under buken og hold godt fast,» sa hun, og jomfruen gjorde det. Straks nærerne møttes, æste Jeriko, saa traaden strammet, og med et ramt gaul spratt dyret op og stod sprikende paa alle fire.

«Ellen, ka i guds navn e det I gjør!» skrek ^[136]jomfruen daanefærdig av angst og slap haanden hun holdt i.

Fort slet Rein-Ellen uldtraaden over og slængte den paa glørne og bad jomfruen sope hvert høistraa frem av baasen, men det maatte ske i et lyn.

«Æg tør ikkje sjøl, kua dræpe mæg, kjem æg fremfor den,» kven hun til undskyldning, da hun saa jomfruen hadde mest lyst at la være.

Bævrende hentet Elisabet Stoltz limen og sopte og godsnakket for Jeriko, endda den ikke drog ringeste kjendsel paa hende. Og sjæleglad var hun da arbeidet vel var gjort; for saa olm som den snille, velsignede koen til presten tedde sig den stunden, hadde hun aldrig trodd bramands krøttur kunde bli.

Men Rein-Ellen sanket sammen hvert straa av det jomfruen hadde sopt frem, og la det opi gryten og brændte det, før hun gik til fórgaren efter nyt høi og la op for koen. Saa plukket de sammen remedierne og forlot stiltiende fjøset og hegtet kroken paa utvendig.

Men i den stunden Rein-Ellen vistedes i fjøset sammen med jomfru Elisabet Stoltz, styrtet kvigen til Syvert-Andrine stendød om paa baasen.

^[137]Jomfru Stoltz laa i sengen og holdt den opslagne bibel med begge hænder. Hun bladet og læste her og der, lukket boken og aapnet paa maafaa uten at finde de trøstens ord, hun trængte til husvaleur for sit angstbespændte hjerte.

For angst og ute av lag hadde hun været efter tildragelsen i fjøset, og bedre blev det ikke, da en gutunge fra en av husmandsstuerne fortalte at kvigen til Syvert-Andrine var styrtet paa baasen, og at Syvert graat sine modige taarer; men ho Syvert-Andrine bare flirte. Gutten var gaat indom der med en kjel som skulde loddas, og var saaledes blit vidne til optrinnet.

«Med det maal, som I maale, skal Eder igjen maales,» læste hun. Og Syvert-

Andrine vilde gladelig ha dræpt Jeriko. – Men huf! Det var bra Jochum Telman var bedt i selskap til Falks og ikke vendte tilbake paa denne siden av midnat. Hun kunde ha været istand til at gaa paa kontoret og skrifte alt under den opskakelsen, hun nu var stedt i.

Margrete var ogsaa blit skræmt og vilde hjem til baansungen sin og blev borte til imorgen. Alle tre jentene fulgte hende paa halvveien, og endda hadde hun jamret sig ilde over at skulle være alene resten av veien.

[138] Aa nei! det var sandelig ikke saa greit at bli skræmt! Baade ytterdøren og bislagdøren hadde hun kjendt efter, og kikket med lys i hver krok hele huset over, før hun stullet op paa kammerset sit. – En hadde jo ansvaret for presten sin eiendom og for tjenestfolket.

Bare Jochum Telman hadde været hjemme!

Gik det over mørkeloftet? Hun lydte og fingrene krøllet bokens blader. Det knaket, og loftsbjelkerne gav sig som under lurende trin. Der var det ute paa loftsgangen, det knirket i trappen. Du gode gud, bare presten hadde været hjemme –

Hun slog bibelen haardt sammen, aapnet atter og tvang sig til at læse.

«Der ere aander, som ere skapte til hevn, og i deres vrede gjør de sine slag sterke.

Og naar tiden er fuldkommet, utgyde de styrke, og de stiller hans vrede, som har gjort dem.

Ild, hagl og hunger og død, alle disse ere skapte til hevn. Dyrers tænder og skorpioner og slanger og sverd, som træffer de ugudelige til fordærvelse.

De skulle glæde sig ved hans bud og være rede, hvor det gjøres behov paa jorden.»

Jomfru Stoltz stirret fortænkt over kanten av boken. Dette hadde hun aldrig læst tidligere. [139] Det stod i visdommens bok, og visdom var det for alle og enhver, som hadde forstand til at tyde ordene – – –

Rein-Ellen fortrodde hende, at det var gudsordet, rene klare gudsordet, hun hadde brukt i fjøset idag til at tvinge sykdommen ut av Jeriko med.

Men de andre – de som sendte ondt, hadde jomfruen spurt, hvis ord brukte

de?

De brukte gudsordet, de og, til at tvinge erendsvendene sine med.

Erendsvendene –? Jomfru Stoltz blev rent opsat paa at faa vite mere. Hvem var erendsvendene, var det de døde?

Da hadde Rein-Ellen sat brændevinspælen haardt i bordet, tat bylten sin og sagt stutt farvel.

Men her hadde jomfru Stoltz selv læst sig til svar i den hellige bok. De var aander skapte til hevn.

Der knaket det igjen! Var det Syvert-Andrine, som var ute efter hende med ondskapen sin? Eller var det aanderne hun kanskje selv hadde været med til at løse.

Ræd gjemte hun hodet under dynen, og boken faldt i gulvet. Det knirket i trap, det skrapte i væg og vrikket med laas.

[140] Kjære gud i himmelriket, ta vare paa huset og paa mig, bad hun i sin vaande.

... Nei hun orket ikke ligge! Det blev lettere staaende at møte det forfærdelige, hvad det saa end var. Hun hev dynen tilside, steg frem av sengen og grep boken og holdt den klemmt mot barmen. Og slik stod hun, barbent, i kort uldstakk og rutet nattrøie, og glodde stivt mot døren, og ventet det usynlige, som vilde ramme hende.

Det raslet paa ruten bak hende som dryss av fin sand, og det smaldt høit i nordre naaven. Hun snudde sig og rev spredet fra vinduet.

Aa gudske lov! Det var ikke det granne underlig om det knirket og smaldt baade her og der. Det var blit storstormen ute, og hun hadde ikke merket det, men ligget og skræmt sig selv saa uvettig stygt, tosketrete hun var.

Trygg la hun boken paa hylden og heftet spredet for vinduet. Saa koldt det var blit, og riktig ussel og utkjørt kjendte hun sig ovenpaa alt balet med Jeriko. Den aat og drak som et andet krøttur, sidst hun saa om den i kveld.

Men sandelig min sæl vilde ikke jomfru Stoltz ha sig en slurk sterkt til at varme sig paa, før hun la sig. Hun satte sig paa huk foran dragkisten og trak ut næstnederste [141] skuffen, der hun hadde litt av hvert gjemt for sin egen mund, og

lette frem en flaske kamferbrændevin og skjænket sig en dygtig slurk, krøb saa varm og tapper i seng og dyttet dynen godt bakom ryggen.

Men den kvelden vandt ikke Elisabet Stoltz at be hjertesukket sit til ende, inden hun sovnet.

---

[16]

[142] Aarle morgen andendag nytaar sat Jochum Telman godt nedpakket i bakkotten paa firroringen med Truls Eriksen og begge gaardsguttene til skysskarer. Han eslet sig til sognepresten paa Hassel for at spørre ham tilraads i det, som var blit ham vigtigere end alt andet paa jorden.

De døgnene Margrete var paa prestegaarden og hjalp gudmoren, hadde været lette at komme gjennem; men ikke før var hun borte, saa var alt blit vondt og umulig, og savnet ikke til at holde ut. Hun var blit livet for ham, og han hadde git hende sin manddoms kjærlighet – sin sjæl hadde han git hende. Hvad hun hadde at yde ham til vederlag, brød han sig litet med at granske. Hun var til, og det var ham vederlag nok.

Søte, tapre lille piken hans. Hun var saa freidig og fuld av tro paa fremtiden i [143] gaarkveld de hadde stevnemøte paa isen. Gud vilde aldeles sikkert styre det slik at de fik hinanden. Hvorfor trængte han ellers rydde Søfren unda veien, naar det ikke var for at hun skulde være frank og fri til at nyte lyksaligheten sammen med ham, hun var allermest glad i.

Han kunde ikke gi sig til at retlede og forklare – Et barn var hun i sin opfatning av det hinsidige, med barnets umiddelbare, indlysende bevissthet om en indre verden. Der behøvedes ingen begrundelse og der kunde ingen begrundelse gives. Gud var for hende en gud, hun holdt mellem begge sine hænder og magtet røre med sine bønner – En gud, evindeligen villig til at stille med hendes lille menneskeliv og lægge alt tilrette, saaledes som hun ønsket det og helst vilde det skulde arte sig.

Men for ham var gud forfærdelig og langt, langt borte – Noget uendelig, ufølelig, og dog var der form deri – Et dypt, dypt mørke, og dog var der væsen deri. Og dette væsen var fuldkomment, og han, usselige menneskeormen, hadde stedt sig som guds tjener til at forkynde hans vilje paa jorden.

«Og kjødet begjærede mod aanden» – Nei, nei, nei! Han vilde ikke ind i kampen – Ikke nu idag – Han elsket Margrete og [144] turde staa ved det ogsaa for ham deroppe – – –

... De hadde føielig vind og baaten skjød god fart henimot Hasseløyen. Dagrunden laa som et gulblankt baand paa himlen i øst, under den stod fjeldene som lubne skygger, over den var natten drysset med stjerner, og om baatens baug fosset morildens skimrende strime.

Og dagen bredte sig og tærte natten, og da de seilte ind Børøysundet, var morilden sluknet, for da var det lyst.

Jochum Telman saa nøie paa landet de nu reiste forbi. Børøyen var et av de største gjestgiverier i Vesteraalen og laa høvelig til for handelen baade fra Langøyen og fra Hassel. Og farende folk, som skulde gjennem sundet, fristet den med sin staselige krambod og sine svære sjøhus. Hovellaannen laa længere indpaa øen mellem høie trær og tok sig meget godt ut, der den laa.

De seilte videre langsmed Hassellandet, som blev jevnere. Fjeldet vek mere og mere tilbake og sendte lave aaser nedimot flaten; flere steder stod tæt skog fra stranden til øverste fjeldlien – ikke veirslaat krat som skogen ofte var det lange strækninger i Bø, men virkelig, rankvokset skog med gagntrær baade til redskap og baat.

Grændgrissent var her heller ikke med [145] alle de vakre gaarder i klynge efter klynge, og uvilkaarlig sukket han ved tanken paa sin egen ensomhet.

Ut fra land hadde de aapne fjorden og bortenfor der bakket lavland og skog, og nogen høie tinder længst henne. Men over dem alle laa Møisalen hvit og hoi mot den graablaa himmel.

De nærmet sig hurtig reisesens maal. Kirken var stor og tog sig godt ut der den stod, men prestegaarden syntes usselig lav og forfalden her fra sjøsiden.

Jochum Telman sat og drog sig til minde det, han hadde hørt om den mand

han skulde opsøke – Villas Bing Celius het han og var noget tillaars. Hans far Petter Celius hadde indehat kaldet i 52 aar, da han overløt det til sin søn. De hadde ogsaa været proster i Vesteraalen, men den bestilling hadde Villas Celius frasagt sig, saa nu var det Erik Andreas Randulf, prest til Vaagan, som var prost til Lofoten og Vesteraalen.

Der blev sagt om Celiusserne, far og søn, at de besad stor dygtighet i at samle jordisk gods, men hadde maatelige aandens gaver. Deres lange embedstid og deres eksemplariske levnet hadde forlenet dem med en stor værdighet og anseelse inden menigheten, og det [146] veiet kanske vel saa meget som en glimrende begavelse, naar alt kom til alt.

Og de hadde kunnet glæde sig ved det uvurderlige gode for en prest, at almuen var av et religiøst, sedelig, høflig og blidt sindelag. Den bestod her for en stor del av jordbrukere; og tænkemaaten blev tiest mere fri og velvillig blandt dem end hos fiskerne, som ofte laa under for avindssyke, vrantenhet og egennytte.

Desuten bodde i Hassels prestegjeld mange borgerlige familier av udmerket retskaffenhet; og de civile embedsmænd hadde ogsaa for det meste hat fast bopæl der og bevirket en viss utvortes ærbødighet, den han ofte saknet hos sine egne sognebarn.

Første gang han kom for at hilse paa sognepresten, traf han ham ute paa jordet ifærd med at saa. Han gik med en sauebrun vams og en svær kabbus trukket nedover ørene. Og hjertelig var han blit mottat og vel blev han fagnet baade av presten og husfruen og av alle de elskværdige døtre, hvis ry for dygtighet og skjønhet flittig bares paa folkemunde.

Baaten skurte mot fjæren, og karene vasset uti og drog den nærere vorren, saa det blev lettere for presten at stige iland.

... Men værre end ingen var den trøst [147] Jochum Telman den dag hentet hos sin embedsbror, og bitrere i hjertet var han da han reiste end da han kom. For loven maatte en bøie sig, selv om aaget var tungt. Og Villas Celius's oprigtige mening var, at Telman alvorlig skulde anstrenge sig for at slaa denne bondepiken av tankerne og heller vælge sig til egtemake en jevnbyrdig, der sikkerlig skulde bringe ham en varigere lykke, selv om forelskelsens sødme ikke var tilstede fra

begyndelsen av. I den sjælstilstand han nu var stedt, hadde han fremforalt nye omgivelser nødvendig og at faa være sammen med mennesker av sin egen stand. Der vokste mangel en yndig jomfru paa Hassel, som nok kunde bringe ham til at glemme hende, han nu trodde sig at elske, saa snart han fik anledning til at træffe sammen med dem. Derfor skulde han bryte overtvert, sende skyssen hjem, lyse messefald og slaa sig til ro hos sognepresten julen ut. Hans kone og døtre vilde bli glad ved at ha ham der, og i juleselskaperne vilde han bli en kjærkommen gjest.

Taalmodig og taus hørte Jochum Telman sogneprestens velmente ord. Han gad ikke nu forklare om igjen for den gamle mand, at der i hele den vide verden for ham kun gaves den ene kvinde han hadde git sin sjæl, [148] og at hun var ham dyrebarere end alle Hassels giftefærdige, ærbare jomfruer.

Og hjem til Margrete maatte han med sit tunge budskap. Hun sat hos gudmoren og ventet paa ham, det hadde hun lovd ham, da de skiltes igaarkveld – Hans velsignede, trofaste Margrete – – –

«Er det mulig, saa ta denne kalk fra mig,» skrek det indeni ham. «Skaan mig, gud, fra at lønne med smerte den jeg elsker høiere end mit liv.»

Ikke vilde han stanse til middag, skjønt de nødde ham meget. Han maatte nytte gløttet av dag, mens den var der, og veien var drug.

Tilbaketuren la de om Ulvøyholmerne – I syd grodde gylden dæmring av kommende sol over den grønblaa himmel, fjorden gik hvit, og langt, langt over paa andre siden skimtet han Maarsund og prestegaarden paa odden.

Mon hun sat bak Ørntuen og speidet efter baat, som dengang hun ventet Søfren.

Hans arme, arme Margrete, hans dyrebare, deilige pike, for en sorg han nu paany bragte over hende. – Han skulde ikke ha tilstaat hende sin kjærlighet, aatte ikke ret til det, saa hadde hun nu sluppet graate for den lykke, de ikke kunde naa.

Et barn var hun av sind og tanker, snar [149] til latter og villig til graat, og gud var hende en gud nær hos, og ikke en gud langt borte, saa kanskje vandt hun over det uten varig mén.

Men for ham var hvert haab dødt og livet en byrdefuld plage, han hadde at slæpe paa, til graven aapnet sin mund og slukte ham.

---

[17]

[150] Samme morgen som Jochum Telman reiste til Hassel, drog Christen Dahl fra Maarsund til Værøyen paa vinterfiske.

De fór i graalysningen, og gamlemoderen og Susanne fulgte fiskefolket til baaten, som skik og bruk krævde, og bad vorherre være med dem paa færden og velsigne strævet deres.

Og paa fjæren stod de til de ikke mere øinet baaten. Saa stængte de bod og nøst og saa efter, om noget var glemt, inden de begav sig til gaards. Den bar ansvaret for at intet forfores, som ved styret sat, og det blev kjærringen i huset, nu mens manden var paa fiske.

«Herregud, at han Søfren skulde mangle idag,» sutret gamlemoderen og snudde sig mot sjøen og stod og lydte til aareslagene. De klang saa klart i den stille morgen, men baaten kunde hun ikke se.

[151] Susanne tok hende ved haanden. Trodde gamlemoderen ikke, hun gik her og tænkte paa, saa tomt og fattigslig det var med den ene fembøringen. Men hun hadde ikke villet nævne det for ikke at saare – – En velsignet letlivet sjæl hadde Søfren været, og ikke fattet Susanne, hvordan han Christen skulde komme igjennem vinteren uten at forgaa av mismotet sit, naar ikke kameraten mere var hos ham til opkvikkelse.

Gamlemoderen dulgte straks sin egen kvide for at trøste Susanne. Hun maatte ikke gaa der og ængste sig unødig. Christen Dahl var en forstandig mand og visste at skikke sig i skjæbnen. Men nu skulde Susanne bli med hende ind og se paa han liten. Han vòks og trivdes og blev større for hver dag.

Takk, hun kunde gjerne bli med. Der var ikke bruk for hende hjemme, mens døtrene stelte huset i orden.

Doreth blev med budeien i fjøset og Margrete vasket op og skurte gulvene og ordnet ute og inde efter al forstyrrelsen med færdesfolket.

Da det var gjort, satte de sig til med hver sit haandarbeide. Doreth faldet hulfald paa et linlerretslaken, som hørte med til [152] utstyret, og Margrete sydde perlebroderi til et pipebret, hun tænkte gi Jochum Telman paa geburtsdagen hans den femtende mars.

De sat der saa stille og puslet med sit, for tiden mellem jul og trettendagen raadde de selv og kunde nytte den til, hvad arbeid de vilde. Bare ikke til at spinde, for den laaten fordrog ikke de usynlige som gjestet menneskene i julehelgen.

En floksete jente hadde engang brutt med skikken og sat sig til at tvinde hosegarn en trettenaften. Kanske trodde hun tiden var saa langt skreden, at det ene døgnet gjorde litet til eller fra – Kanske gjorde hun det paa erting. Men ikke før snurret snellen rundt, saa kom der en blodig haand og la sig paa vindusruten, og en røst sa:

«Sjaa her, ka æg vainn
trettenaften da æg sat aa spainn.»

Der var mangt og meget, som ikke maatte lates ugjort til jul. Tre ekenagler plagget Doreth i fjøsdørstokken og friske tjærekors krotet hun paa bjelken og røkte med ener over hvert eneste krøtturspist som i fjøset var. Men Margrete bar ut grøt til tomten og gav godbonden stompen med fleskebeten i, hun selv hadde bakt til ham, og litegranne nysilt melk paa en skaal. Og da hun dækket [153] bordet julafteskvelden, satte hun frem tallerken og kniv og ske til Vorherre, om han skulde værdiges komme og spise med dem, eller skikket en anden i sit sted.

Og julenatten stod maten paa bordet og lys brændte for de usynlige. De aapenbarte sig, saa nogen ut av vinduet, efterat helgen var ringt ind og lysene tændt. Men gud trøste og naade den som vaagde; aldrig formaadde han røre øienstenene mere, de stod stive som brikker.

Og Doreth og Margrete brukte samme serkene i tre uker uten at vaske dem, og julenatten vrængte de dem og la dem under hodegjærdet.

«Gud give jeg faar se min kjærest inat,» sa de, da de la dem der.

Doreth drømte at sønnen hans Abraham Lochert paa Snarset kom til Maarsund og vilde med vold og magt kjøpe gaarden av far hendes. Saa livagtig var drømmen, at hun næsten blygdes ved at si den til Margrete. Hun kjendte

glunten, og hadde rede paa, han bar hjerte for Doreth.

Men Margrete drømte, at det var om høsten i slagtetiden, og at hun sat i fjøsgangen og klippet sauer. Bedst hun sat der, kom der et blaaklædd kvindfolk traskendes ind [154] med en stor saubuk og bad Margrete være saa inderlig snil at klippe væren for hende, hendes egen saks vilde slettes ikke bite.

Margrete tok dyret og gav sig til at klippe. Men da hun hadde holdt paa en stund, var det presten hun hadde i fanget.

Nytaarsaften heldte de smeltet bly i kokende vand, og da spaadde de ogsaa i eggehvite.

Moren hjalp dem med at tyde aspekterne, for slikt var Susanne Dahl flink til. Der laa brudeseng for Doreth og barnevugge til gaardsgutten og reise til budeien. For Margrete laa der motgang og taarer og en ørliten lysgløtt for enden av en knudret vei.

... Perle føiet sig til perle, og blommer og blad traadte fagert frem, og for hvert sting de flittige fingre fuldførte, tænkte Margrete paa Jochum Telman og det han idag hadde fore.

Vilde han ha lykken med sig? – Villas Celius hadde flere kirker at betjene, bare han ikke var reist til nogen av dem. Tanken gjorde hende rent angst – Han maatte være tilstede naar Jochum kom.

«La ham være hjemme, gud, la ham være hjemme, gud – Lag det saan at han er hjemme!» tagg hun indi sig.

Hun saa paa slaguret i kroken. Den [155] manglet tolv minutter i ti. Reiste de i otten imorges, som bestemmelsen var, skulde de snart være der nu.

Men det skulde lykkes og det maatte lykkes. Hun døde av sorg, fik hun ikke gifte sig med Jochum Telman – De døde av sorg begge. – – En retsindet flink hustru skulde hun bli – læse ønsket av øie hans, før han vandt klæ det i ord. Huset skulde hun skjøtte, og ikke noget av det hans var skulde forringes mellem hendes hænder. Og spinde og væve skulde hun baade dreil og lerret og vadmél, saa de slap kaste penger væk til det dyre kjøpetøiet – Han likte saa godt at kvindene befattet sig med denslags arbeide, sa han. Og hun var svært flink baade til at spinde og væve.

Gudmor fik skjøtte matlagningen til Margrete blev oplært, og gudmor fik overta bryet med at bære frem traktering for storkarene, naar de kom paa besøk – Selv var hun usikker og genert og ræd, at nogen gjorde nar, og det mindste misgrep skulde pine og nage hende.

Doreth sat midt mot hende for andre bordenden, og sømmen hadde hun fæstet til systemen. Hun sang, mens hun sydde, hele den lange visen om Axel Tordrsøn og skjøen Valborg ^[156] – Den var fire og firti vers og forfærdelig sørgelig. Og naar hun kom til det allersørgeligste, da de skar duken sund mellem dem foran alteret, lot hun arbeidet synke og stirret med graatsløret blik ut paa fjorden, der seil efter seil strøk forbi. Lysbarket, brunbarket og alunbarket var de, og baatene hadde lysmalte riper. Nu vilde hun det skulde være krigsskib fulde av kjæmper, som kom med hjelp til de stakkars elskende.

Men versene, hun endnu ikke hadde sunget, trykket paa; de vilde være med, og hun vaagde ikke brægde om en eneste stavelse, men sang dem slik de stod i visen. –

Hjertet til Doreth sved og øiet randt, og ordene dirret ved al den gru de malte. Had, skinsyke og menneskenes grumme forfølgelse. Ikke engang i graven fik de elskende lov til at kvile ved hinandens side, men maatte ligge skilt paa hver sin side av kirken.

Men om menneskene var onde, var gud god, og kjærligheten kunde ikke dø. Fra gravene skjøt to unge trær og flettet sig sammen i toppen. Der sildret blod av stammerne, da han, den fæle skurken, lot dem hugge ned; men næste morgen var de like fagre og friske. For kjærligheten den kunde aldrig dø – – –

^[157] Margrete hørte halvt efter visen og halvt tænkte hun paa sit eget. Storkarene brukte ha barneværelse, det skulde bli kontorkammerset, og barnepike maatte hun anskaffe til Enok, for det hadde de ogsaa. Bispeloftet blev soveværelset til Jochum og hende, og storsalen gjesteværelse akkurat som nu. Der var to himmelsenger derinde, og der kunde staa to til, det blev dem hun fik med sig hjemmefra.

Lakener, dækketøi og haandklær og rikelig med undertøi til hende selv laa færdig og navnet S. M. S.

S. var let at forandre til J. – M. kunde staa som den var, og den sidste S. gjøres om til T. Saa blev det Jochum og Margrete Telman.

Mormor sit sengesprede skulde ligge paa brudesengen. Det blev fint. Ingen av gjesterne hadde det finere, og de vilde glane og undre sig og spørre hende, hvor hun hadde det fra. Og hun vilde fortælle, at morfar hadde ført det med fra Holland. Og engang, naar høvet var der, vilde hun fortælle Telman om oldemor og greven paa Ringkjøb herregaard.

Perle føiet sig til perle, roser traadte frem og smaa knopper og prydelige blader.

«Blir det ikke vakkert?» spurte Margrete glad.

«Sy et til mig ogsaa,» bad Doreth.

[158] Moren kom ind. Hun var oprømt og glad, de hadde hat det saa hyggelig hun og gamlemoderen, og Enok var rigtig en trivelig glunt.

Over de høieste av Lofotfjeldene lyste der skimmer av nysol. Susanne tedde døtrene det og mindet dem om ifjor. Da slog Margrete op liksalme første gang nysolen viste sig. Undres, hvad den kom til at varsle i aar – Det blev ikke saa mange dagene til den skinned ind paa stuen, om veiret holdt sig og himlen blev klar.

... De spiste middag, de hvilte lang middagslur og stod op og drak kaffe; men da kunde ikke Margrete dy sig længer.

«Jeg har lovd gudmor at komme til hende i eften, faar jeg gaa?»

«Bare gaa du, men vær her igjen til vi lægger os.» Og Susanne Dahl forstod godt, hvad datteren gik efter, fast ingen av dem sa noget.

Margrete tok paa sig gaabortklærne og svippet indom Enok, før hun gik til Bø.

Han laa i vuggen med taaten i næven og pratet og lo, og gamlemoderen sat paa en skammel ved vuggen og strikket hoser til ham.

Hadde Margrete set skjæret av nysolen idag? spurte hun.

Ja, hun hadde det.

[159] Den gamle lot bundingen synke. Den velsignede solen, nu drygde det ikke længe før de fik se den.

«Æg veit ikkje koldsen det har sæg, Margret, men æg blir saa sjæleglad naar den kjemm igjen. Det er net som æg vaakna til liv av en lang dvale. I himmerike hos gud der skal æg se den bestandig, for der gaar den aldrig ner og blir aldrig borte. Men vil dokker ikkje komme til mæg og drikk eftermiddagskaffe den dagen vi faar se ho?»

Takk, hun skulde si det til moren og Doreth siden ikveld, naar hun kom hjem. Skulde hun bort? spurte den gamle.

Ja, hun hadde noget at utrette hos gudmoren og var alt paa veien dit.

Enok kylte taaten utfor vuggekarmen, og farmor tok den væk og hentet en ny i steden. Han var mæt og vilde ikke ta den.

Visste Margret, at presten var reist til Hassel imorges i otten?

Ja, hun visste det. Han fór i et nødvendig erend, og gamlemoderen skjønnte vel selv hvad det var for et.

Det gjorde hun. Og hun undte Margrete al den lykke hun kunde faa her i denne verden. Det blev bare saa svært at maatte gi slip paa «han liten» – – –

[160]... Naar Christen Dahl var borte paa fiske, brukte Margrete og Doreth at ligge i sengebænken paa stuen for at være nærmere moren, og Doreth var just ifærd med at re op til dem, da Margrete traadte ind og sa godkveld. Utgrædt og fluret paa haaret var hun, og som i ørske satte hun sig til bordet og begyndte at spise tør grøt. Moren heldte melk i en skaal og bar den til hende; men hun skubbet den fra sig. Hun var forsynt.

«Men en liten flis spekkekjøt vil du ha,» fristet moren, «Doreth, bær ind sauebogen, den ligger i nederste skaprummet i spiskammerset.»

Og saa skar Susanne en dugelig flis først til sig selv og saa til begge døtrene, og da de hadde spist den, fik de en liten flis atpaa.

Doreth bar spekebogen ut og ryddet av bordet; men Margrete blev sittende med begge hænderne for ansigtet.

«Kem var det som kjørte dig, jeg syntes jeg hørte bjelder, endda skyssen ikke svingte frem til døren. Var det presten?» sa Susanne og saa bort paa datteren.

«Ja.»

«Var han kommen fra Hassel alt nu?»

«Ja.»

«Nøtta det ikkje?» spurte Susanne lavt.

«Nei,» mumlet Margrete og sukket saart ^[161] – der fandtes ingen utvei, hadde sognepresten sagt.

Susanne Dahl bleknet og foldet hænderne. Hun hadde glædet sig til dette giftermålet med Margrete og presten.

«Ka sa han sjøl?»

Margrete løftet ansigtet mot moren; det var stivt av graat og kummer. «Han sa det skulde være forbi. Han – – Han – vilde ikke gjøre mig mere ulykkelig end jeg før er.»

«Det er en tung skjæbne som blev eslet dig i verden, baane mit. Først han Søfren og nu dette –»

Margrete ristet træt paa hodet, som likte hun ikke høre det moren sa. At Søfren døde, det var som ingen ting mot det hun i kveld led.

«Hvordan tok Jochum Telman det?» fortfor moren.

«Han var mest som et lik, mor,» jamret Margrete, og atter skaket graaten hende.

Men Susanne steg hen til datteren og strøk og klappet hende over haaret. Vorherre hadde vel en mening med dette, som med alt han skikket.

«Kanske du kan si mig meningen?» lo Margrete haansk, skjøv haanden væk og gav sig til at klæ av sig.

---

[18]

^[162] Om himlen hadde faldt ned, Margrete hadde ikke blit mere forfærdet end hun blev, da hun fik vite, at Jochum Telman var paa Vinje og hadde været der i over to døgn nat og dag.

Syvert-Andrine var den som bragte frem tidenden. Hun hadde set punskemuggerne som madamen brygget og bar ind; og det var ikke mindre end to paa den korte stunden Syvert-Andrine sat ved kjøkkenbænken og hekste i sig maten.

Men efter skraalet at dømme, var Falk ikke alene om at klare dem, og tjenstjentene hadde set Jochum Telman dørge fuld. Tvi for en prest!

«Hut!» fræste Margrete og stampet i gulvet. «Hut din vei, din ondskapsfulde gamle kjærringape!»

«Margret, agte munden din,» varet moren.

[163] «Hun skal ut!» skrek Margrete rent utom sig av vrede over, at noget levende menneske vaagde si vondt om ham hun var glad i.

«Hun gjør ikke andet end ræker gaardimellem med sladder og drøs, og jeg taaler hende ikke her, mor.»

Syvert-Andrine grep bylt og kjep, tvi et mot Margrete, og gik uten et ord til farvel.

«Margret, hvorfor gjør du slikt?» sa Doreth sint. Kunde ikke den skrøpelige fattigkjærringen faat sitte i fred og spise fisk med dem. Syvert hadde ikke formange kokningerne med sig hjem, og Doreth hadde tydelig set paa Andrine at hun var fiskehogen som en kat.

«Ja, hold med hende begge to, det er saa likt dere.»

Og graatende strøk Margrete ind paa stuen og slamret døren efter sig. De kunde ha fisken sin for hende.

Hun satte sig paa krakken ved ovnen med haanden under kindet og rugget og graat. At mandfolk var litet at forlate sig paa, hadde hun støtt hørt si; men at Jochum Telman, hendes Jochum Telman, var en av det slaget, det var mere end hjertet kunde bære.

Selv hadde hun gaat i angst og sindets betrykkelse og ikke orket smake hverken vaatt eller tørt og næsten ikke sovet. Men [164] han bevares, han levde i kalas fra han stod op og til han la sig om kvelden; tyngre trykket ikke sorgen ham.

Hun tørket taarerne bort, spændte hænderne om knæet og stirret længe hen

for sig. Det skulde anstaa sig ham bedre at gjemme sorgen stille hos sig selv. – Og om han endelig skulde rase og jamre sig, kunde han kommet til hende. Han far var borte, og ho mor hadde ingenting sagt om Jochum og Margrete var blit sittende toene paa stuen, efterat hun selv og Doreth hadde lagt sig i sengkammerset.

Hun skulde nok ha hittet ord til lise for ham. Og om han vilde, kunde han gladelig faat stukket sig ned ved siden av hende i sengbænken og ligget der en stund.

Hun sukket og smilte ved tanken og ansigtet blev mykt og mildt. Uskyldig som himlens engler skulde de ha ligget med armene om hverandre og snakket om den store sorgen de bar paa. Fæstemanden hendes var han ikke, og aldrig hadde han tat efter hende saalessen; men gjorde han, skulde ikke hun tedd sig tver. Han *var* fæstemanden hendes for vorherre, endda han ikke paa grund av loven hadde talt ved forældrene hendes.

Hun reiste sig og begyndte at drive paa [165] gulvet med hænderne bak paa ryggen; det var en vane hun hadde efter faren, og moren og Doreth hadde ofte ledd av hende for det. Sinnet var over, og tanken hendes lette villig efter undskyldning for den hun var glad i. Han hadde naturligvis noget han skulde ha utrettet paa Vinje, og saa var han blit der hos vennen sin.

«Kjære, snille kjæresten min, jeg er glad i dig,» hvisket hun inderlig, og bredte armene ut. «Kom snart til mig.»

Paa kjøkkenet dækket Doreth bordet, og Margrete hørte raslet av tallerkener og kniver. Jamen vilde hun ut og æte med, mens fisken var varm.

Susanne Dahl likte daarlig, at Jochum Telman var paa Vinje, fast hun ingenting sa. Falk hadde ord for at drikke, og presten kunde let la sig forlede til at smake vel meget paa det sterke, og i rusen si det, han senere vilde ønske usagt. – Georgine var ikke bortlovd, og madam Rafen – madam Falk som nu var – skulde vite at passe leiligheten til at faa datteren anbragt, kjendte Susanne hende ret.

Og næste morgen sendte Susanne Dahl [166] Doreth et erend paa Vinjekramboden og paala hende endelig, ha øinene og ørene med sig.

... Ved klokken elleve om formiddagen bandt Margrete skiene paa og gik forat møte søsteren. Det var idag nysolen kom, og de var bedt til kaffe til gamlemoderen, og hun vilde faa Doreth til at skynde sig.

Paa Stenebrækken stanset hun. Der var tæt med skog i selve brækken, men nedenunder laa veien aapen til langt forbi Vinje. Og nogen Doreth var ikke til at øine; derimot saa hun en kjører, men kunde ikke skjelne hvad lass han førte.

Fjeldet levnet flaten mere rum paa denne kanten av bygden, og gaardene var større og kanskje rikere at se til. Allergrommest var Vinje; der laa en klynge med hvitmalte hus, og hovedlaannen var svært stor og staselig at se til.

Hun kunde godt huske, at Vinje var futegaard. Nu bodde futen paa Hassel, de sa Bø var blit for simpelt for ham. Men sagtens var det hellere hasselfjerdingerne som ikke undte bøfjerdingerne æren av at ha futen iblandt sig og derfor sørget for at faa ham fjernet. Nok om det, gamlefuten kjøpte øvre og nedre Vinje for 600 rigsdaler og solgte det med stor fordel til salig avdøde Rafen.

[167] – – Saa vakkert det var ute idag! Himlen var et blaat lysfyldt hvælv, og fjeldene skinnet hvite og rene og løftet sig op mot hvælvet... Høiest naadde Trehydna. Og den bar alt nysolens glans over toppen. Aasanfjeldet var fint, det og, det lignet et stort slot, og der bodde et troll i det fjeldet; kjærringen stod i sten paa baksiden, hun var ute og saa efter fiskefolket og glemte at ta sig i vare for solen. Norden paa Værøyen og landfast steg Skaarvaagfjeldet op av havet, det var mørkere og mere alvorlig end de andre to.

Der var andre fjeld ogsaa, men nære ved sig hadde hun Mælen og Guldberget, tækt med skog, og den øverste kollete toppen av Velten.

Og der kom nysolen!

Du storeste for en glans! Værøyen blev til guld som fløt ovenpaa sjøen, og hele sjøen glitret; hvert baatseil lyste og brandt, og hadde Søfren levd, kunde hun ha set seilet hans herfra.

Det var første gang hun ikke stod med ryggen til nysolen og bad den spaa sig i det samme den steg over Lofotfjeldene. Hun isnet av ærefrygt og samtidig hadde hun lyst til at graate.

[168] Velsignede nysol, sa hun, og foldet hænderne og stirret taareblendt ind i

den.

Dombjeldsingl og rustne mandsstemmer vækket hende av andagten. Hun trodde sig dra kjendsel paa dem, og rapt bødde hun ind i smaaskogen og hukte sig ned mellem buskene. En hest slet sig opfor brækken, i sluffen sat to pelsklædte karer, og kusken stabbet tungføtt efter.

Hun vilde skrike, graate, le, styrte frem og slaa armene om Jochum Telman; men hun blev sittende stiv til hesten var i skjul og bjeldernes singelsangel døde. –

– –

... Og atter stod hun paa brækken og speidet efter søsteren. Nysolen var sluknet, og blaa og dyster raadde skyggen over land og hav.

---

[19]

[169] Tre samfulde døgn hadde Jochum Telman været paa Vinje hos sin ven Carolus Falk, og tre samfulde døgn hadde Carolus Falk gjestet sin ven Jochum Telman, og ikke én time alle de døgnene hadde de været helt ædru.

De hadde skriftet hinanden sine sorger og skrøpeligheter og graatt med armene om hinandens hals.

De hadde fordypet sig i sine yndlingsdigtere og skiftevis deklamert, sunget og holdt oplæsninger for sig selv og jomfru Stoltz, til hun gav sig helt over og lot pikerne skjøtte sig selv og styre og stelle som de vilde, for selv slap hun ikke fra galningene.

De hadde ogsaa gjort en avstikker til det rent videnskapelige, og der var det Jochum Telman som førte ordet; men Falk sat i ydmyg undren over vennens store lærdom og makeløse evne til at finde ord og uttryk for det han vilde ha sagt. Et barn kunde skjønne ham, og en vis aldrig bli træt av at høre.

[170] Utpaa natten brukte de sovne, der de var, og da blev det jomfruens tur at faa dem iseng. Falken var liten og tynd og let at raa med; og knep det for hende, skræmte hun ham med madamen, og da blev han straks snil og medgjørlig,

trollet; og ikke brød hun sig større om at pikerne saa ham døddrukken, som alt hadde ordet for at være en brændevinsbutelj.

Men husbondens skam skulde ikke komme tjenerne for øie, saalænge Elisabet Stoltz krækte paa benene. Tung som bly var han at slæpe paa, og slét gjorde hun saa hun fornam klare blodsmaken i munden, inden hun fik ham anbragt paa sofaen i bedstestuen og tullet ind i skindfæld og puter.

Saa fjernet hun lydløst de værste spor, gjemte flasker og glas og satte sig trolig til at holde vakt over ham den stunden han blundet.

Sjattedags efta, regnet fra da turingen begyndte, kom der bud fra madamen paa Vinje, at Falken værsgod hadde at forføie sig hjem. Men Telman skikket budet tilbage med den besked, at han ikke kunde undvære sin ven før imorgen, og da skulde presten selv sørge for skyss, saa madamen skulde ikke bry sig med at hente ham.

Han gottet sig, da han hadde gjort det; men Falken hængte med nebbet og var sturen.

[171] Og siden om kvelden hadde de gaat pent og lagt sig i borgerlig tid, Falk paa storsalen, og Telman i sit sovekammers ved siden av salen, og jomfruen tænkte paa fred og ingen fare. Hver kjøtbete i kroppen verket av træthet, og hun orket neppe traa paa benene. Saa trængte nogen hvile, var det hende.

Men gud være lovet og priset, tjenerne hadde ikke set presten i hans fornedrelse, og saa fik hun takke og være nøigd. Og godt blev det at faa sove – –

Men braatt vaaknet jomfru Stoltz av sin søte hvile, og i en fart fik hun hoser og understak paa, for fra storsalen lèt der latter og vilde hyl, som var den fyldt med en hærskarernes mangfoldighet av fordømte aander.

Mere sjælebedrøvet end harm tren hun ut paa loftsgangen og lukket forsigtig op salsdøren. Det syn hun saa gjennom gløtten, tok næsten pusten fra hende. Barbenet og i skjorten sprang Telman og Falk omkring derinde og sloss og droges, som kaate gutunger brukte, naar de trøstet sig til at slippe leken løs.

Træt av den komedien trillet de overende paa gulvet som hundehvalper,

krabbet sig op og satte sig andføttes til at sparke og prøve styrke med benene.

[172] Forlate hende hendes blodige synd, om hun hadde set noget værre – Der sat Jochum Telman, hendes husbond, den værdige og hæderlige prest, med bare rumpen paa salsgulvet, og uskyldig som et barn blottet han sin blusel. Og Falken var ikke det granne bedre.

Hadde brændevinet røvet dem forstandens fulde bruk, og han Gammelerik faat dem i sin vold? Der stemte de op igjen det fæle latterbrølet sit! Tjenestjentene maatte jo høre dem, selv om de sov som en sten.

Hun gjorde et slag bortover loftsgangen og trak igjen døren til sit kammers, saa det ikke blev rigtig saa lydt, og tilbake til dørgløtten. Aa nei, aa nei, hvad vilde Margret si, naar skammen kom ut! – Og folk rundt omkring i fjerdingen, som hadde slik fortroenhet til presten? Og tænk, om nogen var ondskapsfuld nok til at sende klagemaal til prosten over hendes prest. Aa nei, aa nei, for en blodig skam
— — —

Graatende lutet hun hodet mot dørklædningen og ænste hverken træk eller frost. Hadde hun saa sandt hat det vettet til at følge med gamlefruen til Lødingen, hadde hun nu været forskaanet for ydmygelsen.

Men det var Falk som var skyld i det [173] altsammen. Den helvedesbranden, den brændevinsbuteljen, den vombelgen, den satan efter brændevin han støtt hadde været – Maatte madamen hans ta og rishye ham som en unge, naar hun fik ham hjem. – Aa, Elisabet Stoltz skulde gladelig kneppet ned bukserne hans og git ham herlig hudekka, hadde hun hat ham i enrum den forsvørta fyren, som hadde forledet hendes snille Jochum Telman, nu som han gik nedbøid og betrykt av bitter sorg over ikke at faa til ekte den, hans hjerte hadde utkaaret sig til hustru og brud.

Glemte hun kanskje nogensinde den aften han vendte tilbake fra sognepresten paa Hassel? Nei ikke om hun levde hundre aar og hundre aar til, gik den hende av minde.

Lik et gjenfærd fra graven tren han ind paa stuen og hen til Margrete, som sat der og ventet paa ham, og tok hende i sine arme.

«Mellem os maa det være forbi, min dyrebare pike,» sa han, «loven kjender

ingen naade.»

Mere sa han ikke –

Margrete, den armingen, hun graat og vred sig under kviden; men han fældte ikke en taare og tok ikke imot tilbudet hendes om at bli hos ham paa trods av alt. Han løsnet lempelig armene hendes fra halsen sin og klædte reisetøiet paa hende. Men hvit som [174] sne var han i ansigtet, da han kjørte med hende, og søvn kom der ikke paa hans øie eller mat indom hans mund hverken det døgn eller det næste.

Derefter var det han drog til Vinje for at opsøke vennen, og saa var Falk blit med ham hit. Og det hun nu stod her og saa for sine øine, det var altsaa følgen.

Hun hikstet og graat og tørket taarerne i nattrøien. – En ærbar jomfru var hun, ellers hadde hun traadt ind til dem og talt dem tilrette. Nu kunde hun aleneste vente her utsat for træk og gigt og skamme sig paa deres vegne og passe paa at ingen fik se dem.

En flaske fløi mot vinduet, glas knustes, og sansesløs rev jomfruen døren op og hængte sig av al magt ved armen til Carolus Falk, just som han vilde hive en til.

«Vil han la være!» ropte hun myndig. «Vet han ikke, tjenerne kan høre ham og bringe presten i vanrygte?»

«Jomfruen, er det jomfruen!» hvinte Jochum Telman. «Aa jomfru, bring os en mugge punsch. – Mange, mange mugger varm sterk punsch vil vi ha. Hurra for jomfruen! Carolus, la os danse rundt hende og bringe hende vor hyldest.»

De fattet hverandre i næverne og hoppet rundt og rundt med latter og skraal, og jomfru [175] Elisabet Stoltz stod inde i ringen og visste ikke sin arme raad. Slikt vederstyggelig skuespil hadde hun aldrig tænkt hun skulde se; men likevel kunde hun ikke la være at ynkes over dem og lete om utvei. At be dem holde op, vilde bare egge, det vettet hadde hun – kunde hun endda faat indbildt dem de var syke.

«Falk, I er feig,» sa hun dystert og pekte med haanden mot det sundslaatte vindu.

Øieblikkelig stoppet han.

«Hvad er det, jomfru Stoltz, ser I nokke?»

«Gaa straks i seng med jer Falk, hvis I vil undgaa det som værre er. I skjælver og bebrer som et lauvblad.»

«Og I, Jochum Telman,» vendte hun sig i samme dystre tone til presten, «I har bestemt faat halsesyken. Jeg kan tydelig høre det paa røsten.»

Falk sprang i seng og drog dynen godt om sig; men Telman tok sig uviss til strupen og kremtet.

«Jeg har dygtig vondt i halsen, det er sandt, men hvordan kan hun vite det er halsesyken?»

«Jeg ser det paa kuløren, pastor, I er grøn som en nymoden gammelost. Gaa nu pent ind til Dem selv, saa skal jeg lave medicin og varme terpentinkluter til dere begge to.»

Lydig taslet han ind og la sig, og lydig ^[176] drak han av drikken, jomfru Stoltz i al hast hadde brygget ihop av kokt melk, pepper, dyvelsdrek og kamferbrændevin.

Men de varme terpentinkluterne blev det ikke bruk for den natten, for inden hun rak at faa nørt op i ovnen, snorket de begge.

Hun dyttet godt om dem med dyner og feld, sopte op glasskaarene og ryddet væk hver brændevinsslant hun saa; la klærne deres pent tilrette og lurte nøklen til vinkjelderens av bukselommen til Telman. Det fik være med det, de hadde faat i sig for denne gangen.

Saa slukket hun lysene og begav sig ind paa kammerset til sig selv. Sulten og frossen og træt var hun; men skammen hadde hun da gudskelov avverget.

---

[20]

^[177] Jochum Telman kom ikke til Maarsund, og ikke kom der bud og hilsen fra ham, hverken med gudmoren eller nogen anden. Selv at søke ham i Bø, naar han alvorlig hadde sagt det skulde være forbi, formaadde Margrete ikke; men hun

tærtes av længsel efter ham og blev som en skygge at se.

Gamlemoderen var den som bedst forstod det Margrete led, og hun skjønte at skulde noget mellem himmel og jord kunne bringe hende lise i pinen, maatte det bli barnet. Derfor var det hun bad Margrete komme ditbort og ligge om nätterne. Hun skulde ikke døie nogen overlast, hvis hun kom; de laa paa stuen, gamlemoderen og Enok, for der var det lunest om vinteren, og sengebænken stod der fra før, den kunde Margrete ha ... Og saa var det saa trygt for hende som var gammel at ha Margrete der i tilfælde der hændte noget med barnet.

[178] Der var gaat et par nätter, og Margrete tok paa at vænne sig til forandringen, og for første gang fik hun lov til at bade Enok. Han laa i baljen og lo mot hende, og med øm glæde kjendte hun den lille lubne myke barneskrotten mellem hænderne sine. Varlig rørte hun ved de nydelige, rosenrøde tær, varlig vasket hun halskroken, og det søte ansigtet hans, og haaret og ørene og de smaa fingrene, som grep om hendes, bare hun kom nær dem.

Og endda varligere la hun ham paa fanget og tørket ham og trak paa ham plaggene, gamlemoderen rakte hende efter at ha varmet dem grundig mot ovnsiden.

Saa bragte gamlemoderen maten, og Margrete skulde faa gi ham. Han pratet mellem hver mundfuld, han sank, og saa paa hende med store, alvorlige øine. Og det kjendtes, som om han vilde se hende inderst inde i sjælen og granske, hvorfor hun ikke var kommet før til ham. Men det hadde været sorgen over Søfren og hensynet til gamlemoderen som holdt hende borte; og saa var det kjærligheten til Jochum Telman som holdt hende borte – «Ikke er det for din skyld, liten, jeg sitter her nu heller,» tænkte hun, «men jeg er blit saa fattig og forlatt, at jeg maa dø, hvis jeg ikke faar røre ved dig og kjende at du er til.»

[179] Og senere paa kvelden, da de stod færdig til at lægge sig, og gamlemoderen flyttet vuggen foran sin seng, som om hun og ingen anden aatte førsteretten til ham, hatet Margrete næsten den gamle. Vilde de da aldrig lære at begripe at de hadde øvd blodig uret mot hende ved at røve hende barnet fra først av? Hadde hun bare faat ha ham hos sig, skulde ikke elskoven til Jochum Telman hat slik magt over hende – Nei aldrig i evighet – – Men noget maatte et menneske ha at bære omsorg for utenom sig selv, ellers forgik det.

Hun laa og svelget graaten og drog felden op for ansigtet, saa at gamlemoderen ikke skulde høre snøftet, og indi hende raset det i oprør og anklage mot gud og mennesker. «Hvorfor er jeg kommet til verden, gud, naar du kuns har eslet mig motgang og sorg. Du ser jo at jeg ikke kan rumme mere, la mig dø – – – – Men vær du hos han Jochum og han liten» – – – –

Det lyste rødt fra en spræk i røstet paa bilæggeren, slaguret tikket i kroken, og Margrete pustet i sund søvn; men gamlemoderen fik ikke sove – aftenbønnen hadde hun længe siden læst og hjertesukket ikke forglemt, hun laa med foldede hænder ovenpaa dynen, og [180] øinene holdt hun lukket for at lokke til sig søvnen.

Men istedenfor kvilen hun stundet mot, kom der uro; det var som lurte der ensteds noget ondt, det gjaldt at være paa vakt mot. Og det var ikke nyt for hende at merke den uroen, den hadde plaget hende fra Margrete begyndte at ligge der, men aldrig hadde den været saa lei som i kveld. Den var et varsel, hun kunde bare ikke skjønne for hvad.

Stilt steg hun frem av sengen og gik ut paa kjøkkenet og saa efter om varmen var forsvarlig gravd, kjendte om dørene var lukket, og tittet opfor trappen, om lyset hos jentene var slukt. Alt var som det skulde være, og hun gik ind igjen og la den sølvspændte salmeboken hans avdøde Mattis i vuggen til Enok. Staal og arvesølv laa der hos barnet før, og Guds ord gjorde ingen skade.

Hun emnet just lægge sig, saa randt det hende ihug, at det ikke var hende selv som hadde kveldstelt gutten – Laa traadkorset til vern mot de underjordiske paa overdynen hans, eller hadde Margret i tankeløshet glemt at lægge det der?

Det var fuldmaane og klar himmel, likevel slog hun ild og kveikte praasen for at se bedre [181] Neivisst – korset var der ikke. Den ungdommen, den ungdommen, hvor hadde den tankerne sine henne ...

«Herren velsigne baane, kor skulde det ha gaat han nu, om ikke farmor var.»

Hun lyste nedmed vuggen og fandt korset paa gulvet. Hun blaaste paa det og la det der det skulde ligge, puttet edderdunsdynen godt om ham, og følte med haanden paa kindet hans. Han var passe varm og pustet let.

Saa slukket hun praasen, steg op i sengen og trak dynen over skuldrene og laa

og stirret paa barnet. Det var det altsaa, uroen varslet – Trøste hende, som ikke hadde set efter de andre kveldene – De bodde ikke langt unda, de folkene, og tænk om de hadde forbytta baane.

Hun isnet ved tanken og vernende strakte hun armen ut og drog vuggen nærmere og sovnet med haanden paa karmen. Søfren sit baan maatte ingen vaage røre.

... Det var midnat. Gjennem nedre vinduet skinnnet maanen og lyste paa de sovende. Margrete hadde sparket felden paa gulvet og laa naken i understakken, gamlemoderen snorket med haanden paa vuggekarmen, og Enok laa paa siden og pattet tommelfingeren i søvne.

[182] Ørlitet gran gnislet det i klinken, og døren til kjøkkenet gled op. Et blekt jentebaan i stutt stakk og barbent tedde sig i aapningen, hun saa mot vugget og nærmet sig langsomt.

«Mor, I skal vaakne!» sa det aldeles tydelig i øret paa gamlemoderen. Hun satte sig lysvaaken overende i sengen: det var Søfren sin røst hun hadde hørt, og den laat som var der fare paafærde.

Midt mellem døren og vuggen var jenten; og lyset fra maanen faldt paa hende og synte det naableke ansigt, med øinene dypt indsunket og munden halvaapen.

Gamlemoderen glodde vildt. Var det ikke hun Arntine hendes Syvert-Andrine, hun som frøs ihjel bortmed torvstakken forgangen høst, som stod der? Gud bedre og hjelpe dem alle sammen, nu var Syvert-Andrine ute med troldkonstene sine – dette skulde vel bety takk til Margret, for hun hadde hutet hende.

«Ka vil du her, baan?» spurte hun mildt.

Jenten saa vemodig paa hende, men der kom ikke svar.

«Kor kjem du i fraa?» fortfor gamlemoderen og drog vuggen endda nærere sengen.

«Æg kjem fraa Fagerhaugen.»

«Ka gjorde du der?»

[183] «Æg slo ihel okskalven til ho Mette Hanste, ho vil ikkje gje ho mor smør hos sæg.»

«Var det mor di som ba dæg?»

«Ja».

«Lovd ho dæg løn?»

«Ja».

«Var det han Enok?» spurte gamlemoderen strengt, og slog korstegn over vuggen.

«Ja, men nu batt I han, saa æg ikkje kan ta han», hikstet jenten i saar graat.

«Skull ho bruk han i dit sted, til aa gaa erend for sæg.»

«Ja, og æg skull faa kvile i fred.»

«Du skal slippe gaa erendsvend for mor di til det som e ondt herefter dags,» trøstet gamlemoderen og stod frem av sengen. «Engong før har æg vorre med paa aa koste dæg til jorda, og nu skal æg gaa med dæg i nat igjen, og saa skal du faa kvile og nyte gravhelgen din, vesle fatige kroken, du staar. Vent paa mig nedved døren.»

Harm og nidkjær hegtet gamlemoderen paa sig klærne – Det kostet kanskje livet til Syvert-Andrine, det hun hadde i sinde at utføre; men kunde det umennesket vente sig nogen skaansel, naar hun hadde hjertelag til at forgripe sig paa Søfren sit uskyldige baan, for at nytte ham til det som var hundre fold værre end døden –

[184] Da hun hadde faat yttertøiet paa, lettet hun Enok forsiktig op av vuggen og bar ham til sengbænken.

«Vaakne, Margret, og ta han liten i armkroken din og pass endelig vel paa han. Æg gaar ut som snarest, og blir borte ei stund.»

Hun la Enok indtil brystet paa moren og bredte felden over dem.

«Gaar I til fjøsen?» spurte Margrete søvnørnsken. Hun fik ikke svar, gamlemoderen var alt gaat.

Margrete blunket søvnen av øinene og saa kjærlik paa barnet hun laa med i armen. Han suttet paa fingeren, det mørke haaret stakk frem unda kappen og ansigtet hans var sølvhvitt i maaneglansen.

«Herregud saa liten og forsvarsløs og uskyldig du er,» snakket hun og snuste paa ham og kysset ham paa panden. Han lugtet syrlig, og huden var varm og myk. Hun hadde slik brændende lyst til at stikke brystet borti munden paa ham

og la ham sutte paa det istedenfor paa fingeren. Mens hun gik med ham, hadde hun tænkt sig det som det deiligste i verden at ha ham ved brystet, og nævnt det for Søfren. Men da hadde han villet leke liten.

Hun sukket ved mindet. Hadde Søfren levd, skulde dagene sikkert blit lettere end de nu var.

[185] Forsiktig blottet hun brystet og la det til guttens mund og strøk fingeren væk; han vaaknet i det samme og rædd det uvante satte han i at skrike.

Forfjamset og skamfull stoppet hun brystet ind i trøiebarmen, og løftet ham i fang og sat og bysset ham. «Graat ikke, sukkerguldet, mama skal aldrig gjøre det mere; saa, saa hjertekroken min,» lokket hun og hyfset ham paa armene og sang:

Smaagluntan dansa naken
runnanom en haug,
runnanom en haug.
Smaapian for som draken.
Saag du kor de flaug?
De flaug!

Det stagget værste graaten, og glad sang hun en anden stump.

Den som skal være pigernes ven,
han maa ha en hæsliig vane.
Kysse og klappe, følge dem i seng,
spanke just som en hane.

Og da han fremdeles skrek, gik hun frem og drev med ham paa gulvet for paa den maaten at faa ham til at sove.

Kraaka sat paa gare
plukka lorten hare.
Kom en maur,
drog en staur,
slo den kraaka over si rauv.

[186] Kraaka graat saa saare
at rompa flaut i taare.

Og ha den rompa vore av glas,
saa ha ho forre i hundrede knas;
men si var a kjøtt og blo,
saa fór ho bare mett i to.

Enok blev vaaken av sangen og det uvante ved at bli baaret paa hænderne; han stirret paa moren og lo; og nu sanset Margrete med ét at han lignet Jochum

Telman. – Sorgen og længslen efter kjæresten hugg tak i hende paa ny, og under følelsen av sin egen vanmagt sa hun høit:

«Gid han var liten og diet mine bryster!»

Barnet blev skræmt av stemmen, og ansigtet trak sig til graat. Sørgmodig tok hun paa at synge igjen.

Jesus gik i skoven,
bar sin forgyldte krone paa.
Kronen brandt,
lyset randt,
møtte han sankt Peder.
Se mine hænder og se mine fødder,
og se mine blodige taarer.

Fingeren var smøget i munden, og øinene smilte sig til søvn, og sagte mullet hun.

Ro, ro til Baltanskjær,
sat der ei kjærring aa fraus i hel.
[187] Kom der en havmand rianes,
kjærringa op aa danse.
Ho kan ikkje dans etter notan,
ho e saa krok at i fotan.
Hent mæg øks og hent mæg kniv,
saa skal vi gjør ende paa kjærringa sit liv.

Han sov – Hun drev litt endnu, før hun la ham sagte i sengebænken og sig selv ved siden av ham.

Istedenfor benveien over myren valgte gamlemoderen den hardtraakte sti efter rabben, under Risnakken og videre til Bø. – Hver husmandsstue, hun kom forbi, stod med svarte nakne vinduer og lukte dører, og ikke en lyd hørtes uten hendes eget aandedræt og sneens skrik under fotsaalerne.

Fore hende trippet jentungen, snart var hun tæt ved, snart nogen skridt unda, og de bare føtterne rørte knapt ved sneen. Likevel maatte gamlemoderen gang paa gang paamine sig selv, at det var en fegd hun hadde følge med og ikke et levende menneske, som kjendte frost og kulde.

Da de gik ovenfor Korsnesstranden, emnet barnet sig dit.

«Vi skal denne veien,» kaldte gamlemoderen, og hun lystret villig, og gamlemoderen fattet hende ved haanden. Den var [188] koldere end is; men hun slap den ikke, ¹³ før de var ved kirkegaardsporten.

«Saa i Jessunamn e vi her,» sa hun og aapnet grinden og gik indenfor. «Vis mig nu til dit, du ligg.»

Barnet trippet tvers over kirkegaarden, somme steder syntes fotefar efter folk, somme steder var sneen blaast væk og de traadte paa holke og haardfrossen jord. Hvert kors, der stod, kastet kort, skarp skygge, og gamlemoderens egen skygge strøk over gravene; men barnet hun fulgtes med, aatte ingen.

Paa en grav, næsten ikke synbar for sneen, som dér laa i skavl, stanset jentungen.

«Jasaa, e det her du ligg.» Og gamlemoderen saa sig omkring for at ta kjendsel paa stedet. Hvitt, stille lys fyldte himmelen og jorden, ikke et vindpust kjendtes, og fjorden glitret og skalv, der skinnet fra maanen traf den. Ovenom kirkegaarden laa kirken, og takene paa prestegaardshusene kunde hun se fra der hun var. Alle hendes laa paa havsbunden, og nogen kjendt grav, hun kunde bruke til méd, visste hun ikke; men hun skulde ganske sikkert finde stedet igjen til vaaren og sætte et litet kors paa graven.

Barnet stod og blikket op mot hende, og [189] for gamlemoderen saa det ut som om øinene var aldeles søvndrukne. Og mildt sa hun: «Lægg dæg nu, baan, saa skal æg stille dæg til kvile.»

Det bleke vesle jentebaane foldet hænderne over brystet og sank og sank, og saa var det ikke mere; men der syntes ingen aapning og ikke et snekorn rørte sig.

Da vendte gamlemoderen sig tre ganger med solen, slog kors over graven, foldet hænderne og sa: «Du døde, kvil i guds favn, som Jesus kvilte i jordens skjød, i namn gud faders, gud søns, og gud den helligaands.»

Tre ganger gjentok hun handlingen, saa vandret hun sagtmødig mellem gravene tilbake til utgangen, lukket forsigtig porten efter sig og vendte hjem ...

Margrete sov med Enok i armkroken, og gamlemoderen nænnet ikke vække hende, men klædde stille av sig og krøp i seng. Hun var nøigd med det hun hadde utrettet – Men tro, om Syvert-Andrine levde i denne stund?

Næste dag skikket hun begge tjenestjentene sine til Korsnesstranden med fiskekokning og et spand nysilt melk – Vetskræmt kom de flygende tilbake og sa, at Syvert-Andrine laa stendød i sengen, og at ansigtet hendes var svart.

---

[21]

[190] Fjeldet levnet en strimmel jord ved sin fot, og havet slængte sand og rullesten op mot den.

Og strimlen vokste og bredte sig. Den blev vold og myr og homp og haug og glinsende hvit fjære, som høvet var til. Bak stod fjeldet, foran laa havet uten anden grænse end brynet, der det gik i ét med himlen.

Ødslig var strimlen de lange, lange uker, naar mørket raadde jorden, og sne skiftet med høljende regn – En stormdreven fugl, en strandet hval, nogen selvdøde fisk paa fjærens sand, og ellers intet.

Vakrere var strimlen naar vinteren kom for alvor og prydet den med sit hvite dække, og havet stormet imot den med skumpisket faks paa de vældige, blaagrønne baarer.

Men vakrest var strimlen en forsommernat, naar den klædd i mykt, nygrodd græs og mangfoldige blommer hvilte ved kanten av det store, solglitrende hav.

[191] Trækfuglene var de første som tok den i eie, siden kom menneskene. De odlet jorden og hersket over havets fisk og himmelens fugl og lot sig ikke drive bort.

I lyd av Malnesberget laa kirken. Den var bygget av svært furutømmer og tjærebredd utvendig, med hvitmalte vindusklædninger og hvitmalt dør.

Av utseende lignet den en trehøgdstuelaann, eller rettere en stor laave. Den var uten taarn; men der var et kors paa mønet i hvert røst, og et kors var spikret fast over døren.

Indvendig var den likesaa enkel. Paa begge sider av den umalte altertavle krøp to blaa- og hvitskjoldede drager. De møttes i toppen og gapte og strakte tunger mot hverandre høit over den korsfæstede, som skaaret i træ og graamalt, med røde blodsdraapers drypp nedover ansigt og krop, lutet hodet og var naglet til et sort kors.

Til høire og venstre for korset stod Moses og Aron paa hver sin liten hylde. Det var barbente, trivelige mænd, med mørkt helskjeg og riktfoldede blaa og røde kjortler.

Paa alterets hvite duk stod et lavstettet bæger, en æske med siret lok og en kande,^[192] alt av tin, og tvende firkantede lysestaker av messing. Over døren var et lægter, og paa gulvet stolerader med dør og gaardsnavn for hver rad.

Men i skumringen opunder sperreloftet hang klokken, og repet til at ringe med naadde gulvet i midtgangen av kirkens skib.

Fordum hadde kirken staat paa Eidet inde i fjorden; men saa hadde en mægtig herremand fæstet bo herute paa strimlen ved det aapne hav, der fisken var at faa hele aaret rundt og megen fremmed almue var samlet. Og han fik kirken flyttet til Malnes. Og fjordingerne, som likte ha det trygt og makelig, der de færdedes, maatte ta reisen ut til havskjærene, naar vilde søke kirke og gudshus og begrave sine døde.

De levende fandt sig i skjæbnen og slet dag om senn i det haap, engang at se gudshuset sit flyttet tilbake til den gamle tomten, men de døde stakkarne, de hadde det vondt. Kirkegaarden laa i kanten av hængemyren, og sjelden vandt likfølget øse graven tør, inden kisten blev sænket. Og der svam da det arme liket og fik ikke smuldre og bli til støv, som skriften og presten hadde forgjettet.

De døde smaabarn, som aldrig hadde visst hvad det var at være vaat til skindet, kom ^[193] trippende hjem til far og mor og krævde vern. Og de gamle, som paa sin vis var mere kuldskjær end smaabarn, laa og gruet sig til gravhelgen, og kom fykende med skrømt og forferdelse, straks de hadde smakt den et døgn eller to. Og livet blev fredløst for de gjenlevende.

Men var fjordingerne misnøigd med at ha kirken paa Malnes, saa var Jochum Telman det ikke mindre. Træt og utaset av flere timers trask i myr og alskens

ulænde og dyaat av svette, naadde han Eidet, og endda var det druge milen i baat, før han vandt frem til Malnes.

Der hadde han et kammers at krype indi, og konen paa gaarden vartet ham op og varmet den maten han selv hadde med sig i skreppen.

Gudstjenesten var slut, og Jochum Telman løste av sig kraven og kjolen og gik ut paa bakken, mens konen tørket den værste sølen av kammersgulvet og satte ind middagsmaten. En brudevielse var bestilt til morgendagen, ellers hadde han fulgt med en av kirkebaatene til Eidet og tat foten fat, saa mødig han var.

[194] Der hadde været folksomt i kammerset hans idag. Somme skulde ha lysning, andre tinget jordfæstelse og gravtale, nadverdgjester var blit indtegnet, og kjærringer med daabsbarn hadde hat tilhold der – foruten alle de som endelig skulde snakke med presten og spørre nyt fra krigen og det øvrige land.

Men nu var det hele over, og en god dram til maten skulde smake fortræffelig efter alt maset.

... Han hadde spist og drukket kaffe og sovet, og endda var det igjen en lang, lang kveld og en endda længere nat – Disse lyse og klare nætterne med sol, dem han før hadde frydet sig ved, de var blit ham en plage – de, som alt andet i denne forbandede ørken, han var stedt i.

Hadde han været sørpaa, der livet *var* liv i spænding og kamp mot høie maal, og ikke dødvande og sult og syt og sott som her, saa hadde han vel raadd med sin lidenskap, før den slog ham til vrak ...

Reise, rømme fra det hele, som lagmanden i Stegen hadde gjort, og dukke op midt i begivenheternes brændpunkt og ta sit løft i takt med de andre – – Aa gud, for en fryd at faa være med der! Snart hadde landet sit eget [195] universitet, og ungdommen flokket sig til helligdommen – Der blev det bruk for evner og kundskap, og var der herlig jordbund for sæden og haap om rik høst. Hvorfor blev han da her, en utstøtt blandt sine likemænd, fordømt til uvirksomhet, fordømt til at øve vold mot evner og anlæg, og se dem forkrøbles og dø.

Skrive, gi ideerne ordets klædebon, og la boken bære dem frem for verden – han hadde tænkt paa det ogsaa. Men det skrevne ord klang fattig foran synernes

levende herlighet. Anderledes blev det at staa ansigt til ansigt med forstaaende mennesker og føle ordene undfanges og fødes til liv under samspillet sjælene imellem.

Kamrets vægger videt sig, og drømmen tok flugt. Han var ikke mer en utestængt og uteglemt paa strimlen ved det ytterste hav, men en mand blandt mænd; og hans længsel læsket sin kvide ved forstaaelsens altforbarmende væld. Hans stilling blev en førers, ungdommen vendte sit aasyn mot ham, og han følte for dem alle, som om de var hans barn ...

Konen kom ind og bød ham en skaal nysilt melk, og synernes guldspind brast. Fire ^[196] umalte vægger, et gulv flekket av tobaksspyt, et bord, et par træstoler, og han selv liggende paa brisken, det var hvad der var *ham* levnet av verdens herlighet.

Dette orket han ikke længer – – Han trak kavaien paa og gik ut. Det gufset koldt fra nord, og havskodden ség mot land; han knappet kavaien og bestemte sig for at gaa til Hovden og hilse paa gjestgiver Bruns for at fri sig fra at være alene.

Ungdom og barn lekte paa tunet, da han kom; men gjestgiveren og madamen og datteren var reist til Øksnes paa sommerbesøk –

Han ruslet videre over haug og bakker, til han var utpaa et bratt nes. Eflugl flakset op av rerne, og maasen var om ham som en tæt sky. Den hadde egg og unger ute paa nettet, og Jochum Telman traadte forsiktig for ikke at kverke avkommet dens.

Tilslut satte han sig ved nogen store sten og saa paa baarene bryte mot odden. En é vraltet nedenfor ham paa berget og tittet paa ham fra siden; han léss ikke se den, og den nærmet sig fot for fot.

Saa opdaget han like ved sig et rer med fem blekgrønne, brunflekke egg i bløt dun – Naa, det var dit den eslet sig, madamen. Og ^[197] han blev spændt paa, om den vaagde lægge sig paa reret, mens han sat der, og for at gjøre den trygg, vendte han hodet til en anden kant.

Som en vældig mur av lys røk veltet skodden mot land. Lange tafser flenget sig fra muren, sletes i filler og blev borte, og nye flaknet efter. Solen hadde den kvalt, og dagslysets skjære glans, og himmelens blaa – Nu tok den havet og

holmerne og det faste land. Den var som skjæbnen ingen kunde undfly.

Han glemte efuglen for at se paa skodden og grøsset under kviden ved egen vanmagt – Der aat den holmen derute, nu var den over smaaseigrundene, nu aat den holmen inde ved land og odden og ham selv. Isende kold var den og salt og vaat.

Men hvor blev det av efuglen? Aa, der laa den paa reret og stirret paa ham med sortblanke, vaktsomme øine.

Men kjære vene, den lignet jo Margrete, som den laa og bredte vinger over eggene Hans vidunderlige, deilige Margrete, som han hadde stridt saa for at glemme og slette ut av sit liv – – –

Han truet med fingeren mot fuglen og mumlet i bitter spøk:

[198] «Skal jeg da aldrig bli løst fra dig, du allestedsnærværende plage. Jeg kunde dræpe dig med disse mine hænder, fordi du lænkebinder min sjæl. Men jeg kan ogsaa dø for dig, Margrete, du deiligste Vorherre har sendt i min vei –.»

---

[22]

[199] Nils Sjurssøn Jørland, til dagligdags kaldt Nila, holdt bryllup med Johanne Olavesdatter Eidet.

Naar finnen slaar paa, slaar han stort. For at skaffe rum til de mange gjester, var der reist en løvsal av bjørkebusker i flugt med stuebygningen, derinde spiste folket, og paa stueloftet var der redd flatseng over hele gulvet for dem som trængte ta sig en lur. Ikke mindre end tre spillemænd var tinget, én med fele, én med langeleik og én som blaaste bukkehorn; og brygget og bakt var der, som til det gjæveste bondelag, og halve bygden var buden med til brylluppet.

Det var ikke gjængs skik der i bygden, at bumand giftet sig med finn, og allerminst sømmet det sig en gaardmandsdatter at bryte den vedtægten. Men folk gik til brylluppet, for de vilde ha moro og fest, og de likte Nila, endda de godt visste greie paa at han hadde [200] forgjort bruden, og at det var jonsokkvelden for

akkurat et aar siden det skedde.

Han var paa Grimstad og hjalp Joen Rasmussen med at bygge baat, og jonsokkvelden blev han med de andre for at brænde baal paa Bulidklubben. Men han var sturen og sat for sig selv paa en bergnabb et litet stykke fra baalet og vilde ikke ta del i moroen.

Mens leken var paa det gjæveste, kom Johanne Olavesdatter vandrende frem av smaaskogen, og de som var hende nærmest, saa at øinene stod vidtaapne og anletsdragene var stelen, som naar én gaar i søvne. Ikke hilste hun selv, og ikke svarte hun paa deres hilsen; men gik bent dit Nila sat og faldt ham om halsen.

Saa aapenlyst synte ikke en anstændig pike at hun bar hjerte for en gut, og skamfuld paa hendes vegne snudde jentene ryggen til, og karfolket flirte. Men Johanne sat og holdt Nila i haanden og lot ikke til at sanse det ringeste andet end at han var dér ...

Nila var en hændig, velholden finn med mange penger paa kistebunden, og flere fik han naar Rein-Ellen faldt fra. Og Johanne Olavesdatter var fattig og farløs, uten bedre arv end en pantsat gaard og fire pantede kyr. Likevel hadde giftermaalet været nifst at tænke paa [201] for dem, som hadde været vidne til hændelsen paa Bulidklubben. Og Synev, mor til Johanne, blev rent fra sig av harm over datteren og dængte og haardrog hende. Men da lensmanden læste op gaarden og krøtturte paa kirkebakken og Nila sa sig god for skylden og løste pantet, gav hun sit minde til giftermaalet.

Men stygget bumanden for egteskap med finn, stygget mange av de gamle, ekte finner ikke mindre for egteskap med bumand. De glemte ikke, at det var finnen som oprindelig hadde jorden, og at bumanden var indflytteren, som kom og røvde deres ret. Grænd for grænd hadde de maattet vike og flytte ind i fjordpoller og avhull, der ingen anden vilde bo, og snart var de vel utslettet av jorden.

Kunde det saa være at undres over, at Rein-Ellen, som selv hørte til en av de rene, gamle stammer, bandte sønnen, da han fortalte hende om trolovelsen, og at hun svor aldrig at sætte sine ben indom hans dører, hvis han gjorde hende den tort at sulke stammen med usselt blod. Hun negtet at se jenten og spyttet Nila i

synet, da han vilde ha hende med til brylluppet.

Pyntet med bjørkeløv ség brudebaaten ind ^[202] støen paa Malnes, og følget krabbet paa land med bommer, løper og nævertiner. Indved bergvæggen fjelget kvindfolket sig og satte hodepynten paa bruden, og kjøgemesteren bar om brændevin og niste, og bad følget ta for sig av det gode som var. «Ét tel dokker sprek, dokker e det vel undt,» sa han og blev ikke træt av at nøde.

Efterat maaltidet var over, ordnet følget sig. Fore gik spillemanden, saa bruden og brudgommen haand i haand, saa brudekoner og brudgomsmænd, tre av hvert slag, saa brudepiker og brudesvender og saa hele resten. Alle gik de par om par og leiet ungerne ved haanden. Slaatten hoppet og spratt fra felestrengene, skudd smaldt, og gjenlyd drønnet fra berg til berg. Græs og blommer duftet dem imøte, der de skred, og himlen var høi og blaa og havet speilblankt ytterst ditut, der det gled i et med himlen.

Paa tunet foran pretekammerset stanset de, og klokkeren gik for at varsle Jochum Telman, at brudefolket var der. Men det syn som møtte ham i kammerset, var litet lystelig: En drukken, ilsk prest, som bad ham reise fanden i vold, baade han og brudefølget – han viet dem ikke – og en tømt brændevinsbutelje paa gulvet ved sengen.

^[203] I en fart maatte klokkeren ut igjen og stod og mimret mot lyset og lette efter ord: «Dokker for støgge dokker folk! Bærre støgg dokker lite granne, saa kjem han vel, naar hans tid bli!» Bruden glaamte stort. Var han ikke opstaat?

«Trur du presten e like tidig paa levra, som ei brur, du Johannebaan?» skjemte klokkeren. Og følget lo villig av spøken og spredte sig paa tunet.

Men kaveringsmændene søkte klokkeren og krævde klar besked, og da de den hadde faat, banket en av dem sindig paa kammersdøren.

Døren føk op, og Jochum Telman stod der i skjorte og underbukser og hyttet rasende mot ham og alt følget.

«Jeg vil ha fred for dere!» skrek han – «Reis hjem. Jeg vier ingen, jeg som ikke selv faar gifte mig med hende jeg vil ha.»

Døren dundret igjen, og den ene glodde fælen paa den anden; men ikke én lo.

Om nogen hadde prøvd det, hadde der vanket juling, for det anstod sig ikke at le av, at et menneske var stedt i stor nød. Og Jochum Telman var blit for dem som én av deres egne.

Brudgommen og bruden klemte hverandre haardt i haanden; de hadde selv smakt [204] hvorpas søtt det kjendtes at li vondt, fordi de var glad i hinanden, og de var paa graaten av medlidenhet med presten.

«Du lyt gaa ind og trøste ham, du Johanne,» sa Synev til datteren, og alle brudekonerne stemte i med, at det maatte hun endelig gjøre. Stakkars han som ikke kunde faa den, han hadde hjerte for, og stakkars Margret – Ingen av dem hadde forbrutt sig, det var skjæbnen og loven, de ikke raadde med.

«Ka, synes du Nils, skal æg gaa?»

«Ja det skal du. Og sei fraa mæg, med det samme du e der, at det gjær ikkje nokke om vi venta ei stund.»

«Ja, det skal æg regtig sei aat han.»

De fulgte hende med øinene til døren lukket sig efter hende. Saa stemte spillemanden op til dans, og kjøgemesteren gik rundt med flasken for at kvikke paa laget.

Jochum Telman laa i sengen, ædru og klar, med en sviende fornemmelse av at nu var alt lagt øde – De vilde naturligvis klage over ham til prosten, saasnart han kom paa visitasreise i august, og han vilde erholde sin avsked som prest – Aldrig kunde han vise sig mere blandt likemænd, hverken her eller derute, hvor drømmen hadde kaaret ham til en stor og ærefuld fremtid. [205] Det var lukket og stængt drømmelandet – og Margrete var tapt for alltid.

Da steg bruden stiltfærdig ind, neiet og tuslet nølende frem til sengen og rakte ham haanden til goddag. Du gode gud, saa blek presten var, tænkte hun, og haanden hans var klam og iskold. Hadde han Nils blit med ind, han var saa flink til at finde ord.

Telman laa og stirret paa hende, og kviden dulmet. Hun var liten og rundlét i ansigtet, og øinene bragte ham til at tænke paa havet, naar himlen var overskyet. De hadde pyntet hende i brun kjøpetøis kjole med hvitt silkekast om skuldrene og

en krans av flor og blaa silkeblomster paa det utslagne haar. Han merket sig, hvor farven paa hendes kinder skiftet, og som hun stred med at faa sagt ham det, hun var sendt ind for at si, og han blev grepet av dyp ynk, og skammet sig dobbelt over sig selv. At han kunde nænne at te sig vrang mot hende som hadde kjæmpet saa tappert for at vinde ham, hun var glad i –.

«Vil du jeg skal komme og vie dig?» spurte han mildt.

Hun fór sammen ved spørsmålet og blev blussende rød. Nu trodde han visst hun kom for at plage ham. Og med skjælvende stemme sa hun: «Æg skulde bæere sei dokker ifraa [206] han Nils, at det gjær ikkje nokke om vi venta.»

«Sa han Nils det?»

Hun nikket troværdig.

«Ja, det sa han. Og saa skull æg be dokker fraa di anner og fraa mæg sjøl, om ikkje aa vær fortura for ho Margret. Vi synes saan synd i dokker, for dokker ikkje kan faa kveranner.»

Hendes ord gav som varm rislen inderst i brystet hans, og han kjendte sig lik et barn som hadde faat forladelse.

«Takk skal du ha,» svarte han og tok hendes haand. «Og hils ute, at nu kommer jeg straks.»

«Det skal æg. Men dokker skjønn vel at det ikkje var meininga aa plag dokker til aa gjær nokke, dokker ikkje har løst tel.»

«Ja, men nu har jeg lyst til at vie dig, Johanne, gaa nu, saa skal det snart være overstaat.»

Jochum Telman blev med brudefølget til Eidet og stanset hos dem resten av dagen.

En slik overvættes hæder hadde Nila og Johanne mindst av alt ventet sig, og de gjorde hvad de evnet for at muntre presten; men [207] han førte sig svært stille og vemodelig og nippet bare til drammen.

En nydelig brudetale hadde han git dem i kirken, og en endda vakrere holdt han for brudgommen ved middagsbordet. Han sa gjesterne, hvad Nils var for en prægtig kar, og roste hans forstand og hjertelag, og bad dem unde ham plads

blandt sig, som én av deres egne. For Nils hadde til punkt og prikke oppfylt skriftens ord, og forlatt mor og slegt for at bli fast hos sin hustru og bli ét med hende.

Dypt rørt glante følget paa brudgommen under talen. Han sat stram i høisætet med bruden ved siden, og de svarte øinene hans tindret mot dem. Idag var han klædd som storkar i sorte fløielsklær, med hvitt kalvekryss og kniplingsbrus for armene. Klærne hadde han kjøpt færdig fra Bergen, og de sat som de var støpt paa ham. Ja den Nila, den Nila – Det var baade sandt og visst hvert ord presten sa, de hadde sagtens ikke rukket at tænke paa det før.

Og hverken Rein-Ellen eller nogen av de nærmeste slegtningerne hans hadde tat mot indbydelse til brylluppet.

Efter maaltidet danset de igjen; og da Jochum Telman hadde gjort sin skyldighet og [208] danset med bruden, skilte han sig fra laget; folk var blit ør og fylt av mat og øl. Han satte sig til at røke pipe paa haugen ovenom husene. Luften var lun og mild, og blankstillen holdt sig fremdeles.

Støi og skraal og rop og latter fra bryllupsgaarden naadde ham der han sat, og længslen efter Margrete levnet ham ingen fred. Den hadde gnaget uavbrutt, fra den vaaknet ute paa nasset, og han tænkte for alvor gaa til hende, naar kvelden kom. Hun var oppi dalen paa sæteren. Men han gik til sin egen sæter, der var en bod rede i tilfælde av besøk fra prestegaarden; og i morgen en gang vilde han se at træffe Margrete, og si farvel til hende for stedse.

Nila kom slentrende op til ham, mens han pønset paa dette. Finnen var drukken og kry og kamerat med hele verden.

«Nu skal dokker prøv min tobakk, Jochum Telman,» sa han og bød stolt frem messingdaasen. «De e fin skraatobakk, aa dokker faar den ikkje ber i Bergens by, der har æg sjøl kjøpt den.»

Telman takket og tok en klype og la i pipen, og Nila satte sig bredved ham, og strøk sig over trøieærmet som en unge naar den vil syne at den har nyt paa sig.

[209] «Synes dokker ikkje klean mine e pen? Æg kjøpt di i Bergen daa æg var seggelt med Nykvaagjægta ifjorhaust.»

«Jo du er svært fin idag, Nils.»

Nila funderte litt. Det var noget han vilde betro presten.

Hvad var det?

Jau, presten sa i talen at Nila hadde forlatt mor og slegt for at bli som bumanden, og det var sandt nok, han hadde gjort det – Men enten Telman vilde tro ham eller ikke, saa saknet han mor sin idag saa saart, at maten ikke vilde smake ham. Den forsvørta kjærringen, som ikke vilde han skulde gifte sig med ho Johanna, som var saa nydelig!

Men nu var han og Johanna blit enig om, at naar de vel var danset i seng, saa skulde han staa op igjen og ta paa sig andendagsklærne og snike sig ivei til moren med en kurv bryllupskost og en firekanders dunk med brændevin.

Jochum Telman klappet ham venlig paa skulderen.

«Det er bra, det du tænker at gjøre der, Nils. Men nu skal du sove først, saa blir du ikke træt til turen.»

Nila reiste sig straks. Han skulde gjøre akkurat som presten sa og ta sig en lur.

Dansen stod paa laaven; men da kvelden [210] led, og det blev paa tide at danse bruden i seng, flyttet alle mand ut paa tunet. De tok fat med langdansen, og i den pligtet alle bli med. Fore danset spillemanden, saa kom bruden og brudgommen og presten og alle de andre – olding og ungdom og barn i flæng – Gjennem gangen og stuen og kjøkkenet og bislaget danset de, og ut paa tunet, ind løvsalen og ut igjen, i bugt og i sving rundt hele gaarden, til de endelig stanset i en stor ring rundt spillemanden.

Bruden stillet sig midt i ringen, fulgt av brudekonerne, og følget vek unda. Spillemanden satte sig øverst paa stabburstrappen, og saa lekte de en underlig lek.

Liten og væver og het av dansen trippet bruden frem i takt med musiken. Efter trippet konerne en og en og skulde fange hende.

Takten forntet som dansen skred. Bruden snudde og dreiet sig for at slippe fra konerne, de kringsatte hende og brukte alle slags lure trin og vendinger for at faa hende indestængt mellem sig. De ældre lo og gottet sig, og fangen førtes hun til kammerset, der hun avklædd, sittende i sengen, hadde at vente paa

brudgommen. Men ungdommen blev taus og skygg.

Saa traadte brudgommen og brudgoms mændene frem. Det var hans tur at bli fanget.

[211] Musikken blev styrket med langeleik og bukkehorn, for den dansen var ikke indskrænket til tunet, men kunde trædes paa hver den plet brudgommen fandt det lageligst for sig, saa det gjaldt at bli hørt.

Musiken stemte i med gangar, og hele laget trampet i takt, da Nila i spidsen for tre velvoksne karer i blaa vadmelsklær danset ut. Han rakk dem ikke stort længer end til akslen, og han lignet en splint av en kaat unggut, der han spanket og gjorde sig til i de fine klærne.

Ungdommen hujet glad mot ham og bad ham endelig passe sig for de hine, og han nikket seiersikker til svar.

Spillet hoppet over i strykende springar og der kom vild fart i danserne. Nila var myk og ledig, og benene rørte snaut ved marken. Men karene var det ikke mindre. Han sprængte ut fra tunet og ned paa skraaningen mot fjorden; mændene efter. Svart og smidig var han og spratt som en laks mellem hænderne paa dem, naar de trodde ha ham fast. Felen skrattet, langeleiken skrek, hornet bræket og tutet, og laget brølte i latter og haase rop.

Der var karene om ham igjen! Nu hadde de ham –! Men Nila brøt med takten og la skræmt paa sprang. Det var ikke lek for ham længer, men ramme alvor, og noget forfærdelig [212] ondt var efter ham, forat ta fra ham alt det, han hittils hadde hat kjær, og gjøre ham til slave og træl.

Og for brudgoms mændene var han vildtet de ikke kunde la rømme sig av hænde; og med blodsprængte øine og hivende aandedræt satte de efter ham, og fanget ham just som han emnet ta veien opover aasen. Han slet og sparket og stred for at rive sig fri; men de holdt taket og slæpte ham med sig til bryllupsgaarden og ind i kammerset til bruden. Og da var den fine fløielsdragten flenget, og kniplingsbruset hang i traser rundt haandleddene.

Sturen satte ungdommen sig til at synge viser. De orket ikke høre længer paa kytet og latteren hos de gifte.

Jochum Telman likte sig slet ikke længer. Han hev skreppen paa ryggen, la en

sølvdaler i brudeskaalen og takket for sig. Et par gutter rodde ham over fjorden til Haugsjøen, og hvor han senere agtet sig hen, kom ingen ved.

---

[23]

[213] Bjørkeskogen nede i dalen var rank og tæt, saa tæt at himlen ikke var til at se gjennom løvet høisommersdag.

Opimot liene tok skogen paa at glisne og blev lavere og lavere til den sluttet i smaakratt, og ovenom der laa græslien. Med rikt i slætt av blommer strakte den sig helt dit, hvor gammelsneen laa og braante i bergskôrene og svettet isvand. Og der hadde lien fattigslig brunsvidd brem med flekker av lysegrønt, og sløike og kvanne hadde fæstet rot i sildret fra sneskavlen.

Øverst i dalen, der skogen var glesen og græsunden myk, laa sætrene, Maarsund sæteren og Bøsæteren og Snarsetsæteren. Det var bare jordgammer at regne for, bygget av reisverk og torv og klædd indvendig med næver. Men der var høit under taket og svært trivelig, naar bjørkeveden spraket paa peisen, og det gjorde den omtrent hele dagen, siden det var gjeit og sauer de hadde derinde i dalen til unnadrot, og hver draape av melken skulde ystes [214] til kvitost og mysen kokes til prim.

Den dagen Doreth og Margrete drog avsted med krøtturte, hadde de truffet presten og jomfruen. De stod ute paa prestegaardstunet og saa paa, at smalen og gjeterne blev sluppet av fjøset, for Maarsundskrøtturte og Bø krøtturte brukte være sammen til sæters. Margrete turde ikke se paa Telman for ikke at briste i graat og rørte knapt ved fingertuppene hans, da han rakte hende haanden. Men gudmoren klappet hende paa kindet og kaldte hende «Gulddokka», som dengang hun var liten.

Sent naadde de sæteren, og der var nok at ta haand om og liten tid til grublisering de første dagene. Men da værste travelheten var over, vendte Doreth

hjem, og Margrete blev alene med gjæterpiltten.

Vakkert og fredfuldt var det at færdes i den vaarfriske bjørkeskog med fuglerêr i buskene og alverdens nydelige blommer i græsset nedenunder – Endda vakrere end skogen var lien, mens solen stekte og sau og gjeit gnog i flok til bjeldernes singel og gjæterpilttenes tut i bukkehorn. Men hvad gagnet det hende, naar hvert susende træ, hver syngende fugl, hver skjær liten blomme, alenste bar bud om ham, hun ikke [215] turde mindes? Han *var* i bjeldernes singel, i solens varme, i vindens svale pust. Alt som var vakkert, var ham, og hjertet blødde av længsel.

Men han, han hadde glemt hende fra den stund han møtte motstand som han ikke raadde med, og hadde flyttet hende ut av hjerte og sind.

De sa han drak og sjelden var ædru. Og hadde han ikke sagt saa bestemt at alt skulde være slut dem imellem, hadde hun for længe siden gaat til ham og lagt armene om halsen hans og bedt ham vakkert for hendes skyld avstaa fra brændevinet. Men kanskje kom han av sig selv engang, og da vilde hun si det til ham – – –

... Hun hadde holdt sig hjemme i vinter og aldrig gaat paa besøk. – Forældrene hadde villet ha hende med til kirken om søndagene; hun hadde sagt nei. – I paasken vilde de ha hende med til alters; men hun unddrog sig da ogsaa. Ikke vaagde hun knæle indfor guds ansigt uten anden tanke end Jochum Telman; og hun visste med sig selv, at hun hele tiden vilde ligge der og stunde mot det øieblik, da hans velsignede haand skulde røre ved hendes hode.

Nu var det sommer igjen og lyse nætter – Storkarene reiste paa besøk til hverandre, og [216] sognepresten paa Hassel kom for at hente rettighetsfisken og hadde med sig nogen av døtrene. Om Jochum Telman gik hen og blev glad i en av dem – Det var ikke det granne rart hvis han vilde gifte sig, staute, ferme karen; men hun vilde dø av sorg den dagen det skedde.

Og som Margrete gik der forpint av de nagende tanker, kom Rein-Ellen ruslende indi dalen med hunden Sarak i hælene, Hun brukte gjøre den turen hver eneste sommer for at spaa sæterjentene og ta mot det offer, de bragte hende av tobak og kaffe og hvad andet smaatteri de hadde rasket ihop og gjemt unda til hende.

Margrete kokte peprende sterk kaffe til hende og disket op med det bedste hun aatte av god mat; og mens de sat der to ene og aat, med Sarak for bordenden, aapnet hun sit hjerte for finnkjærringen og bad hende endelig hjelpe sig med at vække Jochum Telmans elskov av dvalen, saa Margrete atter fik nævne ham som sin.

Det mørke, rynkete kjærringfjæs drog sig sammen i et smiskende grin.

«Du kan tvinge ham, om du vil, men det kosta søll.»

Aa, ikke værre, tænkte Margrete og tok [217] skeen op av kaffefløyten. Den hadde rundt blad og kort, vridt skaft, og hun hadde faat den i daapsgave, og hun hadde aldrig spist med anden ske, det hun kunde huske. Men hun gav den gladelig for at vinde tilbake ham hun holdt kjærere end al verdens sølv.

«Vil I ha den, kan I faa den, den e min egen; men penger har jeg ikke.»

Lik kloen paa en rovfugl hugg Rein-Ellens næve om skeen, der glimet et glubsk blink i øinene og med velbehag merket hun sig tyngden, før hun gjemte den paa barmen. Saa lænet hun sig over bordet mot Margrete, som sat og støttet haken i henderne.

«Du skal ta en levanes frøsk, og klokken tolv om Jonsoksnatta skal du døy den i nordrinnanes vatten. Æg døy dæg for Jochum Telman, i namn gud fader, gud søn og gud den helligaand, skal du sei. Naar du e færdig med det, skal du ta aa grav han ner i ei maurtuve; og om sju daga og sju nætter skal du grav han op igjen, og daa finn du bære beinraden. Den skal du lægg i ei lita treøske, og øska skal du lægg under haudyna di. Og kver einaste kvell med det samme du skal lægg dæg, skal du ta frem øska aa lette paa lokke aa sei:

«Gud gi han Jochum Telman fatta elskov tel mæg i nat». Og naar du har sagt det, saa [218] skal du klemm lokke nedpaa igjen og lægg øska tilbakers under haugjæra di.

Og gjær du nu akkurat som æg her sitt aa sei, saa skal det ikkje vare nokken evighet, før du har han i bua hos dæg.»

Men trodde Rein-Ellen det nyttet at tvinge en som var prest?

Finnkjærringen lo lydløst.

«Ungt, ferskt kjøtt har gud selv født,» messet hun lystig, reiste sig fra bordet,

neiet og takket mangfoldige ganger for traktementet – Hvis Doreth kom, skulde hun se indom igjen og spaa dem.

Saa lokket hun paa Sarak og ruslet til de to andre sætrene for at hilse paa fremmedfolket der.

Sæterboden var pyntet med bjørkeløv og gulvet og dørhellen strødd med hakket brisk og jonsokguld;ⁿ⁴ og i en skaal paa bordet stod der forglemmigei, blaabjølle og kvitkari, med fine bromblader i en krins utenom.

Blommerne hadde Eiler Hundevart plukket og git dem til Margrete. Han var gjæterpilt for prestegaarden, og jomfru Stoltz hadde lovd ham nye klær og støvler for sommeren.

[219] Det var ikke maate med saa kry han kjendte sig ved at være forfremmet til at bli med paa sæteren. Der var de tre smaagutter i følge, og han slap sitte alene som ifjor. De lekte, blaaste paa siljufløite og bukkehorn og skar sløike og fisket kjøe og bar hjem til jentene, og fik mat og melk, med de vilde ha ...

Det eneste han saknet var sjøen og bygdefarsjægterne. Og naar længslen blev for svær kløv han øverst op paa fjeldet og stod og blikket ut over havet efter seil; og da tænkte han paa den jægten han selv skulde føre, naar han blev voksen kar.

Til Margrete kunde han snakke om det han tænkte paa, men ikke til nogen av de andre jentene, og derfor undte han hende brorparten av det, han og kameraterne drog tilhuse, og plukket vakre blommer til hende, siden han saa hun likte dem.

Om eftermiddagen hadde gjæterpiltene tændt baal under hamrene, og jentene strævde sig dit op med mysebrøm og melkekaker og sat og koset sig sammen med dem. Hele dalen og langt utover bygden saa de deroppe fra, og en strimmel blaat hav og endda blaaere fjeld bortenfor det. Myrene skimret som irret kobber med glimt av sølvblankt vand. Hist og her var aapninger og vide indhugg i skogmarken [220] og der laa gaardene, med aker og eng endda lysere grøn end løvet paa bjørken. Og i dalbunden dypt under dem stod skogen og dubbet i sommerbrisen med sol over alle toppene.

Efterat krøtturte var stængt i hus til natten og melkingen undagjort, gik

Snarsetjenten og Bøjenten og alle tre gjæterpiltene ned til gaardene ved fjorden, for at være med paa Jonsokmoroen sammen med anden ungdom. Margrete fulgte dem et stykke paa vei og snudde hjem igjen. Hun hyste ikke hug til at danse, undskyldte hun sig. Mens sandheten var, at hun gik og ønsket efter at bli alene, for i ro at kunne fuldbyrde det, Rein-Ellen hadde lært hende. Frosken hadde hun gjemt i et spand, og maurtuen hadde hun set sig ut for længe siden –

Endelig blev det midnat!

Margrete drog et langt suk, da klokken tok paa at slaa, grep frosken og bar den til opkommet og døypte den i sildret mot nord i de navn, Rein-Ellen hadde lært hende.

Fra barn av hadde hun hørt, at frosken var en forhekset prins, saa skulde nogen kunne hjelpe hende, maatte det bli den. Og jo mere hun saa paa den, nu den stred og feftet for at komme sig løs, des tydeligere saa hun liknementet av menneske i krop og fagter.

[221] Det var en stor, diger maurtue hun hadde set sig ut, og det vrimlet og krydde med maur paa alle kanter. Hun brøt sig en tørkvist av et heggekjær, der vokste, samlet skjørtene indtil læggene og grov et hul paa siden av tuen og stak frosken nedi. Saa karet hun fort over med kvisten og sprang tilbake saa mauren ikke naadde hende.

Men der var ikke gaat mange minutterne før hun kjendte rædslen krisle i brystet. Du storeste gud, hvad hadde hun gjort! Det var han Jochum Telman selv, og ikke nogen frosk, hun hadde gravd ned i maurtuen –

I samme nu stod hun ved tuen og sparket i den; nappet frosken, som var svart av maur og næsten ikke rørte sig, løp til opkommet og kastet den uti vandet. Den fløt med buken op, aldeles stiv.

Atter tok hun den i haanden og strøk den lindt og la den paa en siljugren som hang i vandskorpen. Saa knælte hun paa bredden og vaktet paa den. I ørsken saa hun en gløtt blaa himmel og en hvit sky nede i vandet; et blekt ansigt stirret skræmt mot hende, og skyggen av en fugl vinglet forbi. Hun graat ikke, bare mumlet med tyk, fremmed stemme: «Du skal vaakne, Jochum, du skal vaakne, Jochum. Hører du ikke, jeg sier du skal vaakne –»

[222] Da gled frosken ned av kvisten, svelget nogen ganger og svømmet dorsk tilbunds og gjemte sig under en sten.

Hun reiste sig og foldet hænderne i takk og lov – Han levde! – Du kjære, snille, gode gud, hendes Jochum levde – og hun hadde ikke dræpt ham.

Og saa kom graaten og minderne om al hans kjærlighet og ømhet mot hende. Nei, at hun hadde hat hjerte til at holde sig borte fra ham, naar han hadde det vondt. Hun hadde hat moren og Doreth og gamlemoderen og Enok til at trøste sig i sorgen; men Jochum Telman, han hadde staat mutters alene.

Jochum Telman kom vandrende skogstien opefter dalen. Det var tyst og stille under de høie bjørker og næsten skumt, endda natten var lys som dagen. Duft av rogn og hegg svev om ham, lyngen stod i flor, og der det fandtes en aapning for sol og lys, yrte skogbunden av blomster. Hvite, blaa, gule, grønne, røde og violette vimret de frem mellem græsset. Men sin elskeligste blomst, den himmelblaa Kristi blaaøie, saa han ikke, den sov.

I bakken nedenfor Maarsundsæteren traf han Margrete. Hun sat paa veikanten og var blek og forgraatt.

[223] «Bli ikke vred paa mig, Margrete. Jeg maatte se dig,» sa han og satte sig bredved hende paa bakken.

Men hun kastet sig heftig indtil ham og la armene om halsen hans.

«Jeg har længtet saa efter dig, Jochum.»

«Og jeg efter dig – – .»

... Var det, fordi hun var alene og sorgfuld, hun sat oppe, eller var hun syk, spurte han bekymret, og saa hende ind i de forgraatte øine.

«Spørre mig ikke, er du snil,» avverget hun bønlig og skjulte ansigtet i hænderne.

Rolig tok han hænderne væk og tvang hende til at se paa sig. Han *vilde* vite aarsaken.

Jo ... Nei ... Jo, hun skulde si det; men da maatte han ikke bli vond paa hende bakefter.

Og med hodet mot skulderen hans skriftet hun ham den lærdom, hun hadde bekommet av Rein-Ellen, og det hun selv i nat hadde øvd med frosken. Men hun hadde gaat og indbildt sig at han var blit glad i nogen anden – og saa – – –

«Der er ingen anden end dig – Og der kan ingen anden bli,» la han tungsindig til.

[224] Han er min! Bare min! jublet det gjennem hende, og hun kysset ham inderlig. Og i sin fryd visste hun ikke, at han var dyster og fortænkt og ikke gjengjældte kjærtegn.

Om litt sa han:

«Margrete, der har været dage og nætter, da jeg har hatet dig og ønsket du aldrig var født.»

Hatet hende – – Hadde han hatet hende? Men hvorfor? spurte hun angst og flyttet sig ved siden av ham igjen.

«Jeg skal forsøke at forklare dig det, kjæresten min, men bli ikke saa forskrækket. Saadant kommer og gaar uten at vi kan gjøre ved det.

Før jeg lærte at kjende dig, har jeg aldrig været glad i nogen kvinde. Det var mit arbeide som prest og mine studier jeg var optat av; og jeg gik og drømte om engang at faa utrette noget som kunde gagne og glæde andre end mig selv.

Men saa grep du ind i mit liv, og mine studier og mit arbeide tabte sit værd. Menneskene blev mig en plage. Og min drøm om det, jeg engang skulde utrette – --»

Han strøk sig over panden, og hans ansigt fik et lidelsens uttryk, som skræmte hende meget mer end hans ord.

[225] «Alt kan en mand taale at miste; men tar du drømmen fra ham og lukker du for synernes vidunderlige verden, da maa han slukne og dø! Hadde jeg giftet mig med dig, saa var du glidd ind i mit liv, og du hadde faat bøte med dig selv til vederlag. Men du var utenfor, og intet kunde du gi; bare ta og ta.»

Fuld av sorg over brøden, han læsset paa hende, bødde hun hodet, og graaten vilde op: «Jeg vilde ikke ta, Jochum, men du var i alt, og du var alt,» sa hun.

«Gaat ikke Margrete,» bad han. Jeg vilde glemme dig; men jeg magtet det ikke i ædru tilstand, saa dræbte jeg dig i brændevin – Men døm mig ikke for

haardt,» la han sagtmødig til. «Aa, du vet ikke for en lidelse det er at ha git et menneske sin sjæl— — —

Nei graat ikke, jeg ber dig pent — La mig faa lov at lægge hodet i fanget dit, jeg er saa træt.»

Al hendes egen sorg var glempt og hun strøk og klappet ham ømt. Snille, velsignede manden hendes, hun var glad i over alle ting. Og som hun brukte lulle for Enok naar han graat, sang hun dæmpet:

[226] Jesus gik i skoven,
bar sin forgyldte krone paa
Kronen brandt,
lyset randt,
møtte han Sankt Peder.
Se mine hænder, og se mine fødder
Og se mine blodige taarer.

Sang hun den sangen for Enok? spurte han med lukkede øine.

Ja, den og mange flere. Nu kunde Enok gaa, fortalte hun kry, og han snakket rent, og han var saa nydelig med bukser.

Han blev næsten avundsyk paa barnet, som fik til overflod den kjærlighet, han selv vilde ha.

«Hvis jeg slutter at være prest, Margrete, vil du da gifte dig med mig?»

Hun studset — Trængte han spørre om det.

Han lo— «Jeg vil ta avsked og kjøpe hus og gaard og leve som bonde og fisker. Hvad tror du forældrene dine sier til det? Faar jeg dig?»

«Det gjør du vel. Og der kan jeg hjelpe dig, Jochum, for slikt noget som at stelle med jord og krøttur, det kan jeg.»

Der hørtes skridt og stemmer paa skogstien. Det var sæterfolket, som kom fra moroen, og Jochum Telman reiste sig og trykket [227] Margrete i haanden. «Jeg ser om dig i morgen, før jeg gaar. Ha det godt, kjæresten min, og takk for du er til.»

Margrete stod og saa efter ham til han blev borte mellem smaaskogen; saa gik hun fort ind for at slippe møtet med de andre.

---

[24]

[228] Der grodde en bjørk i en dyp kløft ute mot det aapne hav. –

Vinterstormen rusket og slét i den, og sne tynget grenene. Men løste vaar og lindveir is og tæle, skrapte skred og jordras med sig det meste av muldlaget bjørken skulde næres ved, og derfor stod den saa fattigslig krøkt og strakte vridde grener op mot den dagsol, som snaut naadde ind i kløften, og mot den natsol som gav liten varme. Og havgulen sved sprættende blad og bristende knop.

Ned bratteste raaken i kløften kom sent om Jonsokkvelden Rein-Ellen og Sarak. Hun bar bylt paa ryggen og kjep i næven og lot til at ha det fykende travelt. Over flaaberg furte hun, traf hun ur, kløv hun varlig og bromskoggen svalet om hende, saa bare hodet syntes over det grønne.

Under uren nyttet hun faret efter et jordras, og der gik det lettere, endda komagerne sakk tungt i det løse grus. Hun stanset ofte [229] og slettet ut sine mest tydelige far med kjeppen og lette sig fastere grund. Sarak diltet efter, der hun gik fore, og viftet med den krøllete roven straks hun saa sig tilbake.

Ved bjørken hukte hun sig ihop og sat lik en stor mørk fugl og stirret med glippende øine mot raaken, hun nyss hadde gaat. Sarak la sig ved siden av hende, med snuten paa forlabberne og gnefset glubsk efter myggen, som tætnet i sverm rundt dem.

Længe sat hun der dødsensstille, saa klædde hun langsomt av sig plagg for plagg bumandsklærne sine, til hun bare hadde uldserken og komagerne igjen, aapnet bylten og trak frem en blikbomme og en flunkende ny, mørkeblaa finnekofte pyntet med brede border i rødt og gult. Der var roset silkeduk til at ha i brystet, og sølvnaaler og dingel til at fæste den med, og beltet var prydelig utstaffert med underlige figurer støpt i sølv og i tin. En tollekniv i hvit utkroget benslire hang ved beltet.

Nænsomt rørte fingrene ved plaggene og et bævreende smil gled om den tandløse mund, mens hun iførte sig stasen.

Sarak blundet med halvlukte øielok og ristet paa ørene, da koften snertet borti den. Men som hun færdigklædd i alt sit staselige skrud [230] tok paa at gjeike og snurre rundt i rundt med underlige fagter, spratt den op og sat klarøiet og dunket med roven mot marken.

Stor og rød som skinnende kobber rullet midnatssolen over havbrynet, og lyng og mose og vasgraatt fjeld lyste og glitret. Der var ikke sky paa himlen, og ikke krusning paa havets blygraa flate, hverken langt ute eller inde ved land hvor det dumpt steg og sank om fjeldets fot. Og bjørkens unge løv gnistret lysegrønt fra bristende knop.

Lik et underlig insekt snurret Rein-Ellen sin dans og gjeiket enstonig pipende gjeiken til ende; saa hukte hun sig atter sammen og sat likstiv, og svetten silte over det brune, skrukkete ansigt.

Sarak snuste til hende og ulte i saar jammer, da den intet livstegn fornam; og ulet jamret mangedobbelt tilbake i den trange kløft.

... Længe, længe sat hun. Ind i svundne tider stirret hun. – Frodig stod skogen og frodig var græsset ved strænderne. Paa fjeldet kvitnet mosen myk og grenet, til rikelig føde for flokker av ren. Simler og kaate kalver lekte vaaren og forsommeren lang ved vik og paa nes, der havgulen svalte; okser gaulte fra li og gnugget hornene mot bjørkelæggene, saa skogen duvet som i sterk storm.

[231] Men bumanden kom, og landet aat han fra fjærens ytterste vorr til fjeldets øverste varde, og hjemløst kryp blev finnen, der han før vanket som herre og hersker. Hans guder, flerfoldige og mægtige, som verden selv, maatte vike for kristendommens treenige gud, og de gamle altere blev skjendet.

Et kampsky barn blev finnen – kristen av navn blandt bumænd, men hos sine guder, dem han reiste nye altere paa løndomsfulde steder, blev han ved at være hedning av sind og sjæl. Og ingen, ingen av dem blev glemt. De fik sit offer hver til sin tid: hest, rensdyr, hund og hane – et levende menneskebarn, om nøden var stor og guden var vred, – jorden drak blod og gjemte paa smuldrende ben, og de alene som i troen var vigd, kjendte helligdommens sted.

Men trængsel tærte som aaarhundre lang sott. Finnen søkte lyvd hos bumanden og vanagtet sine guder. Bare en og anden enstøing av de gamle, sterke

stammer kjendte endnu den hemmelige viden og øvde troldom ved gudernes liknelser og vernet sig ved dødningernes magt. Men de vigde blev færre og færre. Her sat hun, av sin ætt den sidste som hadde holdt sig fri fra bumandsslegt. Gammel, ussel og mæt av aar hadde hun strævd sig den ^[232] lange vei fra gammen ved fjordpollen og over fjeldet til alteret her, for at grave arvesølvet i jord og bringe sit dødsoffer, at de som var tilhuse dernede skulde naadigen ta mot hende og gi hende rum og sæte hos hendes hedengangne folk.

Sønnen hun hadde født til verden han giftet sig idag med bumandsjenten, tvi! Uværdig var han blit, og aldrig skulde hun møtes med ham, efterat livet oppe paa jorden var slut. Han vilde lægge hende i kirkegaardsgrav, ringe med klokker og fæste kroppen med prestesignet jord. Tvi! Men de gamle guder var mægtige og taksamme, de skulde ihukomme hendes offer idag, og fri hende ut av kristenmands vold. – – –

Munden mimret en toneløs sang og vidt aapnet hun øinene. Hunden smøg sig ind til hende og slikket hende i ansigtet, og hun klappet den over nakken og halsen.

«Sarak, snille Sarak, han slikke matmore sit,» mumlet hun og knyttet et vævet uldbaand om halsen paa den og bandt den til bjørken.

Faaeine græsstraa spirte av mosen, der hun nedenfor bjørken tok væk torven og øverste gruslaget. Under var der en flat helle over en firkantet, stensat liten grav med nogen benknoker paa bunden.

^[233] Sarak pistret og rykket i baandet, men fast grep Rein-Ellen den om nakken og rendte tollekniven like til skaftet ind bak venstre bogblad. Et ul – et bøks i luften paa alle fire – og den trillet paa siden, og i de skræmte øine brast litt efter litt livets glans.

Hun grov dypere, paa skraa ind gruset en aapning til blikbommen med arvesølvet og det hun hadde samlet av rede penger i dalere og skillinger, klemte bommen ind og dyttet for aapningen.

Saa tørket hun næverne rene paa koftekanten, blottet barmen og knælte ydmyg ved alteret og bødde panden mot jorden, mens hun gjorde Beiga-Galles tegn for sit ansigt og for sit bryst.

Efter paakaldelsen drog hun kniven ut av Sarak, som laa stiv med blodig skum om munden. Et par blodsdraaper piplet frem av saaret.

Hun veltet hunden om paa ryggen og sprættet op brysthulen. I den var alt blodet samlet, og hun øste det ut med hule hænder over bunden av graven, malte Beiga-Galles tegn med blodig finger paa sin blottede barm og ristet det med knivsodden i Saraks varme hjerte.

En flok skarv fløi skrikende forbi og [234] vingspidserne ripet i flugten havets blanke flate. Hun kvakk ved skriket – vaaknet som av lang ørske og kjendte sig frossen og angst. Famlende trak hun koften sammen over brystet og glante fremmed paa de blodige hænder og paa Sarak og blev staaende og rugge med overkroppen.

«Hyss, kom der folk!» Rein-Ellen hørte livagtig snikende skridt bak ryggen og vendte sig braat. Solen var gaat i skjul under bergakslen og kløften var blit høi og graa. Det pep i lyng, det suste i brom, tuslet lumsk i mosetuene og smaldt av tunge dryp under berghallerne – Aa nei, det var ikke levende mennesker som her var om hende, men vidnerne hun selv hadde manet.

Og ræd og skjælven fuldbyrdet Rein-Ellen den gjerning hun pligtet at øve med glæde: Stillet Sarak opreist i graven, la hellen over, og skjulte alteret med grus og mosetorv, og slettet omhyggelig ut hvert spor som kunde røbe, det her var øvd.

Tufs og bumandsklædd stavret Rein-Ellen op bratteste raaken, kvilte ofte i motbakken og støttet sig tungt paa kjeppen.

I øverste bratten satte hun sig og saa tilbake ned i kløften, der bjørken bredte fattigslige [235] grener i skyggen fra begge bergsiderne. Det var gjemt som gjemt var, og hun angret ikke – – Men ikke en dag hadde de været skilt ad, hun og Sarak – Nei ikke en eneste dag paa godt og vel fjorten aar. Og dyr, de var trofastere end menneskene og klokere med – – Sarak, bisken, han skjønnte hende han, og trøstet paa sin vis, naar han som søn skulde være tedde sig vrangforgjort og litet agtet det en gammel kjærring hadde at si.

Hun pustet mødig og knuget de dirrende næver mot bringen, som vilde hun døve saknet; reiste sig træt og krækte opfor sidste kneiken og stavret indover

heien.

Men som skutt frem av jorden sveg liknelset av Sarak foran hende mellom krydret pors og snehvit multebærblom. Hun fulgte det med øinene, og det var hendes egen bisk, slik den gikk og stod i levende live.

Hun nikket glad, smilte til liknelset og mumlet fornøiet:

«Snille Sarak, han blir med matmore sit.»

Der stien tok av ned mot fjorden, sank liknelset i jord. Hun stanset uviss og søkte med blikket mellom tuerne. Og sanset med det samme, at skodde slørte for solen, og at havet hildret seg ind i himmelen. Selv stod hun paa en liten strimmel av jorden, og rundt ^[236] hende var den glasblanke mur av vand, færdig til at velte sig over hende.

«Jesus!» pæste hun og knuget fastere om kjeppen, og hele den gamle, avfældige krop skaket i angst.

«Jesus Kristus og Beiga-Galle være min sjæl naadig!» skrek hun vildt og hastet benveien til Jørland.

Tyk oste røken gjennom ljoren, og Rein-Ellen tverstanste oppe i lien, da hun blev var det, la sig ned og krøp paa fire mellom lyngtuerne til kanten av berghammeren og gløttet utfor. Det var Nila som var kommet, trøien og hatten laa paa vedhaugen, og gammedøren stod aapen.

Hun hadde visst det paa fornemmelsen at han huget til gaards, og da hun saa over arvesølvet i bommen, før hun gikk, hørte hun tydelig foregna av ham ute i svalen.

«Det Nila, det Nila – støtt snuste det glunte etter det han ikkje maatte sjaa; men nu har more dit lura dæg bra,» tænkte hun fornøigd og lo og gottet sig, og tungespidsen dirret kjørtrød mellom de flækte gummer.

Hun blev liggende og se ned paa husvonet sit og undret paa hvad han tok sig fore, naar ^[237] hun var borte. Rotet han i tølerne hendes efter penger? Han trængte dem visst, slik han sløste med farsarven – Men ingenting bekom han av hendes haand utenom det han alt hadde faat. «Nei ikke en einaste skilling,» kvæste hun ilsk og lettet sig paa albuen, men seg straks ned; rundt nøstnaaven

kom sønnen med en bømte i næven.

Saa har han kokning med, tænkte hun glad – Deilig, fet bryllupskveite; og fisk var ikke kommet indom hendes mund paa den dag hun mindtes.

Fort krøp hun baklængs attom noget vierkrat, løsnet bylten av ryggen og gjemte den i kjæret og listet tvekroket tilbake til krøtturstien.

Hildringen var for længe siden slut. Over fjeldene i øst steg morgensolen som gloende ild, og fjorden blaandet i frisk bris. Ikke visste hun mere, om det hun hadde oplevd paa fjeldet var en øienforblendelse; men stygt var det. Og hun krøkte fingrene for at døive fælsken som fulgte, straks tanken streifet hændelsen.

Og Sarak, uskyldige dyret, han fik ikke smake fisken!

Med venstre foten støttet mot grustenkanten sat Nila og skummet fiskegryten, da [238] moren kom ruslende ind. Nila saa bønlig paa hende; men tok straks øinene til sig. Var hun saa tidlig paafærde utendørs?

Aa, ikke tidligere end at visse andre folk hadde faat tid til at omraa sig med mat til hende, kven hun blidt og veiret med spilte næsebor mot dampen fra gryten.

Paa bordet stod en fuldpakket kurv med noget hvert av bryllupskosten, og en liten dunk brændevin og en pakke sammenlagt bladtobak laa ved siden av.

«Der staar en godsmak til jær fra ho Johanna og mæg sjøl,» sa Nila og pekte paa bordet.

«Du faar ha takk. Men dokker træng ikkje ta bort kostnaden dokkers til mæg,» sa hun snosk, og luktet til tobakken, inden hun puttet den i stakkelommen.

Der var brændevin paa dunken, om hun ikke vilde forsmåa, vedblev han ydmyg, og skridtet frem til bordet og heldte fuld en tekop og flidde hende.

Hun drak lysten, for sandelig min sæl var hun blit svang og ussel efter turen.

Han gik tilbake til gruen og syslet med sit. Kunde han saa visst opnaa at moren blev god paa ham, hadde han ikke mere at ønske sig i verden. Det hadde kjendtes saa [239] forbaskende leit indvendig igaar og idag, at hun ikke var med i brylluppet –

Fisken var kokt, og han lettet gryten av skjæringen og øste vand paa kjelen og

hængte den paa kroken.

Rein-Ellen hentet flatbrød fra svalen og satte sig paa huk ved gryten og gav sig til at dyppe mølje i fettet som fløt paa søet, Nila tok flatbrød av fanget hendes og gjorde likedan. Begge sat de med halvlukte øine og stønnet og smattet av velvære, og saa hyggelig som den stunden hadde Nila ikke hittils hat det i brylluppet sit.

Morgensolen skinnet ind vinduet; dens straalere tok skjær av ruternes grønne glas, og blek som maaneskin faldt lysstrimen over bordet og sengen og den brunrøkte væg. Gjenskin fra strimen rammet sperreloftets skumre mørke, og røken mellem de sotede bjelker valt som graa uld. Men i krokene, dit lysningen ikke rakk, tætnet mørket, og der raslet det neppe hørbart av skrotte og maur, som var blit lokket til av matlugten.

Møljen var spist; Nila tørket fettet av fingrene paa buksebaken, og Rein-Ellen la fisken paa en træskaal og bar den paa bordet. De flyttet sig bortaat og nød resten av maaltidet.

[240] Men alt i et maatte Nila skotte til døren, om ikke Sarak kom snart. Den brukte ikke at holde sig unda, naar der vanket mat. Han var glad i hunden som i en bror, og han hygget sig for hver gang han var hjemme ved at se den igjen. Tilslut kunde han ikke bare sig længer, men spurte:

«Kor e han Sarak mens æg ikkje ser han?»

Rein-Ellen gapte raadvildt med tuggen i munden, og ansigtet gustnet. Sat hun ikke selv og sørget den, saa hjertet blødde i bringen – Hun var ved at briste i graat; men sinnet kom hende til hjælp. Var det ikke han gapstriken der sat, det forhutelige vantrefte av en søn, som var skyld i, at hun hadde dræpt dyret!

«Skjeller det dæg!» fræste hun, og slængte kniven i bordet.

Nilas glante stort. Var hun sindssvak eller fuld, han maatte vel ha lov til at spørre efter bikja –

Vilde han endelig vite det, saa hadde hun rendt kniven i Sarak og søkt han ned, for han hadde faat krampen og var blit galen i hodet.

«Har I dræpt han Sarak?» klynket Nila med taarer i øinene.

[241] «Han Sarak!» hermet hun og gjeipte, men kvapp i det samme, for der i

solstrimen svev atter liknelset dens. Og fjorden lettet sig utfor vinduet og veltet indover gammen. –

Hun hoppet op paa krakken og stod og verget for sig med hænderne. «Jesus Kristus!» skrek hun og stupte i armene paa sønnen.

Nila klemte hende ind til sig. «Mor, sei mæg det før I døir, at I ikkje e sint paa mæg!»

Det laat ikke i hende.

Han bar hende til sengen, rev op linninger og hegtet op trøien i halsen og skvættet vand i ansigtet hendes. «Mor,» tagg han, «sei mæg det før I døir.»

Hun ledde et granne paa hodet og læperne rørte sig; men saa var det slut.

Han sprang til bordet, heldte brændevin i koppen og tvang det ind mellem tænderne paa hende og skaket og ristet i hende, og kjendte en olm lyst til at spænde og slaa den gjenstridige kjærringskrotten, som ikke kunde gi lyd.

Men galskapen randt av ham og vårt la han hende tilrette paa sengen og knepte hænderne over brystet. Han maatte være i bryllupsgaarden til frokosten skulde ætes, og han fik gaa indom fasteren og fastermanden og be dem ta haand om liket til brylluppet var forbi.

[242] Kjelen kokte over. Han løftet den av skjæringen, slukket varmen og satte fiskegryten i grusteinen. Saa klædde han paa sig trøien og hatten, tok brændevinsdunken under armen og stod færdig til at gaa.

«I faar ha farvel daa, mor. Men hadd I ikkje vorre et saant forsvørta tvertfortræ av jær, saa hadd I faat set ho Johanna mi, før I døid. Og det vil æg sei jær, saa I veit det: Ho var den penaste veikja i heile Malnes.»

---

[25]

[243] Der var et menneske i bygden jomfru Elisabet Stoltz ikke taalte se for sine øine, og det var Nils Johannesen, gamleklokkeren i Malnes.

Aarsaken til motviljen hendes var at han for mange aar tilbake i julemoroen hos Steffen Mogens paa Skagen kysset jomfru Stoltz, saa alle i laget saa paa det. Det var endda det aaret hun kom til Bø, og hun var stiv og kry og optat med sig selv dengang, som det anstod sig en lofotværing av bedre familie. Han var nyklækt klokker og skoleholder og bygdens værste spilopmaker. Fridd til hende hadde han og faat nei; og han visste ikke finere maaten at hevne sig paa end at bringe hende paa folkemunde.

Jomfru Elisabet Stoltz glemte aldrig forsmædelsen. Men han glemte jomfruen og giftet sig med en pike av samme stand som han selv, og aatte med hende elleve sønner og én datter.

[244] Da datteren kom, frasa han sig stillingen som klokker og skoleholder og kjøpte Skaalbrækken. For hadde han faat taus, skulde han better jord og jarn skaffe gard og krøttur til hende!

Gaarden laa i en brat bakke. Midt imot var en stor skogli og nedi dalsøkket et vand. Stedet hadde han set sig ut fra første gang han som unggut kom der forbi, og vakrere flek fandtes ikke for hans tanke.

Gjestfri og selskapskjær hadde Nils Johannesen støtt været og godt likt av gammel og ung. Aldrig var hans dør stengt for farende mand, eller hans hjerte for den som var stedt i nød.

Den sommeren Nila og Johanne giftet sig, fylgte han net og jevnt seksti aar. Han var med i brylluppet som kaveringsmand og brudgomsmand, og han var det, som tredje bryllupsdagsmorgen, mens de sat og aat frokost og endnu var passe ædru, sa:

«Dokker glunta, æg ha hørt gjete, at der skal være bispvisitas i Vaagaen den femte juli. Vil nu dokker som æg, saa skriv vi tel biskoppen og ber i vores alle sit namn, at han Jochum Telman maa faa lov tel aa gifte sæg med ho Margret.»

Der blev stilt kring bordet som i en kirke, [245] og den ene ventet den anden skulde svare, men indi sig var de alle villig.

Først da kjøgemesteren høitidelig forkyndte, at det var en begjæring det anstod sig ethvert rettænkende menneske at være med paa, løsnet tungebaandet – Kvindfolket graat av rørelse og karene blev kaute og kry. At skrive til bispen var

næsten som at skrive til kongen, og enstemmig kaaret de Nils Johannesen til at fremme saken.

Ottedagsdag var Nils Johannesen paa farten, og dokumentet blev undertegnet av alle gjestgiverne og av lensmanden og medhjælperne og de agtværdigste bondemænd i Bø og Malnes.

Nogen prat om saken vilde de ikke ha, før utfaldet var kjendt; og gjensidig lovde de hinanden at holde det hele hemmelig for Jochum Telman; de visste alle at han like saa gjerne vilde ha Margrete som at leve, saa de trængte jo ikke raadspørre ham.

Men selveste dokumentet hadde Carolus Falk hjulpet Nils Johannesen med at føre i pennen, og det lød ord til andet saa:

«Vi borgere og bondemænd i Bø og Malnes andrager herved i ærbødighed den Høiærværdige biskop om, at vores prest, den [246] velbyrdige Jochum Telman, maa bekomme Margrete Christensdotter Maarsund til sin ægtehustru for Gud og mennesker. Og bevidner vi herved, at hendes søn, ifølge bygdens sæd og skik, ikke er at regne for løsingsbarn, men avlet med hendes fæstemand, salig afdøde Søfren Sørensen Maarsund, som blev paa sjøen nogle dage før brylluppet og førend gutten var født til verden. Saa bemeldte Margrete Christensdotter Maarsund efter vores begreber mere er som en enkevinde at kalde, end som en pige falden udi utugtighedens synd.

Men vores elskelige prest, velbyrdige Jochum Telman, er stedet udi en svar sorg og sindets anfægtelse formedelst sin kjærlighed til denne Margrete Christensdotter Maarsund, som han ifølge lovens bogstav ikke faar gjøre til sin ægtehustru. Og skal han visseligen omkomme og tilintetgjøres under sin kjærligheds kval, om ikke hans Høiærværdighed biskoppen vil sig over hannem forbarme.»

Ingen var gladere end Carolus Falk for at bygden endrægtig sendte dette andragende – Han hadde lidt med vennen og delt hans sorg, og oprigtig bemøiet sig for at bringe ham til at glemme piken. Omsider hadde han saa smaat turdet haape at Jochum Telman var over det [247] værste, og saa kom tidenden fra optrinnet paa Malnes og ødela haapet.

Telman selv hadde ikke nævnt det med en stavelse. Men paa vennens underlige og tungsindige væsen, forstod Falk at han tænkte ta avsked og kanske kjøpe sig gaard. Og det maatte hindres; det blev for stor skade –

Gjerne paatok han sig at bringe dokumentet til Vaagan. Men da sa Nils Johannesen stop. Hadde han tat saken paa sin nakke, skulde han og bære den frem, enten det nu blev til «bot eller bate». Han Mogens paa Skagen og han Offer Abrahamsen paa Snarset hadde lovd at bli med ham, og en tarvte ikke større farkost end en firroring.

For strykende bør seilte eftermiddagen den femte juli en nybredd firroring op til Vaagan.

Den la til paa yttersiden av en liten holme og Nils Johannesen og begge de andre karene gik iland. De tok færdeskisten med sig; og i lyvd av nogen store sten vrængte de av sig klærne til skindet, skiftet til inder og ytter, tvættet sig i øskarret med vand fra drikkekaggen og kjæmmet haar og skjeg. At matfjone sig blev der ikke stunder til, og straks de var færdig med paaklæningen, steg de atter i [248] baaten og rodde videre ind til prestegaardsstøen.

Om de ikke alt hadde hat greie paa at der skulde være visitas paa stedet, maatte de likevel ha set at noget særskilt var paafærde. For endda «tjenesten», efter solen at dømmme, langesiden var slut, vrimlet der av folk og baat langs fjæren; og mange storbaater laa fortøiet paa havnen.

Av dem de drog kjendsel paa, var først og fremst bispebaaten. Den var hvitmalt med flagg og fløi oppe, og med hus over agterskotten og ovnsrør op gjennem hustaket. Bredved den laa divisionschef for Vaagans kystvern Amund Zinsens baat med splitflagget heist. Dér var sogneprest Celius fra Hassel sin ottring, og ret utenfor støen vingebaaten til den stormægtige Caspar Lorck. Den stakk mærkelig av mot nordlandsbaatene, og han hadde vel skaffet sig den for at synes grommere end andre folk.

Og dér paa den andre siden havnen var jamen kirkebaaten hans Dinclou i Skraaven. Mogens kjendte den igjen fra i vinter han rodde fiske der, og undret sig over at skraavfolket vaagde syne sig for prosten Randulf paa en saan dag som

idag: Efter som han hadde hørt, var Skraaven et forargelsens sted – det laa [249] under Saltens civile jurisdiktion, hørte til Vaagans prestegjeld, og ikke skulde prosten akkurat bli fet av indtægten han fik fra det fiskeværret.

De drog firroringen paa land, bredte seilet over færdeskisten og sengklæsækken og ruslet op sjøveien. Alle tre hadde de rodd fiske for Vaagan og var hjemmavant her. Om vinteren var det svart og utrivelig; men en sollys sommerkveld, som nu, var det vakkert. – Fjeldet var klædd av lyng og græs til langt op mot gammelsneen, og eng og aaker stod i flor som ved ingen av de andre grænder de hadde faret forbi. Det flagget paa prostegaarden, som rimelig var, og i haven og paa trappen krydde det med pyntede slorkarer, baade karmænd og fine fruentimmer.

To hvitklædte jomfruer sprang forbi dem paa veien, og Mogens kunde ikke la være at nappe Nils Johannesen i trøien. «Sjaa paa dem du, det va' nokke for dæg det, Nils.» Og gravalvorlig som de andre skridtet han over tunet.

I rad gik de ind paa kjøkkenet, og Nils Johannesen bad om at faa prosten i tale. Men kvindfolkene hadde travelt med opvasken og ramlet og skramlet med kniver og [250] tallerkener, og ingen gav agt paa det han sa. Og ingen bad dem at sitte ned.

Den mottagelsen hadde ikke kallene ventet sig – De blev staaende indenfor døren og kramme kabusserne mellem fingrene. Og Nils Johannesen, den skøieren, blunket fult til de andre to og gottet sig in mari.

Men Offer Abrahamsen, som holdt paa at bli ilter av bare spænding, gjentok forespørselen da husjomfruen kom svinsenes forbi.

«Det er aldeles ugjørlig,» svarte hun og kneiste med nakken. Biskoppen var der, og de hadde stort selskap til ære for ham. De maatte sandelig umake sig med at komme igjen paa en høveligere tid.

«Men vi har reist ti mil og vel saa det for at faa snakk med han idag, og vi skal snakk med han,» mælte Offer Abrahamsen kvast. «Vil dokker nu værsegod gjær som æg sei, og gaa ind til han og varsku, at her staaer tre mand fraa Bøfjeringen, som e kommen hit eins erend for at træff han og biskoppen.»

Skramlet stilnet for et øieblik, og alle lydte til det den kvasse røsten hadde at

si.

Var de saa langfarende folk, spurte jomfruen og skubbet en bænk frem og bød dem sætte sig. Hun skulde varsku prosten, straks leiligheten var der.

[251] «Ho kan takk tel, han ikkje beit ho,» mumlet Nils Johannesen i øret paa Mogens, idet de satte sig

Men det lugtet saa forbaskende godt kokt og stekt derinde paa kjøkkenet, og kallene hadde levd paa tømmer fra de reiste hjemmefra. De formerket mathugen saa de næsten kvalmet, og bad kokkejenta si fra, naar prosten var ledig, de drev bare bortaa laavebroen saalænge.

Ute paa tunet gik bispen og prosten og røkte langpipe. Randulf drog straks kjendsel paa dem og sa nogen ord til biskoppen, og begge kom de hen til sendemændene og handhilste.

«Er det mig du søker, Nils Johannesen?» spurte prosten og klappet sin forhenværende klokke venskabelig paa skulderen.

«Egentlig var det Hans Høiærværdighed. Men vi skuld saa nødvendig ha snakket et par ord med Deres Velærværdighed først.»

Biskoppen saa interessert paa de veirbitte svære karer. Han var selv nære tre alen lang, men disse tok luven fra ham. Men Randulf mønstret dem nervøst og smaatraakket med ene foten. De kom da vel aldrig for at føre klagemaal over Jochum Telman. Han visste at manden drak, det hadde sognepresten [252] berettet – baade det og historien med bondepiken – Men han visste ogsaa at Jochum Telman var en dygtig prest og igrunden fortjente et meget bedre kald end det, han nu slét sig op i. Og det vilde gjøre ham bitterlig ondt, ifald mændene der sa noget ufordelagtig om presten sin, uten at han selv hadde hat anledning til at lempe paa klagan.

«Hvordan har I klart eder i Bø og Malnes under dette trængselens aar?» spurte biskoppen.

Offer Abrahamsen og Mogens saa paa Nils Johannesen. Det var greiest han førte ordet som var begyndt.

«Menneskeskjæbnen, Deres Høiærværdighed, ho e som lusa i hovve, stundom e ho oppaa og stundom e ho neri. I haust var det svelte og sott. Nu e det sommar

og fesk i sjøen, og daa har vi ingen ret til aa klage.»

Biskoppen smilte. Han likte karen og han likte kameraterne hans. De saa saa inderlig troværdig ut alle tre, at han blev rent spændt paa at erfare hvad erend de fôr i.

«Kan vi ikke gaa ind paa kontoret, prost, og faa det avgjort med det samme,» foreslog han.

«Gjerne det,» sa prosten Randulf og gik til en liten bygning som laa vægg i vægg med [253] hovedlaannen. Han lukket op døren til et lavt, men rummelig kontor, og biskoppen og kallene traadte ind.

Kallene stanset nedved døren. Nu er vi saa langt, tænkte Mogens, aa gud gi, resten var vel overstaat. – Han blev plent ilde tilmote der inde mellem bokhylder og protokoller og mange anden slags høitidelige remedier, han ikke skjønnte sig paa. Offer Abrahamsen stod morsk og dreiet kabbussen, men Nils Johannesen var smørblid og fornøiet i fjæset og halte omstændelig dokumentet frem av indrelommen og flidde det til bispen.

Biskoppen gav det til prosten Randulf, som støttet ene haanden mot skrivepulten og stirret mørk og streng ret frem for sig.

«Du faar bryte det du, Randulf,» sa han, «det er den vei det skal gaa.»

Selv satte han sig ved vinduet; og hans sterke, brede ansigt skinte av skøi over prostens synbare misstemning.

Randulf tok plads ved pulten og brøt seglet og papiret raslet hørbart i hans dirrende fingrer. Som han læste, lysnet minen og smilende rakte han skrivelsen til biskoppen.

Men bispen vinket avvergende med haanden.

[254] «Paategningen, prost, glem ikke den.»

Og nu var Erik Randulf paa høide med stillingen; han grep pennen og skrev med store, sikre bokstaver:

«Anbefales Hans Høiærværdighed biskoppen av mit ganske hjerte. Og i ærbødighed føier jeg denne bøn til menighedens: Herre, lad miskundhed gaa for ret.

Erik Andreas Randulf.»

Og sirlig bukkende la han det aapne dokument i bispens haand.

Nils Johannesen glodde fuld av beundring paa prosten, og skjønnere syn hadde han aldrig set. Slink som en ungdom stod han der foran biskoppen, med den vældige haarmanken strøket glat tilbake fra panden og ansigtet lysende av godhet, som en far, naar han er stolt av sine barn.

Biskoppen læste omhyggelig andragendet, saa op og spurte efter sogneprest Celius.

Han laa og sov middag; men prosten skulde hente ham.

«Nei, lad den gamle mand sove, vi kjender jo hans mening om saken,» mumlet bispen mere for sig selv end for prosten.

«Har I da intet at utsætte paa eders prest?» spurte biskoppen braat og boret øinene i kallene.

[255] Det spørsmåal klang strengt og var rettet til dem alle. Og Mogens blev den som først svarte.

«Nei, biskop, vi har bære godt aa sei om han, og sa vi anna, saa laug vi. Kjærligheita, ho raar ingen for. Og gud hjelp den mand som faar ho aa trækkes med, naar ho maa kaldes uløkkelig. Han faar ei tong børde.»

Men drak han ikke?

«Drekk?» klemte Mogens ivei, «han drekk –»

Længer naadde han ikke, for Offer Abrahamsen dultet albuen mellem ribbenene hans og sa sindig:

«Han drekk, han som vi anner. Hverken meir eller minner.»

Et varmt blik fra prosten streifet ham som takk for indlægget, og saa skyndte Nils Johannesen sig til undsætning.

«Prest med ømmere hjerte for fattigfolk skal en lete længe etter,» snakket han høit og konditioneret og traadte et par skridt fra døren. «Prosten Randulf mindes kanske ho Nelle lægdslem som det engang var adskillig plunder med. Daa nøden blei alle mands gjest, og kver hadde nok med sit, tok Jochum Telman Nelle aat sæg, og ga hende et kammers i baarstubygningen til aa være paa. Og der ligg ho nu net som et egg i en mjøldonk, saa velstelt og pen, at [256] det er en pryd aa beskue hende. Men ikke en skilling av fattiggassen har han berekna sæg til

vederlag.»

Biskoppen reiste sig og saa alvorlig paa prosten.

«Krigen gaar over landet, Randulf, og dette er ikke tider til at negte en broder i nød vor hjælp. Vi indvilger.»

Prosten nikket glad. Men Nils Johannesen gik bent frem til bispen og skaket ham kraftig i næven. «Gud inderlig velsign dokker for di oran, biskop,» sa han rørt, og fra ham gik han til prosten og haandtakket.

Offer Abrahamsen og Mogens sa ogsaa mangfoldig tak, baade til bispen og til prosten Randulf. Det blev velsignet godt at kunne vende hjem med saa veiforrettet et erend.

---

[26]

[257] Siden møtet med Margrete var der kommet ro over Jochum Telman.

Han vilde ta avsked som prest og kjøpe sig en letdreven gaard, som laa høvelig til for fiske aaret rundt, og gifte sig. For hvad betød igrunden den geistlige stilling og verdens anseelse mot det at faa leve livet sammen med hende hans hjerte hadde kjær – Det blev møisomt stræv, kanskje fattigdom, men den sværeste byrde blev let, dersom han bar den for Margrete.

Avskedsansøkningen vilde han levere prosten Randulf, naar han kom paa visitasreise i august, og indtil da gjemme saken i sit hjerte.

Og saa hændte det merkelige, at Jochum Telman blev grepet av en heftig interesse for jordbruk og fiskeri; og hver stund han kunde avse fra prestegjærningen, tilbragte han enten med at ro efter kokning eller med at bryte nyland i haugen bak baarstuen.

[258] Men jomfru Elisabet Stoltz kunde ikke fatte og forstaa, hvad der gik av pastoren. Ikke hadde Vorherre git hendes husbond de fine, vakre hænderne til at rote i jorden med, eller de rike aandens gaver til at ødes paa smaasei.

Kom han sent paa kvelden trækkende med bøtten fuld av fisk og spurte, som gjaldt det livet, om det var nok til middag for dem alle, kunde hun likevel ikke andet end rose ham og traktere ham godt med mat og drikke. For sjøen den tærte, den.

Hun skulde til nød finde sig i fiskingen. Han var ikke den eneste presten i Bø, som hadde dyrket den idrætten til tidsfordriv. Og hendes forrige salig avdøde husbond hadde hat en fiskerempe saa strid, at det næsten gik paa æren løs. Fik han ikke linerne op av sjøen lørdagen, saa trak han dem sandelig søndag morgen før gudstjenesten.

Men aldrig hadde jomfru Elisabet hørt eller spurt at en prest med egne hænder brøt nyland. Prosten Randulf var glubsk til at dyrke jorden, mens han var prest i Bø, og hundrevis alen grøfter blev gravd i hans tid. Men neimen om han forringet sig til at grave dem selv.

[259] Aa, gud gi, de hadde lykken med sig, som nu var reist for at søke bispen – Ja, gud inderlig gi det, for selv raadde hun ikke med Telman længer, den uberegnelige mandsperson han var blit.

Og jomfru Elisabet Stoltz speidet og speidet over Vesteraalsfjorden efter baat. Og i spiskammerset hadde hun færdigkokt tykerter og flesk til sendemændene.

Og saa en dag Jochum Telman stod og brøt nyland, kom de.

Jomfruen saa fra dagligstuvinduet, at de flidde ham et brev, og at han rev det og tørket øinene med lommetørklæet, mens han læste det; og bak efter takket han dem smilende.

Hun foldet hænderne og lænet hodet mot vinduskarmen, og taare paa taare trillet ned ad de rynkede kinder.

Nei, at hun skulde leve den stund, hun saa sin elskede husbond glad igjen! Snillere sjæl var ikke skapt under solen. Og gud naade Margrete, om hun ikke skjønte paa den mand hun fik – –

Men da Jochum Telman straalende av lykke kom ind med mændene og fortalte, at prosten Randulf hadde bestemt brylluppet hans til [260] syvende august, gik jomfru Elisabet Stoltz bent hen til Nils Johannesen og kysset ham

midt paa munden.

«Der har du igjen den kysen, du gav mig paa Skagen. Og hadde vi vorre ung som vi nu begge er gammel, saa skulde du ikke ha faat nei, om du saa hadde villet ha mig til konna di.»

Noter:

[n1](#). *Forfatternote:* En kappelignende remse som blev viklet om barnets hode, for at det skulde gro fortere sammen.

[n2](#). *Forfatternote:* Bonnet kaldes den nederste del av seilet paa en raaseilsjægt.

[n3](#). den ikke] *rettet fra:* den ikke (*trykkfeil*)

[n4](#). *Forfatternote:* Balblom.

Regine Normanns *Dengang* – er lastet ned gratis fra bokselskap.no